

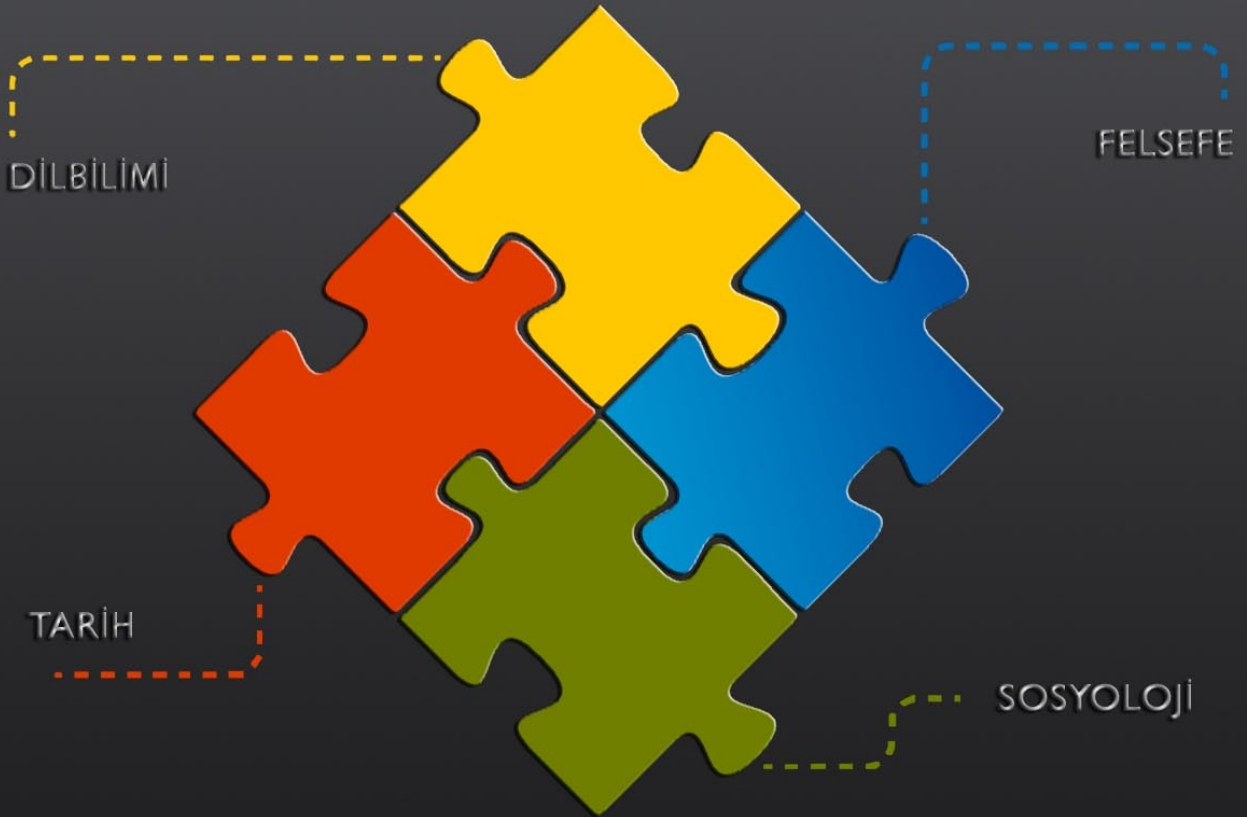
dada

DİSİPLİNLER ARASI DİL ARAŞTIRMALARI

INTERNATIONAL JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY LANGUAGE STUDIES

ISSN: 2757-6108

ARALIK DECEMBER SAYI VOLUME 2020/1

Member
doi
crossref
DOI Prefix= 10.48147

dada

DİSİPLİNLER ARASI DİL ARAŞTIRMALARI
INTERNATIONAL JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY LANGUAGE STUDIES

www.dadaakademi.com

Aralık December • Sayı Number: 2020/1

ISSN: 2757-6108

 Member

DOI Prefix: 10.48147

dada

DİSİPLİNLER ARASI DİL ARAŞTIRMALARI
INTERNATIONAL JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY LANGUAGE STUDIES

www.dadaakademi.com

Aralık December • Sayı Number: 2020/1

ISSN: 2757-6108

Disiplinler Arası Dil Araştırmaları (DADA) Dergisi, iki ayda bir yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Disiplinler Arası Dil Araştırmaları (DADA) Dergisi'nde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukuki açıdan bütün sorumluluğu yazarına, yayın hakları www.dadaakademi.com'a aittir.

Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez.

OKUYUCU MEKTUPLARI / LETTERS

Lütfen yayımlanan yazılar hakkındaki görüş, yorum ve önerilerinizi Editöre gönderiniz.

Readers are highly encouraged to Express their views, comments or suggestions on published articles, to the editor.

Prof. Dr. Erdoğan BOZ

dadadergisi@gmail.com

dada

DİSİPLİNLER ARASI DİL ARAŞTIRMALARI
INTERNATIONAL JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY LANGUAGE STUDIES

www.dadaakademi.com

Aralık December

Sayı Number: 2020/1

ISSN: 2757-6108

İmtiyaz Sahibi ve Editörü / License Owner and Editor

Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Editör Yardımcıları / Editor Assistants

Prof. Dr. Cüneyt AKIN

Doç. Dr. Talat DİNAR

Doç. Dr. Ahmet KARAMAN

Yayın Danışma Kurulu / Board of Editorial Advisor

Prof. Dr. Güner GÜLSEVİN 'Türk Dili' (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Leyla KARAHAN 'Türk Dili' (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Özgür AY 'Türk Dili' (Uşak Üniversitesi)

Prof. Dr. Semra GÜNAY AKTAŞ 'Coğrafya' (Anadolu Üniversitesi)

Prof. Dr. Kasım TURHAN 'Felsefe' (Şırnak Üniversitesi)

Prof. Dr. Ferit USLU 'Felsefe' (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Cafer AYDIN 'Matematik' (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet Kemal BAYRAM 'Sosyoloji' (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Cemil YÜCEL 'Eğitim' (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Yakup CİVELEK 'İlahiyat-Arapça' (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Prof. Dr. Beyhan KANTER 'Edebiyat' (Mardin Artuklu Üniversitesi)

Prof. Dr. Halil İbrahim GÜRCAN 'İletişim' (Anadolu Üniversitesi)

Doç. Dr. Naci KULA 'Psikoloji' (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Doç. Dr. Sinan SARAÇLI 'İstatistik' (Afyon Kocatepe Üniversitesi)

Yurtdışı Temsilciler / Representatives Abroad

Prof. Dr. Nikolay YEGOROV (Rusya Federasyonu)

Prof. Dr. Napil BAZILHAN (Kazakistan)

Prof. Dr. Burul SAGINBAYEVA (Kırgızistan)

Prof. Dr. Oktay AHMED (Makedonya)

Doç. Dr. Neriman HASAN (Romanya)

Prof. Dr. Ekrem ÇAVUŞEVİÇ (Hırvatistan)

Prof. Dr. Lindita Khanari LATİFİ (Arnavutluk)

Prof. Dr. Elisabed BZHALAVA (Gürcistan)

Genel Koordinatörler / General Coordinators

Dr. Bayram ÇETİNKAYA - Dr. Serdar KARAOĞLU

Dr. Nazmi ALAN- Dr. Ferdi BOZKURT

Adres : İstiklal Mahallesi, Duru Sokak, Duru Apartmanı, Nu: 8/4
Oduņpazarı / Eskişehir / TÜRKİYE

Telefon : 0222 2393750 / 2350

Faks : 0222 2291418

Eposta : dadadergisi@gmail.com

dada

DİSİPLİNLER ARASI DİL ARAŞTIRMALARI
INTERNATIONAL JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY LANGUAGE STUDIES

www.dadaakademi.com

Aralık December

Sayı Number: 2020/1

ISSN: 2757-6108

Yabancı Dil Sorumluları / Responsible for Foreign Language

Öğr. Gör. Nurcan İLBAŞ - Arş. Gör. Musa TÖMEN

Düzeltili Sorumluları / Responsible for Revision

Dr. Fatih DOĞRU - Dr. Duygu KAMACI GENCER - Dr. Ezgi ASLAN

Kaynakça Sorumlusu / Responsible for Bibliography

Dr. Nilay GİRİŞEN – Dr. Songül İLBAŞ – Dr. Göksel SERT

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of the Issue

Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ (Uşak Üniversitesi / Usak University)

Prof. Dr. Ayşe İLKER (Manisa Celal Bayar Üniversitesi / Manisa Celal Bayar University)

Prof. Dr. Bülent ÖZKAN (Mersin Üniversitesi / Mersin University)

Prof. Dr. Engin YILMAZ (Sakarya Üniversitesi / Sakarya University)

Prof. Dr. Erol DURAN (Uşak Üniversitesi / Usak University)

Doç. Dr. Ahmet KARAMAN (Afyon Kocatepe Üniversitesi / Afyon Kocatepe University)

Doç. Dr. Talat DİNAR (Süleyman Demirel Üniversitesi / Suleyman Demirel University)

Dr. Bilal UYSAL (Afyon Kocatepe Üniversitesi / Afyon Kocatepe University)

Dr. Fatih Doğru (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi / Eskişehir Osmangazi University)

Dr. Ferdi BOZKURT (Anadolu Üniversitesi / Anadolu University)

Dr. Hüseyin Kahraman MUTLU (Afyon Kocatepe Üniversitesi / Afyon Kocatepe University)

Dr. Serdar KARAOĞLU (Afyon Kocatepe Üniversitesi / Afyon Kocatepe University)

Adres : İstiklal Mahallesi, Duru Sokak, Duru Apartmanı, Nu: 8/4
Oduņpazarı / Eskişehir / TÜRKİYE

Telefon : 0222 2393750 / 2350

Faks : 0222 2291418

Eposta : dadadergisi@gmail.com

dada

DISİPLİNLER ARASI DİL ARAŞTIRMALARI
INTERNATIONAL JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY LANGUAGE STUDIES

www.dadaakademi.com
Aralık December
Sayı Number: 2020/1
ISSN: 2757-6108

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makaleleri

Erdoğan BOZ	Dilbilgisel ve Dilbilgisi Dışı Kavramları Üzerine <i>On Grammatical and Ungrammatical Concepts.....</i>	1-11
Cüneyt AKIN	Dil, Edebiyat ve Kültürbilim Çalışmalarında Disiplinlerarası Yaklaşımlar Üzerine <i>On Interdisciplinary Approaches in Language, Literature and Cultural Sciences.....</i>	13-21
Nazmi ALAN	Elektronik Sözlük Tipolojisinde Boşluk ve 'Kamusi Gold' Örneği <i>The Gap in The Typology of Electronic Dictionary and 'Kamusi Gold' Model.....</i>	23-32
Özgür AY Özge EMİROĞLU	Uygur Atasözlerinde Çocuk <i>Child in Uyghur Proverbs.....</i>	33-52
Nilay GİRİŞEN	Terminolojide Tanım ve Tanım Çözümleme Ölçütleri <i>Definition and A Set of Definition Analysis Criteria in Terminology.....</i>	53-73

Kitap Tanıtımı

Göksel SERT	Dilbilim (Teorik ve Uygulamalı Alanlar) Adlı Eser Üzerine <i>On Linguistics (Theoretical and Applied Fields).....</i>	75-79
--------------------	--	--------------

Editörden...

De erli Okuyucularımız Merhaba,

Uluslararası DADA (Disiplinler Arası Dil Ara tırmaları) Dergisi'nin ilk sayısını sizlere ula tırmanın heyecanını ya ıyoruz... Bugün 25 Aralık 2020 Cuma, saat 10.00.

Bir derginin ilk sayısı, yalnızca makalelerden ibaret de ildir. Bunun arkasında aylarca süren bir hazırlık devresi vardır. Elbette ilk kez yayımlanacak olmanın birçok zorlu u olacaktır. Ekibimizin heyecanı ve iç motivasyonu son derece yüksek oldu u için engeller ve imkânsızlıklar çok çabuk a ıldı. Ve... Uluslararası DADA Dergimiz, hem içerik hem de düzen açısından en iyisi hedeflenerek sizlere sunuldu.

De erli Okuyucularımız,

Uluslararası DADA Dergisi, dil ara tırmaları alanında disiplinler arası ı önemseyerek yayın hayatına ba lıyor. Dil ara tırmalarını dilbilgisi ile sınırlamadan, ba ta *dilbilim* olmak üzere evrensel bilim alanlarıyla (*felsefe, sosyoloji, ilahiyat, e itim, matematik, mantık* vd.) ortaklıklar üzerine yayın yapmak istiyoruz. Bu anlayı taki akademisyenlerin deste ini almak amacındayız.

De erli Okuyucularımız,

Dergimizin ilk sayısı (2020 Aralık, S. I) *dilbilim, kültür dilbilim, terminoloji, lehçebilim ve sözlükbilimi* gibi dil ile ili kili alanlarda yazılı mı makalelerden olu uyor. Bu vesileyle ilk sayımıza katkıda bulunan akademisyenlere te ekkür ederim.

De erli Okuyucularımız,

Dergimiz, bir ekibin ortak çalı ması olarak çıkıyor olsa da bir ekibin tasarrufunda de ildir. Her kesimden akademisyenlere açık bir yayın politikası izleyecektir. Bu nedenle dergimize gönderilen her yazı bizim için de erlidir. Bilimsel ölçütlere. derginin yayın politikasına uyan ve hakemlerden onay alan her makalenin yayımlanması söz konusudur.

De erli Okuyucularımız,

Dergimizin bir fikir olarak ortaya çıkı ndan ba layarak yayın hayatına geçi ine de in geçen sürede elinden gelen bütün fedakârlı ı yapan ekip arkada larıma, özellikle Doç. Dr. Özgür AY'a çok te ekkür ederim. Yine derginin yayımlanmasında eme i olan de erli yayın kurulu üyelerine ve hakemlere ayrıca te ekkür ederim.

Uluslararası DADA Dergisinin bilim dünyası için faydalı ve hayırlı olmasını diliyorum. Uzun ömürlü olsun!

Prof. Dr. Erdo an BOZ

Editör

25.12.2020, Eski ehir

“D LB LG SEL ve D LB LG S DI I” KAVRAMLARI ÜZER NE

Erdoğan BOZ*

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 05.12.2020
Kabul Tarihi 18.12.2020
Yayın Tarihi 25.12.2020

DOI: 10.48147/dada.3

Yazar Bilgisi

*Prof. Dr.

<https://orcid.org/0000-0002-2883-4221>

dr.erdoganboz@gmail.com

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türk Dili
ve Edebiyatı Bölümü, Eskişehir / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler

ÖZ

Dilbilim ve dilbilgisi ara tirmalarında ço u zaman (*) imi kullanılarak verilen örnekler için “*dilbilgisi dı ı, dil dı ı, mantık dı ı, kabul edilemez/yanlı , kullanım dı ı, anlamsız vb.*” pek çok terim kullanılmaktadır. Söz konusu im ve/veya terimlerin kullanıldı ı ba lamlara bakıldı nda terimlerin birbirine yakın veya uzak anlam ta ıması dikkat çekicidir. Okuyucu açısından bu durumun bir kavram ve terim karma asına neden oldu u (veya olaca ı) açıktır:

- “Furiously sleep ideas green colorless” (Chomsky, 2002:15)
- “Biz [Zeynep’in [Aylin’in [Berna’nın buraya geldi ini] bildi ini] söyledi ini] duyduk.” (mer, Kocaman ve Özsoy, 2011:130)
- “*ild, *lid ya da *idl” (Turan vd., 2018:19)
- “*sessiz süt, *görgüsüz çikolata, *karton yürüyü , *ekme i iç-“ (Çetinkaya, 2020:324)
- “öl- fiili “Öldü mü? *Evet, öldü ve de hâlâ ölüyor” (Do ru, 2020:15)

Bu karma anın giderilmesi için öncelikle bir literatür taraması yapılarak farklı terim ve kavramların tespit edilmesi gerekmektedir. kinci a amada ise çok terimlili in (çok adlılık) ve kavram karga asının giderilerek en uygun terimlerin önerilmesi ve buna göre de erlendirme yapılması beklenmektedir. Bu yazıda Chomsky ve Uzun’un *dilbilgisel* ve *dilbilgisi dı ı* kavramlarına dair görüşleri dikkate alınarak dil ara tirmalarındaki mevcut kavram karışıklı ı ve çok terimlilik sorunları tartışılacak, ayrıca de erlendirmeler yapılacaktır.

Dilbilgisel, dilbilgisi dı ı, kabuledilebilir, anlamlı, anlamsız

Atıf Bilgisi

Boz, Erdoğan (2020). “Dilbilgisel ve Dilbilgisi Dı ı Kavramları Üzerine”. *Uluslararası Disiplinler Arası Dil Ara tirmaları (DADA) Dergisi*, Sayı: 2020/1, Aralık, s. 1-11.

ON “GRAMMATICAL” AND “UNGRAMMATICAL” CONCEPTS

Erdo an BOZ*

Article info

Submitted 05.12.2020
Accepted 18.12.2020
Published 25.12.2020

DOI: 10.48147/dada.3

Authors info

*Prof. Dr.

<https://orcid.org/0000-0002-2883-4221>

dr.erdoganboz@gmail.com

Eskisehir Osmangazi University,
Department of Turkish Language and
Literature, Eskisehir / TURKEY

Keywords

Cite this article as

ABSTRACT

In linguistics and grammar research, the examples given by using the (*) sign are " ungrammatical, non-linguistic, non-logical, unacceptable / incorrect, out of use, meaningless, etc." many terms are used. Considering the contexts in which these signs and terms are used, it is striking that the terms have close or distant meanings. It is clear to the reader that this situation causes (or will be) a confusion of terms and concepts:

- “Furiously sleep ideas green colorless” (Chomsky, 2002:15)
- “Biz [Zeynep’in [Aylin’in [Berna’nın buraya geldi ini] bildi ini] söyledi ini] duyduk.” (mer, Kocaman ve Özsoy, 2011:130)
- “*ild, *lid ya da *idl” (Turan vd., 2018:19)
- “*sessiz süt, *görgüsüz çikolata, *karton yürüyü , *ekme i iç-“ (Çetinkaya, 2020:324)
- “öl- fiili “Öldü mü? *Evet, öldü ve de hâlâ ölüyor” (Do ru, 2020:15)

In order to eliminate this confusion, first of all, a literature review should be done and different terms and concepts should be determined. In the second stage, it is expected that the most appropriate terms will be proposed by eliminating the multinomiality and concept confusion and evaluation accordingly. In this article, considering the views of Chomsky and Uzun on grammatical and ungrammatical concepts, the current conceptual confusion and terminological overabundance issues in language research will be discussed.

Grammatical, ungrammatical, acceptable, meaningful, nonsensical

Boz, Erdo an (2020). “On Grammatical and Ungrammatical Concepts”. *International Journal of Interdisciplinary Language [JILS] Studies*, Number: 2020/1, December, p. 1-11.

1. GİRİŞ

Dilbilim ve dilbilgisi araştırmalarında kimi yapılar için “*dilbilgisi dışı, dilbilgisi-dışı, dil dışı, mantık dışı, kabul edilemez/yanlış, kullanım dışı, anlamsız* vb.” pek çok terim kullanılmaktadır. Bu terim kargaşasını gidermek için öncelikle *dilbilgisel* ve *dilbilgisi dışı* kavramlarını açıklamak gerekiyor.

1.1. Dilbilgisel ve dilbilgisi dışı nedir?

1.1.1. Dilbilgisel

Dilbilim ve dilbilgisi sözlükleri ile alan literatürü kısaca gözden geçirildiğinde *dilbilgisel* (grammatical) kavramı için söylenenler, ayrıntıya girilmeden şöyle özetlenebilir.

Eldeki dilsel verinin (sözlü veya yazılı bir metin) o dilde üretilebilir olup olmamasına bakılarak *dilbilgisellik* (grammaticalness) ölçütleri:

- Bir dilbilim ve dilbilgisi kuramlarına uygunluk
- Dilbilgisine, bir dilin yapısına ait olma
- Dilbilimsel ölçütlere uygun olma
- Kavramlar arasında mantıklı, anlamlı bir ilişki
- Dilde kabul edilebilir olma
- Dil birimlerinin sistemli ve tutarlı bir sıralama içinde kullanılarak anlam kazanması

Sonuç olarak dilsel bir veri yukarıda verilen ölçütlere uygunsa *dilbilgisel*, uygun değilse *dilbilgisi dışı*dir. *Dilbilgisel* terimi yanında *dilbilgisi dışı* kavramından oluştuğu *dilbilgisi içi* (grammatical) ve *dil içi* (intralinguistic) terimleri de kullanılmaktadır (Chomsky, 2002:15; Vardar, 2002; Boz, Kocaman ve Özsoy, 2011; Turan vd. 2018:19; Çetinkaya, 2020:324; Özdemir, 2017; Doğru, 2020:15).

1.1.2. Dilbilgisi dışı

Dilbilim ve dilbilgisi araştırmalarında yıldız imi (*)¹ ile işaretlenen kimi örnekler *dilbilgisi dışı* (agrammaticality) işaretler. *Dilbilgisi dışı* (ungrammatical) terimi yukarıda *dilbilgisellik* için verilen ölçütlerle karşılaştırılmaktadır. Burada tekrara düşmemek için benzer maddeleri sıralamaya gerek duymadık. *Dilbilgisi dışı* yazının *Tartışma ve Değerlendirmeler* (bk. 2.) bölümünde genişçe ele alınacaktır.

Dilbilgisi dışı terimi yanında *dil içi* kavramından oluştuğu *dil dışı* (non-linguistic, nonlinguistic, extralinguistic), *dilbilgisi kurallarına uymayan* (ungrammatical) ve *dilbilgisi karşıtı* (anti-grammatical) terimleri de kullanılmaktadır. Bunların yanında *dilbilgisi dışı* (agrammatism) terimi de kullanılmaktadır.

Konunun ayrıntısına girebilmek için Chomsky ve Uzun’un söylediklerini kısaca özetlemek gerekiyor.

1.2. Chomsky’ye göre dilbilgisel ve dilbilgisi dışı kavramları

Chomsky’ye göre *dilbilgisel* kavramı anlambilimsel (semantic) anlamda *anlamlı* (meaningful, significant) olarak tanımlanamaz. Aşağıda verilen tümceler (1, 2) de it derecede *anlamsız* (nonsensical) olarak görülür ancak Chomsky’ye göre aslında konu olan biri için ilk tümce (1) *dilbilgiseldir*.

¹ Yıldız imi (*), dilbilgisi ve dilbilim çalışmalarında genellikle *dilbilgisi dışı* yapıların işaretlemesi için kullanılır (Turan vd. 2018:19). Uzun’a göre (Kornfilt, 1997’den örneklendirerek) tamamen bozuk tümce (*) imiyle gösterilebilir. Derecelenmeye göre kabuledilebilir tümceden başlayarak daha az bozuk tümceler (?) imi ile işaretlenir. Bozukluk oranı arttıkça (?) iminin sayısı da arttırılır (2000:5).

(1) Colorless green ideas sleep furiously. (Rensiz ye il fikirler öfkeyle uyur.)²

(2) Furiously sleep ideas green colorless (*dilbilgisi dı ı*)

Chomsky, konuyu burada bırakmaz ve (3-6) tümcelerini vererek açıklamalarını geni letir. Ona göre a a ıda verdi i tümcelerden (3) yerine (5)'in veya (4) yerine (6)'nın tercih edilmesi için bir anlamsal bir neden yoktur. Burada (3 ve 4) ngilizcenin *dilbilgisel* tümceleleridir.

(3) have you a book on modern music? (Modern müzik üzerine bir kitabın var mı?)

(4) the book seems interesting. (Kitap ilginç görünüyor.)

(5) read you a book on modern music? (Modern müzik üzerine bir kitap okudun mu?)

(6) the child seems sleeping. (Çocuk uyuyor gibi görünüyor.)

Chomsky (yukarıda verdi i örneklerden (3-6) yola çıkarak) *dilbilgisellik*'in tam anlamıyla tanımına yönelik bir ara tırma yapmanın sonuçsuz bir çaba olaca ını söyler. O, (3 ve 4)'ü (5 ve 6)'dan ayırt etmek için derin yapısal nedenler oldu unu kitabın 7. bölümünde (Some Transformations In English) bunu açıklayaca ını belirtir. Ayrıca böyle konuları açıklayabilmek için sözdizimsel yapı teorilerinin çok ötesine geçmek gerekti ine vurgu yapar (2002:15).

Sonuç olarak Chomsky, dilbilimde *sözdizim* ve *anlambilim* ayrımını yaparak *yapıya* (sözdizim) dikkat çeker ve *anlamsız* bile olsa *yapıya* uygun tümcenin *dilbilgisi dı ı* sayılamayaca ını söyler. Yukarıdaki açıklamadan yola çıkarak Chomsky'nin tümceleri sözdizim ve anlam açısından üçe ayırdı ını söyleyebiliriz.

i. Dilbilgisel-anlamlı

ii. Dilbilgisel-anlamsız

iii. Dilbilgisi dı ı-anlamsız

1.3. Uzun'a göre kabuledilebilirlik ve dilbilgisellik

Uzun, bir tümcenin do al konu ucunun diline uygunlu unu (aitli ini) *kabuledilebilirlik* terimi ile kar ılamaktadır. Kabuledilebilirli i; *do allık*, *anla ılırlık* ve *tuhaflık* olarak üç dereceye ayıran Uzun, bu derecelendirmenin son noktasını *kabuledilebilir olmayan* tümcelerin olu turdu unu belirtir. Ancak böyle bir derecelendirmenin ütöpik olaca ını söyleyen Uzun'a göre evrensel dilbilgisi iki uç noktayı dilbilgisel ve dilbilgisi dı ı olarak adlandırmı tır.

Kabuledilebilirli i edim (bir konu ucusunun sözvarlı ı, sesletim özellikleri ve konu ma biçimi gibi bireysel özellikler içeren kullanım biçimi) ve dilbilgiselli i edinc (bir dilin ideal konu ucusunun onu anlama ve konu ma yetisi) çalı malarına özgü gören Uzun'a göre dilbilgiselli in dayandı ı kabuledilebilirlik iken kabuledilebilirli in dayandı ı dilbilgisellik de il do al konu ucuların sezgisel dil bilgisidir. Daha açık ifadeyle dilbilgisellik, kabuledilebilirli i saptamada kullanılan ölçütlerden yalnızca biridir. *Hafıza sınırları*, *ezgi* ve *stilistik biçimlendirmeler* vs. kabuledilebilirlikte rol oynayan di er etkenlerden bir kaçıdır. Ör. "Ahmet arkadaş larının gelmesini eve istiyor." gibi bozuk tümceler *ezgi* ile daha az bozuk hale getirilebilir.

Uzun'a göre dilbilgisel edincin bir dil kuramı çerçevesinde kullanılabilir olması için onun somut görünümlere indirgenmesi gerekir. Bu somutla tırma da dilin *dizilme*, *yorumlama* ve *sesletilme* gibi farklı yapılarına ba lanılarak dilbilgiselle tirilir. Ör. "Ali kendini yorgun hissediyor." tümcesinin ba ka biçimde söylenmemesinin edincin, *sözdizim*, *anlambilim* ve *sesbilim* düzlemleriyle birlikte düzenlendi ini gösterir (2000:5-8).

² Chomsky'nin bu tümcesi sonradan çok ele tirilmi , özellikle iir dili referans gösterilerek *anlamlı* tümce oldu u savunulmu tur.

Dilbilgisel, dilbilgisi dışı, kabuledilebilirlik vb. terimler hakkında daha fazla bilgilenmek için u kaynaklara da bakılabilir bk. (Trask, 1993; Bussmann, 2006; Crystal, 2008; Hogan, 2011).

2. TARTI MA VE DE ERLENDİRMELER

Bu bölümde çeşitli alıntılar üzerinden *dilbilgisellik* ve *dilbilgisi dışılık* tartışmaları yapılacak ve de erlendirmeler genel olarak edinç gerektiği yerde ise edim açısından yapılacak ve dilsel yapıların hem yapısal hem de anlamsal durumları (özellikleri) birlikte verilecektir.

Tartışma ve de erlendirmeler Türkçe örnekler üzerinden yapılacaktır. İngilizce tartışma örnekleri için u kaynağa bakılabilir bk. (Meyer, 2009:11-12)

i. Turan vd.’e göre sesler, tek başına anlamlı bir birim değildir, sistemli ve tutarlı bir biçimde bir araya getirilirlerse *anlamlı* olurlar aksi halde *dilbilgisi dışı* yapılardır. Turan vd. burada anlamlılık ve dilbilgisellik arasında bir karşıtlık kurmuştur.

“Sesler kendi başlarına anlamlı değildir. Yalnızca sistemli ve tutarlı bir sıralama içinde kullanılırlarsa anlam kazanabilirler.

Örneğin, Türkçedeki l, d ve i sesleri, *ild, *lid ya da *idl ekinde de il, dil olarak sıralanırsa ‘iletişim aracı’ anlamına gelen bir sözcük olabilir.

Dilbilimde bir dildeki dilbilgisi dışı yapılar (*) işaretleri ile gösterilir (Lees ve Klima, 1963: 18)” (2018:19).

Turan vd.’nin tespit ettiği (*) imli yapılar *dilbilgisi dışı-anlamsızdır*.

ii. Turan vd. kuralcı dilbilgisine göre dildeki kimi yapıların “kabul edilemez/yanlış” olduğunu ve bu tür kullanımların “iyi ya da güzel” olmadığını savunduklarını söylerler.

“Kuralcı dilbilgisi dile kuralcı bir yaklaşım içeren dilbilgisidir. İnsanlık tarihi içinde dile ve dilbilgisi kurallarına değişik yaklaşımlar olmuştur. Bunlardan bazıları dilde bulunan bazı yapıların diğerlerine göre ‘kabul edilemez/yanlış’ olduğunu ve bu yapıların kullanımının ‘iyi’ ya da ‘güzel’ dil kullanımı olmadığını savunan, deyim yargılarına dayalı ‘kuralcı’ yaklaşımı benimsemişlerdir. Örneğin, bazı kuralcılara göre Türkçede devrik tümce kullanmak ‘güzel’ Türkçe değildir. Kuralcı dilbilgisi yaklaşımına göre “Dilbilim kitaplarını karıştırırken eriştiğim bu bilgiye.” gibi bir tümce iyi bir kullanım değildir.” (2018:194).

Turan vd.’nin aktardığı bu tümce *dilbilgisel-anlamlıdır*. Kabuledilemezlik tespiti ise kuralcı dilbilgisine göredir. Kuralcı dilbilgisinin olduğunu turduğunu “kabul edilemez/yanlış” ve ‘iyi’ ya da ‘güzel’ ölçütleri, evrensel dilbilgisinde geçerli olan dilbilgisi dışı ve dilbilgisel kavramları için nesnel ölçütler değildir.

iii. Mer, Kocaman ve Özsoy’a göre bir yapı, dilbilgisi kurallarına uygunsa *dilbilgiseldir* ancak içerikle tirmeye anlam karmaşasına yol açarsa *geçerli* değildir.

“Bir yapı dilbilgisi kurallarına uygun olmasına karşın, anadili konuları tarafından edimbilimsel etkenlerden ya da bilişsel olarak anlamlandırma sürecinde güçlüklerle yol açmasından dolayı geçerli³ bulunmayabilir; örn.

“Biz [Zeynep’in [Aylin’in [Berna’nın buraya geldiğini] bildiğini] söyledik [ini] duyduk.” tümcesi dilbilgiseldir, ancak içerikle tirmeye anlam karmaşasına yol açtığından geçerli değildir. Aynı şekilde,

“Kitapta okudu.” tümcesi sözdizim açısından dilbilgiseldir, ancak anlamsal açıdan geçerli değildir.” (2011:130)

³ “Sözdizim, anlambilim, edimbilim Üretici Dilbilgisi Kuramı çerçevesinde, bir yapı ya da sözünün anadili konuucusu tarafından kabuledilebilirlik ve yorumlanabilirlik derecesini belirleyen nitelikli ve dile aitlik yargısındaki özelliği.” (Mer, Kocaman ve Özsoy, 2011:130)

mer, Kocaman ve Özsoy'un alıntıda verdikleri ve *geçerli de il* dedikleri tümceler *dilbilgisel-anlamsızdır*.

iv. Özsoy'a göre kimi tümcelerin dilbilgisi dışı olmasının bir nedeni de ba lama ko ullarından birincisine karşı gelmeleridir.

"A a ıdaki tümcelerin Türkçede dilbilgisi dışı olmalarının nedeni, Ba lama Ko ullarından birincisine karşı gelmeleridir.

(9) a. *Ben [herkes-in kendi-m-e bak-ma-sı] nı istemiyorum.

b. *Sen [ben-im kendi-n-i oraya götür-me-m-i] istiyorsun.

(9a-b) tümcelerinde dönümlü adılar kendi yönelim ulamları olan yantümce içinde ba lanmamı lar, üst tümcenin öznesi olan öncüler ben ve sen tarafından ba lanmı lardır. (A) Ba lama Ko ulu dönümlü adılın kendi yönetim ulamı içinde ba lanmasını öngörmektedir. Böylelikle, tümcenin dilbilgisi dışı olması açıklanmaktadır. Ki i adılarının bulunduğu (10a-b) ise Ba lama Ko ullarından (B)'ye uygun olduğu için, tümceler dilbilgiseldir:

10.a. Ben [herkes-in ban-a bak-ma-sı] nı istemiyorum,

b. Sen [ben-im sen-i oraya götür-me-m-i] istiyorsun." (1992:79-80)

Özsoy'un alıntıda (*) imli tümceleri *dilbilgisi dışı-anlamsızdır*, diğer tümceler ise *dilbilgisel-anlamlıdır*.

v. Güneş'e göre sözdizim-bürün arakesitinde karşılaştılan ele me uyu mazlıklarında dilbilgisi dışı yapılanmalar görülebilmektedir.

"Uyu mazlıkları, Düzgünlük Kısıtlarını Ele me Kuramı çerçevesinde ele alan Ito ve Mester (2017), çeşitli dillerde sözdizim-bürün uyu mazlıklarını ayrıntılı olarak ele almıştır. Düzgünlük kısıtları, bürünsel ulamların kendi içlerinde ve birbirleri arasındaki ilişkileri düzenler. Sadıklık kısıtlamaları sonucu oluşan bürün yapısı o dilde geçerli olan düzgünlük kısıtlarına uymadığı durumlarda, sadıklığın düzgünlük sağlamak amacıyla bozulduğunu gözlemleriz. Bu, sözdizim-bürün arakesitinde karşılaştılan ele me uyu mazlıklarının en önemli nedenlerinden biridir. Böylesi dilbilgisi-dışı yapılanmalar, o dile ait onarım yöntemleri ile o dilin dilbilgisine uygun hale getirilir. Bu da sadıklık sonucu oluşan sözdizime e biçimli bürün yapısında bozukluklar meydana getirir." (Güneş, 2020)

Yukarıda sözü edilen yapılar *dilbilgisi dışı-anlamsızdır*.

vi. Do ru, Johanson'un kılını teorisi açısından a a ıdaki tümceleri de erlendirir ve bu tümceleri *kabul edilemez* olarak görür. Kılını teorisine göre a a ıda (*) i aretli tümceler *anlamlı* değildir.

kalk- fiili "Kalktı mı? *Evet, kalktı ve de hâlâ kalkıyor";

kapat- fiili "Kapattı mı? *Evet, kapattı ve de hâlâ kapatıyor";

öl- fiili "Öldü mü? *Evet, öldü ve de hâlâ ölüyor";

bul- fiili "Buldu mu? *Evet, buldu ve de hâlâ buluyor" ifadelerinde kullanıldıklarında kabul edilemez tümceler olurlar." (2020:15).

Do ru'nun alıntıda (*) imli tümceleri kılını teorisine göre *dilbilgisel-anlamsızdır*.

vii. Sargın'a göre kiplik teorisinde kimi tümcelerde tanıtlayıcının kullanılmaması, dilbilgisi dışı olmasına ve kabuledilebilirlikte tartışılmalara yol açmaktadır.

"Aynı zamanda olayın görülerek mi, duyularak mı, yoksa başka birinden öğrenilerek mi bilindiğinin belirtilmesi gerekmektedir. Bu da dilbilgisel zamanla kaynağı, bir grup tanıtıcılık belirticisi (tanıtlayıcı) aracılığıyla sağlanmaktadır. Tanıtlayıcının kullanılmaması durumunda dilbilgisi-dışı ve kabul edilebilirliği tartışılmalı tümceler ortaya çıkmaktadır.

(17)’deki tümcenin kullanılması, eğer bir kişi José’yi futbol oynarken gördüyse uygundur. –ka hem tanıtıcılığı hem de yakın bitimlilik zamanını belirtmektedir (Aikhenvald, 200: 1- 3):

(17) Jose irida di- manika -ka

José futbol 3.tek. kişi erkek oyna yakın bitimlilik görsel

‘José futbol oynadı (biz gördük)’ ” (2010:9-10).

Sargın’ın alıntıda verilen tümcesi (17) kiplik teorisine göre *dilbilgisel-anlamlıdır*.

viii. Altunel’e göre gündelik dil (konu ma dili) görece dilbilgisi dışılıklarla doludur. İnsanlar konu urken birçok dilbilgisel yanlışlar yaparlar ve bunlar çoğu kez geri dönüp düzeltil(e)mez. Konu manının hızı ve dil ekonomisi bunu zorunlu kılar. Burada (yazı dilinin ölçütlerine göre) dilbilgisi dışılık olmasına rağmen bir anlamsızlık söz konusu değildir.

“Konu urken beyinde kurgulanan anlamları ifade etmek için sınırlı bir zaman vardır konu macı için. Bu kısıtlı zamanda söylenmek istenilenlerin düzgün cümleler, en azından anlaşılabilir yapılar ekline sokulmaları gerekir. Geriye dönüp düzeltme olanakı yoktur genellikle, bir söylenilen bir daha düzeltilemez. Bu yüzden sık sık kurallara uymayan cümleler kurgulanır ve konu manının sürekliliğini sağlamak için zaman kazanmak amacıyla araya dilin içerisinde yer almayan sesler katılır. Bunun dışında öksürmek, burnunu çekmek, vb. birçok başka sesler daha çıkarılır. Böylece, konuların çok büyük bir bölümü yaygın anlayışla dilbilgisi-dışı kalacak yapılara dönüşürler. Oysa her türlü yazılı kuralın ve yazının kaynağında hep konu ma dili vardır. Konu ma dili kullanılarak üretilen kurallar, konu ma dilinin kurallarını açıklamaya yetmiyor... Bu, diğer bilim dalları için çok büyük bir sorun olurdu; ama dilbiliminde uzmanlar bu durumdan rahatsız olmu gibi görünmüyorlar.”⁴

Uzun’a göre “Ahmet arkadaşlarının gelmesini eve istiyor.” gibi bozuk tümceler *ezgi* ile daha az bozuk hale getirilebilir (2000:5-8). Dolayısıyla gündelik dilin kimi tümceleri *dilbilgisi dışı-anlamlıdır*.

ix. Aşağıdaki alıntıya göre *dilbilgisellik*, tümcelerin doğruluğu (dil dışı dünyada bir olguyla karışıklıkları) ile ilgili değildir. *Dilbilgisellik* için anlamı doğru tümceler zorunlu değildir, öyle olsaydı insanlar yanlış/yalan tümceler kuramazdı.

“Dilbilgisellik, tümcelerin doğruluğuna bağlı değildir. Eğer öyle olsaydı yalan söylemek olanaksız olurdu. Yine dilbilgisellik, tümcede sözü edilen nesnelerin gerçek olup olmadığına ya da tümcedeki olayların olması olup olmadığına da bağlı değildir. Örneğin, gerçek bilgi içermeyen, “mitolojideki tek boynuzlu atlar”dan söz eden ya da “hamile babalar” gönderiminde bulunan tümceler dilbilgisel olabilir.”⁵

Dil dışı dünyada bir olguyu karıştırmayan yapılar, Uzun’un ifade ettiği kabuledilebilirlik dereceleri (*do allık, anlaşılabilirlik ve tuhaflık*) içinde değerlendirilebilir. Söz konusu yapılar *dilbilgisel-anlamlıdır*.

x. İirde *anlamsal sapma* (alılmamı başda tırma) olarak adlandırılan ifadeler *dilbilgisellik* açısından dikkate değerdir. Özellikle ikinci Yeni İirinde görülen alılmamı başda tırmalar, bir *anlamsızlık* ifadesi değil İirinin kendi İir dilini yakalama çabasıdır.

“Bir deniz akıyor gözlerinden
Saçların rüzgârların dilinde” (Cemal Süreya)

⁴ Yusuf Altunel, “Dilde Kurallar-Kuralsızlıklar”

<http://gazete.news/dilde-kurallar-kuralsizliklar/> (12.11.2020)

⁵ (https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/141884/mod_resource/content/1/12.pdf) (12.11.2020)

Chomsky, bu yapıları *dilbilgisel-anlamsız* olarak de erlendirmi ancak sonrasında çok ciddi ele tirilmi tir. Uzun'a göre bu yapılar do al dil kullanıcısı için kabuledilebilir düzeydedir. Alıntıda ki alı ılmamı ba da turma ifade eden yapılar *dilbilgisel-anlamlıdır*.

xi. Çürük'ün alıntıda kullandı ı *kullanım dı ı* kavramı sözcük ölümü ile ilgilidir. Dil dı ı dünyada göndergenin ortadan kalkmasıyla kar ılı ı olan sözcük (dilsel yapı) bo a çıkar, böylelikle sözcük ölümü gerçektir. Bu tür dilsel yapılar, e zamanlı olarak bakıldı ında *dilbilgisel* olsa da *anlamsızdır*.

"Sözcükler için kullanım dı ı olmanın önemli bir nedeni *sözcük ölümü*dür. Sözcü ün göndergesinin dil dı ı dünyadan kalkması durumunda sözcükler kar ıladıkları kavramdan yoksun kalmakta ve zamanla kullanımdan dü mektedir. Nesnelerin kullanımından dü mesine örnek olarak göçebelikten yerle ik hayata geçen toplumların göçebeyken kullandıkları e yalara ihtiyaç duymamaları gösterilebilir. Yine göçebe toplumların yer de i ikli i sonucu eski yerle im yerlerine ait iklime, do al artlara ait sözcüklerin de kullanılmaz olması örnek verilebilir. Din de i ikli i, yeni kültürlerle kar ıla ma ve etkile im de sözcüklerin kullanımdan dü mesine sebep olabilmektedir." (2020:392)

Çürük'ün sözünü etti i yapılar (Ör. apsut "ka nı tekerle inin a aç parçaları, ispit") Uzun'a göre genel dil kullanıcısı için kabuledilebilirlik derecesinin son noktası kabuledilebilir olmayan yapılarıdır, bu yüzden *dilbilgisel-anlamsızdır*.

xii. Tarihsel metinlere ait kimi yapılar *sesbilgisi* ve *biçimbilgisi* açısından e zamanlı bakı açısıyla *dilbilgisi dı ı* ve *anlamsız* kabul edilebilir. Ör.

*keleyorur "geliyor", *geliservenin "gelece im"

Yukarıda verilen tarihsel metinlere ait örneklerin e zamanlı olarak de erlendirilmesi tarihlendirme yanlı ı (anakronizm)'dir. Sözü edilen yapılar genel dil kullanıcısı için kabuledilebilir olmasa da artzamanlı bakıldı ında *dilbilgisel-anlamlıdır*.

3. SONUÇ

Yukarıda yaptı ımız tartı ma ve de erlendirmelerden u sonuçlar çıkartılabilir.

- i. Yıldız (*) imi ile i aretlenen dilsel yapılarda hem yapısal hem de anlamsal durum bir arada verilmelidir. Ör. *dilbilgisel-anlamlı*, *dilbilgisel-anlamsız*, *dilbilgisi dı ı ı-anlamsız*, *dilbilgisi dı ı ı-anlamlı*.
- ii. Dilbilgisellik, dilin yalnızca *sözdizim* de il aynı zamanda *ses* ve *biçimbilgisel* yapılarını da kapsar.
- iii. Anlamlılık, (do al) dil kullanıcısının e le tirdi i dilsel yapı ile dil dı ı gerçeklik (gönderge) ve/veya kavramlar arasında olan ili kisi sonucu ortaya çıkar. Anlamlı veya anlamsız olma durumu dil kullanıcılarına ve çe itli dil düzlemlerine göre de i iklik gösterebilmektedir.
- iv. Dilbilgisellik yanında kabuledilebilirlik terimini de kullanan Uzun'a göre kabuledilebilirlik *edim*, dilbilgisellik ise *edinç* çalı malarına özgüdür. Kabuledilebilirlik daha geni bir kavram olarak *dilbilgisellik* (do al konu ucunun *sezgisel dilbilgisi*), *hafıza sınırları*, *ezgi* ve *stilistik biçimlendirmeler* gibi ölçütlere dayanmakta ve hem yapı hem de anlamı kapsamaktadır.
- v. Dilbilim ve dilbilgisi teorilerine uygunluk dilbilgisellik ve anlamlılık için bir ölçüttür.
- vi. Gündelik dilin kimi bozuk yapıları, dilbilgisi dı ı olsa da kabuledilebilirli in kimi imkânlarıyla anlamlı hâle getirilebilmektedir.

KAYNAKLAR

- Altunel, Yusuf (2020). “Dilde Kurallar-Kuralsızlıklar”. <http://gazete.news/dilde-kurallar-kuralsizliklar/> (12.11.2020)
- Bussmann, Hadumod (2006). *Dictionary of Language and Linguistics*. Routledge Publications, London.
- Chomsky, Noam (2002). *Syntactic Structures*. Berlin-New York, Mouton de Gruyter.
- Crystal, David (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Blackwell Publishing, Oxford.
- Çetinkaya, Bayram (2020). “Sözdizimi” (Edit. Erdo an Boz). *Dilbilim (Teorik ve Uygulamalı Alanlar)*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Çürük, Yasemin (2020). “Sözcükbilim” (Edit. Erdo an Boz). *Dilbilim (Teorik ve Uygulamalı Alanlar)*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Do ru, Fatih (2020). “Kılımı ” (Edit. Erdo an Boz). *Türkçede Dilbilgisel Ulamlar*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Güne , Güliz (2020). “Türkçede Bürün ve Sözdizim Arakesiti”. Kuramsal ve Uygulamalı Sesbilim. Seçkin/ Sosyal Bilimler, Ankara.
- Hogan, P. Colm (2011) *The Cambridge Encyclopedia of the Language Sciences*, Cambridge University Press, Cambridge.
- mer, Kamile-Kocaman, Ahmet-Özsoy, Sumru A. (2011) *Dilbilim Sözlü ü*, stanbul, Bo aziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Meyer, Charles F. (2009) *Introducing English Linguistics*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Özsoy, Sumru A. , (1992) “Türkçe’de E gönderge Örüntüsü” *Dilbilim Ara tırmaları*, 1992 s.77-85.
- Sargın, Meltem (2010) *Türkçede Tanıtlama Belirticilerinin levleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Dilbilim Anabilim Dalı, Yayınlanmamı Doktora tezi, zmir.
- Trask, Robert Lawrence (1993). *A Dictionary of Grammatical Terms in Linguistics*. Routledge Publications, London.
- Turan, Ümit Deniz vd. (2018). “Sözdiziminde Temel Kavramlar”. *Genel Dilbilim I* (Editörler: Ay e Sumru Özsoy ve Ümit Deniz Turan). Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eski ehir.
- Uzun, Nadir Engin (2000). *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*. Multilingual Yayınları, stanbul.
- Vardar, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlü ü*. Multilingual Yayınları, stanbul.

EXTENDED SUMMARY

In linguistics and grammar research, the examples given by using the (*) sign are "non-grammatical, non-linguistic, non-logical, unacceptable / incorrect, out of use, meaningless, etc." many terms are used. Considering the contexts in which these signs and terms are used, it is striking that the terms have close or distant meanings. It is clear to the reader that this situation causes (or will be) a confusion of terms and concepts:

- "Furiously sleep ideas green colorless" (Chomsky, 2002:15)
- "Biz [Zeynep'in [Aylin'in [Berna'nın buraya geldi ini] bildi ini] söyledi ini] duyduk." (mer, Kocaman ve Özsoy, 2011:130)
- "*ild, *lid ya da *idl" (Turan vd., 2018:19)
- "*sessiz süt, *görgüsüz çikolata, *karton yürüyü , *ekme i iç-" (Çetinkaya, 2020:324)
- "öl- fiili "Öldü mü? *Evet, öldü ve de hâlâ ölüyor" (Do ru, 2020:15)

In order to eliminate this confusion, first of all, a literature review should be done and different terms and concepts should be determined. In the second stage, it is expected that the most appropriate terms will be proposed by eliminating the multinomiality and concept confusion and evaluation accordingly.

Grammatical

When linguistics and grammar dictionaries and the field literature are briefly reviewed, what has been said for the grammatical concept can be summarized as follows without going into detail.

Grammaticalness criteria are as follows, depending on whether the linguistic data (an spoken or written text) can be produced in that language.

- i. Compliance with a linguistics and grammar theories
- ii. Belonging to grammar, to the structure of a language
- iii. Compliance with linguistic criteria
- iv. A logical, meaningful relationship between concepts
- v. Being acceptable for the language
- vi. Making meaning by using language units in a systematic and consistent order

Ungrammatical

In linguistics and grammar research, some examples marked with an asterisk (*) mark agrammaticality. The term ungrammatical contrasts with the criteria we have given above for grammaticality. We did not need to list similar items to avoid repetition here. Agrammaticality will be discussed extensively in the *Discussion and evaluations* section of the article.

According to Chomsky, the grammatical concept cannot be defined as meaningful in the semantic. He sees the following sentences (1, 2) as equally nonsensical. however, according to Chomsky, for an English speaker, the first sentence (1) is grammatical.

- (1) Colorless green ideas sleep furiously.
- (2) Furiously sleep ideas green colorless

Chomsky does not leave the subject here and expands his explanations by giving (3-6) sentences. According to him, there is no semantic reason to prefer (5) instead of (3) or

(6) instead of (4) from the sentences given below. Here (3 and 4) are grammatical sentences of English.

(3) have you a book on modern music?

(4) the book seems interesting.

(5) read you a book on modern music?

(6) the child seems sleeping.

Uzun meets with the concept of acceptability that a sentence is appropriate to the language of the natural speaker. Uzun, admissibility; It divides it into three degrees as naturalness, intelligibility and strangeness. He states that the end point of this ranking is made up of non acceptable sentences. However, according to Uzun, who said that such a consideration would be utopian, universal grammar has named the two extremes grammatical and ungrammatical.

According to Uzun, for grammatical competence to be usable within the framework of a language theory, it should be reduced to concrete aspects.

This concretization is also grammaticalized by connecting to different structures of the language such as sequencing, interpretation and pronunciation. Ex. "Ali feels tired." sentence is not spoken any other way because competence is organized together with syntax, semantics and phonology levels (2000: 5-8).

As a result;

- i. In linguistic structures marked with an asterisk (*), both the network and the semantic status should be given together. Or. grammatical-meaningful, grammatical-nonsensical, ungrammatical-nonsensical, ungrammatical-meaningful.
- ii. Grammaticalness includes not only syntax but also phonetic and morphological structures of language.
- iii. Meaningfulness, emerges as a result of the relationship between linguistic structure and non-linguistic reality and concepts. The meaningful or nonsensical situation may vary according to language users and various language levels.
- iv. According to Uzun, who also uses the term acceptability as well as grammar, acceptability is to performance and grammaticality is to competence studies. Acceptability as a broader concept is based on criteria such as grammaticalness (natural speaker's intuitive grammar), memory limits, melody and stylistic formations, and includes both structure and meaning
- v. It is a criterion for conformity for grammaticalness and meaningfulness to linguistics and grammar theories.
- vi. Some distorted structure of ordinary language are ungrammatically. Nevertheless, it can be made meaningful by some possibilities of acceptability.

Keywords

Grammatical, ungrammatical, acceptable, meaningful, nonsensical

Araştırma Makalesi

DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜRBİLİM ÇALIŞMALARINDA DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIMLAR ÜZERİNE

Cüneyt AKIN*

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 29.11.2020
Kabul Tarihi 13.12.2020
Yayın Tarihi 25.12.2020

DOI: 10.48147/dada.1

Yazar Bilgisi

*Prof. Dr.

<https://orcid.org/0000-0002-6230-7222>

cuneyt.akin@hotmail.com

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Çağdaş Türk
Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü,
Afyonkarahisar / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler

Dil, edebiyat, kültürbilim, disiplinlerarası, sosyal bilim

Atıf Bilgisi

Akın, Cüneyt (2020). "Dil, Edebiyat ve Kültürbilim Çalışmalarında Disiplinlerarası Yaklaşımlar Üzerine". *Uluslararası Disiplinler Arası Dil Araştırmaları (DADA) Dergisi*, Sayı: 2020/1, Aralık, s. 13-21.

ON INTERDISCIPLINARY APPROACHES IN LANGUAGE, LITERATURE AND
CULTURAL SCIENCES

Cüneyt AKIN*

Article info

Submitted 29.11.2020
Accepted 13.12.2020
Published 25.12.2020

DOI: 10.48147/dada.1

Authors info

*Prof. Dr.

<https://orcid.org/0000-0002-6230-7222>

cuneyt.akin@hotmail.com

Afyon Kocatepe University, Department
of Contemporary Turkish Dialects and
Literatures, Afyonkarahisar / TURKEY

ABSTRACT

Social sciences, whose principles were determined and systematized in the 19th century, were built on the basis of natural sciences. The language, literature and cultural science studies within the said science field are the branches of science that have direct or indirect connections within themselves. These branches of science, which have an indirect (eg language, entropy) connection even with natural sciences, are subject to various interdisciplinary studies and reveal epistemological and methodological differences within their own fields. Examples of this are areas of study, such as language texts, which overlap with the laws of thermodynamics and modeling with the entropy method, hermetic, cultural language linguistic theory (lacuna), which is a religious-philosophical approach. In language, literature and cultural studies, it is seen that interdisciplinary takes place in two ways, the first is among these disciplines, and the second is with other disciplines and this interdisciplinary level is both epistemological and methodological. These studies, which will be carried out by combining more than one discipline, will put an end to classical and templateist science approaches, and also reveal scientific data that science disciplines cannot solve or are unable to explain. Based on the interdisciplinary studies in the fields of science listed above, the study will include adding new ones to the existing methods used by the relevant fields of science, and differentiating the concepts, methods and theories related to epistemological, that is, ensuring the use of interdisciplinary methods more frequently.

Keywords

*Language, literature, cultural science, interdisciplinary,
social science*

Cite this article as

Akın, Cüneyt (2020). "On Interdisciplinary Approaches in Language, Literature and Cultural Sciences". *International Journal of Interdisciplinary Language [JILS] Studies*, Number: 2020/1, December, p. 13-21.

1. Introduction

In the journey of science that goes back to the beginning of humankind, it is clear that scientific issues are not in common interest of humankind as today. This global interest is related to the meanings of scientific concepts. That daily life has a much closer relationship with academic studies and that it reaches people easily with common education tools (television, internet, social media, etc.) has made science popular.

According to Einstein, the actual scientific thought is nothing more than clarifying (or detailing) daily thoughts, systematizing (and classifying) ordinary thoughts. The specific laws, theories, methods, terms and experts of the sciences, which consist of the classification and systematization of this thought, institutionalize these branches of science in process of time. These disciplines which are institutionalized, form the main fields of activity among the universities of today by dividing into departments and sciences. The traditionalized form (i.e. systematized) of the scientific activities in these fields of activity in terms of process, method and content is called *discipline* (Solak 2016: 3).

2. The Basis of Social Sciences

Even if the process of natural sciences creating social sciences goes back to the 17th century, it is seen that implementation of these principles to the social sciences were performed by scientists such as Saint-Simon and Auguste Comte in the 19th century. In the definition of knowledge in this age, as a result of the fact that natural science methods are seen as the only way to reach precise and objective information, that the science approach that emerged in the 19th century and rejected everything except the experiment rejects everything other than this scientific framework on the grounds that it is both subjective and incomplete, showed that natural science will be the basis in the construction of the social sciences (Dağtaşoğlu 2016: 363,364).

However, the de facto paradigm (model) which emerged in time in the social sciences based on the above-mentioned principle has changed and the processes of producing knowledge have ceased to be objective processes and are shaped on the basis of the relativity of the world (Köroğlu 2016: 11).

3. Interdisciplinarity and Multidisciplinarity

Rejecting disciplinary distinctions, European universalism and procedural positivism altogether, this manifesto seeks to strengthen a belief that scientific knowledge can be combined on a pluralistic basis. In the 19th century, after the disciplinary separations that became increasingly apparent in the Western world, interdisciplinarity emerged as a movement, a set of practices and an approach that emerged as a reaction to it. Obviously, making use of the concepts and methods of different disciplines alone does not make a research interdisciplinary. In Stember's expression, interdisciplinary approach involves the integration of information produced by different disciplines on a particular subject. However, this integration does not simply imply integration. The knowledge, concepts, tools and rules used by different disciplines should be integrated in such a way that, after integration, a much more analytical power is revealed than their separate sum. It is this methodical maneuver that gives strength to interdisciplinarity. In this sense, it should be noted the difference between multidisciplinarity and interdisciplinarity, which is highly confused. While multidisciplinarity refers to the use of multiple disciplines side by side without expecting "intersection in a matrix defined in strict terms", interdisciplinarity refers to a process involving a "unifying interaction". In this case, elements of a multidisciplinary approach may complement or intersect, but communication between these disciplines is assumed to be minimal. Since there is no real integration between these disciplines, the multidisciplinary process does not create an epistemological or methodological change or differentiation in these disciplines. In this case, interdisciplinarity by definition aims to unite different disciplines in a coherent integrity, rather than bringing them together. As a result of both institutional developments and the nature of interdisciplinarity, we observe that many interdisciplinary perspectives

are a discipline in their own right (e.g. archeology, cultural studies, communication sciences, urban studies, historical preservation) (Değirmenci 2011: 73,75,76).

4. Interdisciplinarity concept and its aspect in the social sciences

The term *interdisciplinary* states the unique approaches that are collected by combining more than one scientific discipline or study area. With the help of the definition of Jacob, one of the experts in the field, we can describe this general framework as a scientific approach that analyzes a key issue, problem, title and experiment in accordance with the purpose, by using more than one discipline, method and template (Jacobs 1989: 8).

The history of interdisciplinary studies being open and sensitive to different fields can be taken back to long ago. The idea of reaching the knowledge of the truth, which started in the ancient times, that might be possible by benefitting from the different specialties, gained a different dimension with the discipline differentiation, i.e. with the creation of specialties, applied in Western science in the 19th century. However, afterwards (after the Second World War, in the 1960's), the interdisciplinary approaches began to be performed again. To benefit from the concepts and methods of different disciplines in these implementations will certainly not be enough to convert a study into the interdisciplinary alone. The main point here should be an epistemological¹ or methodological differentiation (Değirmenci 2011: 76).

In the period after the Second World War, especially after the 1960s, the boundaries between different disciplines in the social sciences have become indistinct. Thereafter, the methodological differences of the researches performed in the social sciences appeared in various disciplines in universities (such as Oriental institutes, Middle East research institutes, Far Eastern research institutes). The studies carried out by considering this modern and civilized world distinction have shown a tendency to decrease in time. Another point is that culture becomes an increasingly determinative factor. As a result of this, interdisciplinarity in cultural science studies has shown a tendency to increase step by step (Mary 1996: 29).

5. Interdisciplinary studies in language, literature and cultural science

Linguistics and literature science benefit from each other methodologically. This relationship draws attention especially in text reviews. On the other hand, the direction of this relationship is not only from linguistics to literature, but also from literature to linguistics. The subject is the philology phase before the fields such as text linguistics, sociolinguistics, pragmatics that can be considered new and emerged in the second half of the 20th century. In this period, literature studies and linguistics are sub-branches of philology. For that reason, philology appears as a discipline that approaches both to language and literature with its historical and cultural dimensions. (Solak 2016: 18).

When we look perceptibly at the studies in the field of language and literature science, it is clear that all literary texts are also a language material. It can be seen with very simple research that many of language studies performed so far in Turkey was done through literary texts, master and doctorate studies, articles and books were written. Some examples for this are: master theses such as Adjective Clauses in Dede Korkut Stories, Verbal-Adjectives and Verbal-Adverbs in Dede Korkut Stories, Grammar Categories related to nouns in the novel 'Ankara' of Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Verbs in the novel 'Samançının Colu' of Cengiz Aytmatov. There are also studies on syntax in the language of literature: A research based on the Comparison of Some Goethe and Böll's Works on the Syntax of Today's German Literature Language were written and doctoral theses such as Vocabulary and Syntax of Yahya Kemal Beyatlı's poems were also written (see YÖK thesis system).

¹Epistemology examines the structure and formation processes of scientific concepts and theories. At the same time, it focuses on the methods and approaches adopted by scientists and provides various analysis and thinking areas (For detailed information see Simard, Jean-Claude, Epistemology, (Translated by Ramazan Adibelli) Bilimname: Platform of Thought, 2003/2, volume: I, number: 2, p. 13-21.

In addition to the literature and language relationship, the literature and culture relationship has also been the subject of interdisciplinary studies. One of the materials of cultural science is literary texts. Cultural factors in the above-mentioned literary texts (f. ex self-phenomenon, etc.) are among the cultural studies: Turkish Self Phenomenon in the book of Dede Korkut (III. International Turkish World Culture Congress – 2015), Self-Phenomenon in Cengiz Aytmatov’s ‘First Teacher’ (Turkish Speaking Countries Congress – 2017) etc.

Another common point of the cultural studies is the concept of ‘lacuna (linguistic gap)’. This concept ensures that the linguistic gaps (lexical, grammatical, etc.) in cross-cultural comparisons will be revealed and that culture codes are analyzed based on the data in the language and provides data which can help to translation studies. Some studies related to the subject are as follows: Some Cultural Gaps Occurred During the Transfer of Russian Literature to Turkish (Öksüz, Gamze – XI. International Language-Literature-Stylistics Symposium - 2011), Linguistic and Cultural Gaps in the Translation Process, (Kozan, Olena, X. International Language-Literature-Stylistics Symposium, Edictums), etc.

There are studies developed from the relations of language, literature and culture with disciplines of science fields and its relations. There are studies in which language productivity is measured by using the statistical methods and by making probability calculus related to language using mathematical theories. One of them, which belongs to Shannon, which Töreci (1978) stated in his word: He has reached some text features by using the conditional letter possibilities of the Turkish language based on the perspective that ‘the letter possibilities of a language (both conditional and conditions of passing together) can be used as a model of that language’. She created the text samples of Turkish automatically through the computer program that She wrote afterwards (Yolaçan 2005: 2).

In an important study performed recently in this regard, Yolaçan (2005) examined the same text written in Turkish, English, French, German, Spanish and Russian and carried out comparison of these languages according to different coding techniques and calculated the Entropy value based on the sample text for each language. Furthermore, in another study (Akın & Saraçlı: 2014), an entropy implementation was performed between the texts in Orkhon monuments and the transcriptions of Kirghiz Turkish and Kazakh Turkish. In the implementation part of the study, translation of the same texts to each other are used in Kokturk language, Turkey Turkish, Kazakh Turkish and Kirghiz Turkish dialects and Entropy of each text with the help of MATLAB package program was calculated and shown in the tables. The text used in the implementation part of the study was analyzed through a program which calculates the entropy of any text entered in the system and the relevant results were obtained.

With the help of statistics and mathematics, there have been important developments in quantitative language studies in the 19th century. *Static linguistics*, which is a sub-branch of general linguistics, has used its accumulation obtained from applied language research and it is experimentally proved for the first time that language has some rules that work in voice, syllable, word, phrase, item, subordinate clause, sentence and sentence top structures. Based on the entropy implementation in thermodynamics, Fuks, who revealed the concept of *text entropy*, worked for many years on this subject and discussed that 300-400 word piece would be enough to find the *entropic size* of a text. However, despite all these assertive implementations, computer processing of data in the social sciences has always caused methodological problem discussions. After all, such computerized, i.e. statistical and mathematical implementations, have been commonly accepted at the point where there is no room for discussion. There is an international journal called *Literary and Linguistic Computing* where literary analyses are published through linguistic statistics tools. In the above-mentioned journal, there are scientific articles which apply computer technologies to language and literature researches. During the recent years in Turkey, even courses called *Computer Implementations in Language and Literature* have been included. In spite of all these things, it is not possible to say that

the contribution of computer programs to literature and language field is adequate (Solak, 2016: 141,142).

Hermeneutic, a religious-philosophical approach, has been an alternative to the *classical text interpretation* method which is used in the interpretation of the literary texts and created an implementation form of the idea that the knowledge of the truth can be reached (Değirmenci 2011: 75) by benefitting from different specialties which are expressed in the understanding of science in ancient times. However, we see that hermeneutical methods are used particularly in the few studies in Turkey, in interdisciplinary studies: Hermeneutic Expansion of Poetry from Exile Country to Capitals of Capital, (Şengül: 2012), Hermeneutic Expansion of Poetry of Do not Underestimate Brother of Aşık Veysel (Akın: 2015).

6. Result

As a result, we can say the followings in a few substances:

1. It is understood that interdisciplinary studies in language, literature and culture will bring holistic approach closer to the science and will bring us closer to the knowledge of scientific truth by making use of all scientific resources.
2. It is seen that the single-disciplinary approaches brought by the understanding of the 19th century have slowly turned into interdisciplinary approaches today and the paradigm emerged on this wise has formed a basis for epistemological and methodological differentiations and shaped holistic approaches from these differentiations.
3. As a consequence of interdisciplinary studies in the social sciences, the concept of 'theory' expanded and scientific fields such as psychoanalysis, semiotic and post-structuralism have come into the picture.
4. These studies which will be performed by bringing together more than one discipline field, will put an end to classical and templateist science approaches, it will also extricate scientific data which branches of science cannot solve or are unable to explain in its entirety.
5. It should be understood that interdisciplinary studies do not only benefit from the concepts and methods of different disciplines. It occurred that the main point here should be an epistemological or methodological differentiation.
6. Interdisciplinarity takes place in two ways in language, literature and cultural studies, the first one is that these disciplines are among themselves, and the second one is with other disciplines and this interdisciplinarity is both in the epistemological and methodological level. Examples of such studies are the use of hermeneutical analysis method which is a method of religion and philosophical sciences, in literature, the use of entropy which is a method of thermodynamics, in language, to benefit from the concepts of lacuna and self-phenomenon which are the concepts of cultural science.
7. In addition to all these, numerical methods are not sufficiently performed in the interdisciplinary studies and it is also clear that the interdisciplinary studies within the social fields should be increased.

REFERENCES

- Akın, C., Saraçlı S., (2014), Intertextual Comparison Of Turkish Dialects via Entropy Approximation, Entropi Yaklaşımıyla Türk Lehçeleri Üzerinde Metinlerarası Bir Karşılaştırma, *Turkish Studies (Elektronik)*, Vol. 9, No. 12, Pp. 1–7, Sep. Ankara.
- Dağtaşoğlu, A., E., (2016). Sosyal Bilimlerin Epistemolojik Temelleri Üzerine, *Kutadgubilig Felsefe – Bilim Araştırmaları Dergisi*, Aralık, İstanbul.
- Değirmenci, K., (2011). Sosyal Bilimlerde Disiplinlerarasılığı ve Disipliner Ayrımları Yeniden Düşünmek, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Bilimleri Dergisi*.
- Jacops, H., H., (1989). *The Growing Need For Interdisciplinary Curriculum Content*, U.S. Department of Education.
- Mary J., (1996). *Discrepant Dislocations: Feminism, Theory, and Postcolonial Histories*, Berkeley, CA: University of California Press.
- Koroğlu, C. Z., Koroğlu, M., A., (2016). Bilim Kavramının Gelişimi ve Günümüz Sosyal Bilimleri Üzerine, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.25, s.1-15.
- Simard, J., C., (2003). *Epistemoloji*, (çev. Ramazan Adıbelli) Bilimname: Düşünce Platformu, 2. cilt: I, sayı: 2, s. 13-21.
- Solak, Ö., (2016). *Edebiyat Biliminin Disiplinlerarası İmkânları*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2. Baskı.
- Töreci E., (1978). *Özdevimsel Olarak Türetilen Türkçe Metin Örnekleri*, Bilişim’78, Bildiriler, Ankara, s.166-174.
- Wallerstein, I., (1996). *Open the Social Sciences: Report of the Gulbenkian Commission on the Restructuring of the Social Sciences*. Stanford: Stanford University Press.
- Yolaçan Ş., (2005). *Farklı Dillerin Entropi ve İnfomasyon Teorisi Açısından İstatistiksel Özellikleri*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

GENİŞ ÖZET

Doğa bilimlerinin sosyal bilimleri inşa süreci 17. yüzyıla kadar götürülse de bu ilkelerin sosyal bilimlere uygulanmasının 19. yüzyıldaki Saint-Simon ve Auguste Comte gibi bilim adamları tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. 19. yüzyılda karşımıza çıkan ve deney dışındaki her şeyi reddeden bilim yaklaşımının ve bu çağda yapılan bilgi tanımında, doğa bilimi yöntemlerini kesin ve nesnel bilgiye ulaşmada tek yol olarak görmesinin sonucu olarak, bu bilim çerçevesi dışında kalanları hem öznel hem de eksik olduğu gerekçesiyle reddetmesi, sosyal bilimlerin inşasında söz konusu temel doğa bilimleri olacağını göstermiştir. Ancak, yukarıda belirtilen temele dayandırılan sosyal bilimlerde zaman içerisinde ortaya çıkan genel geçer paradigma (model) değişmiş ve bilgi üretme süreçleri, nesnel süreçler olmaktan ziyade, dünyanın göreliliği temelinde şekillenmiştir.

Disiplinlerarası terimi, birden fazla bilimsel disiplin veya inceleme alanının bir araya getirilmesiyle ortaya çıkarılan özgün yaklaşımları ifade eder. Bu genel çerçeveyi, alanın uzmanlarından bir olan Jacobs'un tanımıyla, yine birden fazla disiplin, yöntem ve şablon kullanarak, temel bir konuyu, problemi, başlığı ve deneyi amacına uygun olarak inceleyen bilimsel yaklaşım olarak tanımlayabiliriz.

Disiplinlerarası çalışmaların farklı alanlara açık ve duyarlı olmasının tarihi çok öncelere götürülebilir. Antik çağlarda başlayan, gerçeğin bilgisine ulaşmanın farklı uzmanlık alanlarından istifade etmekle olabileceği fikri, 19. yüzyılda Batı biliminde uygulanan disiplin ayrımıyla, yani uzmanlık alanlarının ihdasıyla birlikte farklı bir boyut kazanmıştır. Ancak, daha sonra (İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 1960'larda) yeniden disiplinlerarası yaklaşımlar uygulanmaya başlamıştır. Bu uygulamalarda farklı disiplinlerin kavram ve yöntemlerinden yararlanmak, muhakkak ki bir çalışmayı tek başına disiplinlerarası yapmaya yetmeyecektir. Buradaki esas nokta, epistemolojik² veya yöntemsel bir farklılaşma olmalıdır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde, özellikle 1960'lardan sonra, sosyal bilimlerde farklı disiplinler arasındaki sınırların belirsizleşmesi söz konusu olmuştur. Sonrasında sosyal bilimlerde gerçekleşen araştırmaların metod farklılıkları, üniversitelerde çeşitli disiplin alanları şeklinde (Şarkiyat enstitüleri, Orta Doğu araştırmaları enstitüleri, Uzak Doğu araştırmaları enstitüleri gibi) karşımıza çıkmıştır. İşte bu modern ve uygar dünya ayrımı gözetilerek yapılan çalışmalar, zaman içerisinde azalma eğilimi göstermiştir. Başka bir husus ise, kültürün giderek daha belirleyici bir etmen olmasıdır. Bunun sonucu olarak ise, kültürbilim çalışmalarındaki disiplinlerarasılık giderek artma eğilimi göstermiştir. 19. yüzyılda ilkeleri belirlenerek sistemleştirilen sosyal bilimler, doğa bilimleri temelinde inşa edilmiştir. Söz konusu bilim alanının içinde yer alan dil, edebiyat ve kültürbilim çalışmaları, kendi içerisinde doğrudan ya da dolaylı bağlantıları olan bilim dallarıdır. Doğa bilimleriyle dahi dolaylı olarak (örn. dil, entropi) bağlantısı olan bu bilim dalları, çeşitli disiplinlerarası çalışmalara konu olmakta ve kendi alanları içinde epistemolojik ve yöntemsel farklılaşmaları ortaya koymaktadırlar.

Bunun örneklerini, termodinamik yasaları ile kanunları birebir örtüşen, entropi yöntemi ile modelleme yapılabilen dil metinleri, bir dîni-felsefi yaklaşım olan hermenötik,

² Epistemoloji, bilimsel kavram ve teorilerin yapılarını ve teşekkül süreçlerini incelemektedir. Aynı zamanda, bilim adamları tarafından benimsenen yöntem ve metotlar üzerine eğilmekte, çeşitli analiz ve düşünme alanları sunmaktadır. (Ayrıntılı bilgi için bk. Simard, Jean-Claude, *Epistemoloji*, (Çev. Ramazan Adıbelli) Bilimname: Düşünce Platformu, 2003/2, cilt: I, sayı: 2, s. 13-21.

kültürbilimin dil boşluğu teorisi (lacuna) gibi çalışma alanları göstermektedir. Dil, edebiyat ve kültürbilim çalışmalarında disiplinlerarasılığın iki yönlü gerçekleştiği, birincisinin bu disiplinlerin kendi aralarında, ikincisinin ise diğer disiplinlerle olduğu ve bu disiplinlerarasılığın hem epistemolojik hem de yöntemsel düzeyde olduğu görülmektedir. Birden fazla disiplin alanını bir araya getirerek yapılacak söz konusu çalışmalar, klasik ve şabloncu bilim yaklaşımlarına son vererek, ayrıca bilim dallarının kendi içerisinde çözemediği ya da açıklamakta yetersiz kaldığı bilimsel verileri ve açığa çıkaracaktır. Çalışmada, yukarıda sıraladığımız bilim alanlarında yapılmış disiplinlerarası çalışmalardan yola çıkılarak, ilgili bilim alanlarının kullandıkları mevcut yöntemlere yenilerini eklemek ve epistemolojik, yani disiplinlere ilişkin kavram, yöntem ve teorileri farklılaştırmak ya da söz konusu çalışmalarda kullanılan disiplinlerarası yöntemlerin daha sık kullanılmasını sağlamak olacaktır.

Dil, edebiyat ve kültürbilim alanlarında yapılacak disiplinlerarası çalışmaların, bilime bütünsel yaklaşım ortaya koyarak, bütün bilimsel kaynaklardan beslenmek suretiyle bilimsel gerçeğin bilgisine bizi daha çok yaklaştıracağı anlaşılmaktadır. 19. yüzyıl bilim anlayışının getirdiği tek disiplinli yaklaşımların, günümüzde giderek disiplinlerarası yaklaşımlara dönüştüğü ve bu vesileyle ortaya çıkan paradigmanın, epistemolojik ve yöntemsel farklılaşmalara temel oluşturarak, bu farklılaşmalardan bütünsel yaklaşımlar meydana getirdiği görülmektedir. Sosyal bilimlerdeki disiplinlerarası çalışmalar neticesinde ‘teori’ kavramı genişleyerek, psikanaliz, semiotik, post-yapısalcılık gibi bilimsel alanlar ortaya çıkmıştır. Birden fazla disiplin alanını bir araya getirerek yapılacak söz konusu çalışmalar, klasik ve şabloncu bilim yaklaşımlarına son vererek, ayrıca bilim dallarının kendi içerisinde çözemediği ya da açıklamakta yetersiz kaldığı bilimsel verileri de açığa çıkaracaktır. Disiplinlerarası çalışmalardan anlaşılması gerekenin, sadece farklı disiplinlerin kavram ve yöntemlerinden yararlanmak olmadığı. Buradaki esas noktanın, epistemolojik veya yöntemsel bir farklılaşma olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Dil, edebiyat ve kültürbilim çalışmalarında disiplinlerarasılığın iki yönlü gerçekleştiği, birincisinin bu disiplinlerin kendi aralarında, ikincisinin ise diğer disiplinlerle olduğu ve bu disiplinlerarasılığın hem epistemolojik hem de yöntemsel düzeyde olduğu şeklindedir. Bu çalışmalara, din ve felsefe bilimlerinin bir yöntemi olan hermenötik çözümleme yönteminin edebiyatta kullanılması, termodinamiğin bir yöntemi olan entropi yönteminin dilde kullanılması, kültürbilime ait kavramlar olan lakuna ve özölgu kavramlarından yararlanılması gibi örnekler verilebilir. Bütün bunlara ek olarak, özellikle sayısal yöntemlerin disiplinlerarası çalışmalarda yeterli düzeyde yapılmadığı ve ayrıca, sosyal alanların kendi içindeki disiplinlerarası çalışmalarının artırılması gerektiği ortadadır.

Anahtar Kelimeler

Dil, edebiyat, kültürbilim, disiplinlerarası, sosyal bilim

ELEKTRONİK SÖZLÜK TİPOLOJİSİNDE BO LUK VE ‘KAMUSİ GOLD’ ÖRNEĞİ *

Nazmi ALAN**

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 02.12.2020
Kabul Tarihi 13.12.2020
Yayın Tarihi 25.12.2020

* Bu makale 3-4 Kasım 2015 tarihleri arasında düzenlenen “II. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu”nda sunulmuş bildirinin gözden geçirilmi ve geniletilmi hâlidir.

DOI: 10.48147/dada.2

Yazar Bilgisi

** Dr.

<https://orcid.org/0000-0001-7314-9269>

nazmi_alan@hotmail.com

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Çağdaş Türk
Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü,
Afyonkarahisar / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler

Sözlükbilimi, elektronik sözlük, tipoloji, Kamusi GOLD

Atıf Bilgisi

Alan, Nazmi (2020). “Elektronik Sözlük Tipolojisinde Bo luk ve ‘Kamusi Gold’ Örneği”. *Uluslararası Disiplinler Arası Dil Araştırmaları (DADA) Dergisi*, Sayı: 2020/1, Aralık, s. 23-32.

Research Article

THE GAP IN THE TYPOLOGY OF ELECTRONIC DICTIONARY AND ‘KAMUSI GOLD’ MODEL*

Nazmi ALAN**

Article info

Submitted 02.12.2020
Accepted 13.12.2020
Published 25.12.2020

*This article is the revised and expanded version of the paper presented at the Second International Lexicology Symposium between 3-4 November 2015.

DOI: 10.48147/dada.2

Authors info

** Dr.

<https://orcid.org/0000-0001-7314-9269>

nazmi_alan@hotmail.com

Afyon Kocatepe University, Department
of Contemporary Turkish Dialects and
Literatures, Afyonkarahisar / TURKEY

ABSTRACT

Habits change with the needs in line with the development of technology. Lexicography is affected by this. In ancient times volume type of dictionaries which last almost as much as a human life span replace with the electronic dictionaries which are renewed and developed by a teamwork. In 1980s electronic dictionaries entered our life with computer's becoming widespread. The process which was started before with the offline dictionaries (electronic pocket dictionaries, CD-roms, portable disks etc.) is becoming popular with the online dictionaries today. We are going to inform you about the electronic dictionary “Kamusi” (The Global Online Living Dictionary) and determine where this dictionary locates in the typology of dictionary which was studied before.

Keywords

Lexicography, electronic dictionary, typology, Kamusi GOLD

Cite this article as

Alan, Nazmi (2020). “The Gap in The Typology of Electronic Dictionary and ‘Kamusi Gold’ Model”, Literature and Cultural Sciences. *International Journal of Interdisciplinary Language [JILS] Studies*, Number: 2020/1, December, p. 23-32.

1. G R

Teknolojinin geli mesiyle ihtiyaçlarla birlikte alı kanlıklar da de i ir. Sözlükçülük (uygulamalı sözlükbilimi) de bundan nasibini almı tır. İlk örneklerine binlerce yıl önce (bk. van Sterkenburg, 2003: 8) rastladığımız sözlükler, teknolojik geli melerle beraber büyük bir de i ime u ramı tır. Eski dönemlerde neredeyse bir insan ömrünün eseri olan cilt cilt sözlükler yerini imdilerde bir ekip çalı masının sürekli yenilenen ve geli tirilen elektronik sözlüklerine bırakmaya ba lamı tır. Günümüzde nternet ortamında birçok yenilikçi çevrim içi sözlüklere rastlamak mümkündür. Bunlardan birisi de “Kamusi GOLD” çevrim içi sözlük projesidir. Kamusi GOLD, di er elektronik sözlüklerle bazı ortak noktalara sahip olmakla birlikte di erlerinden ayrılan özellikleri de barındırmaktadır. Elektronik sözlük tipolojileri açısından de erlendirdi imiz Kamusi GOLD’un bazı özellikleri tipolojilerde yer almamaktadır. Bu yenilikçi sözlükler, mevcut sözlüklerden hareketle yapılan sözlük tipolojilerinin de güncellenmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalı mada önce konu ile ilgili temel kavramlardan bahsedip daha sonra “Kamusi GOLD” (küresel çevrim içi güncel sözlük) adlı çevrim içi elektronik sözlük hakkında bilgi verip daha önceki yapılan elektronik sözlük tipolojisinin neresinde yer aldı nı ortaya koymaya çalı mca ız.

1.1. Elektronik Sözlük Nedir?

Elektronik sözlük, bir sözlü ün elektronik formda yayımlanmasıdır. Di er bir deyi le, temelinin çok eskilerde atıldı ı sözlükçülük gelene inin teknolojiyle i lenip sunulmasıdır. Günümüzde genel sözlüklerden terim sözlüklerine kadar birçok sözlük türü¹ elektronik ortamda yer almaktadır.

Bugün sözlükbilimi büyük ölçüde elektronik sözlükbilimle aynı anlama gelmeye ba ladı. Çünkü hem sözlük hazırlayıcıları hem de sözlük kullanıcıları bilgisayarın kullanım ve üretim açısından sa ladı ı kolaylıklardan yararlanmaktadırlar.

1.2. Elektronik Sözlü ün Geli imi

Elektronik sözlük döneminin ba langıcı 1960’lı yıllara dayanmaktadır (Granger ve Paquot, 2012: 1). Bilgisayar teknolojisinin geli mesi ve yaygınla ması sonucunda basılı sözlüklerden elektronik sözlüklere geçi ba lamı tır. Elektronik sözlüklerin tarihsel geli im seyrini iki bölüme ayırmakta yarar vardır. Bunlardan ilki sözlü ün olu turulma biçimiyle bilgisayar ili kisi, ikincisi ise elektronik sözlüklerin buldukları ortamlardır:

Cerquiglini, sözlükbilimde bilgisayar kullanımını *i. bilgisayar yardımlı basılı sözlükler*, *ii. elektronik ortama aktarılmı basılı sözlükler* ve *iii. elektronik ortamda olu turulmu sözlükler* olmak üzere üç a amaya ayırır (de Schyver, 2003: 143-144):

i. Bilgisayar yardımlı basılı sözlükler: El yordamıyla fi lenerek hazırlanan ve bilgisayar yardımıyla basılan sözlükler.

ii. Elektronik ortama aktarılmı basılı sözlükler: Basılı sözlüklerin taranarak veya bir ekilde kopyalanarak elektronik ortama aktarıldı ı sözlükler.

iii. Elektronik ortamda olu turulmu sözlükler: Tamamen elektronik ortamda hazırlanan sözlükler.

Elektronik sözlüklerin tarihsel seyrinden hareketle elektronik sözlükler için kullanılan ortamları ise *i. Avuç içi cihazlar*, *ii. Disk, CD-Rom* ve *iii. nternet* (Nesi, 2009: 458-478) ekinde sıralayabiliriz:

¹ Sözlük türleriyle ilgili geni bilgi için bk. (Zgusta, 1971; Atkins ve Rundell, 2008; Aksan, 1982; Kocaman, 1998; Ölker, 2011; Bozkurt, 2017).

- i. Avuç içi cihaz:** İlk elektronik sözlükler, hesap makinesi boyutunda olan elde taşınabilen cihazlardır. Cep elektronik sözlük adı verilen bu ürünler tek dilli, iki dilli veya çok dilli olabileceği gibi, belirli konularda (seyahat, ticaret, vb.) özelleşmiş de olabilir (Sert, 2019: 60).
- ii. Disket ve CD:** Bilgisayar kullanımının yaygınlaşmasıyla, basılı sözlüklerin taranarak veya bir şekilde kopyalanarak disk ve CD üzerine yazılması/yüklenmesi ile oluşan veri saklama ortamıdır.
- iii. İnternet:** İnternet ortamında yer alan yani çevrimiçi sözlüklerdir.

2. ELEKTRONİK SÖZLÜK TİPOLOJİLERİ

Tipoloji, nesnelerin betimlenmesi ve sistematik olarak sınıflandırılması şeklinde tanımlanabilir (Swanepoel, 2003: 45). Sözlük tipolojisi ise, paylaşılan özelliklerine dayanarak sözlüklerin sınıflandırılmasıdır (van Sterkenburg, 2003: 396) Basılı sözlükler üzerine yapılan tipolojiler yerini günümüzde elektronik sözlük tipolojisi çalışmalarına bırakmıştır.

Sözlükbilimciler Sterkenburg'un tanımındaki gibi sözlüklerin bazı özelliklerinden hareket ederek tipolojiler sunmuşlardır. Bu araştırmacılar Ide (1993), Sharpe (1995), Lehr (1996), Nesi (2000), Storrer (2001), de Schryver (2003), Atkins ve Rundell (2008), Fuertes-Olivera (2010), Pastor ve Alcina (2010), Lew (2011) vd. şeklinde sıralayabiliriz.

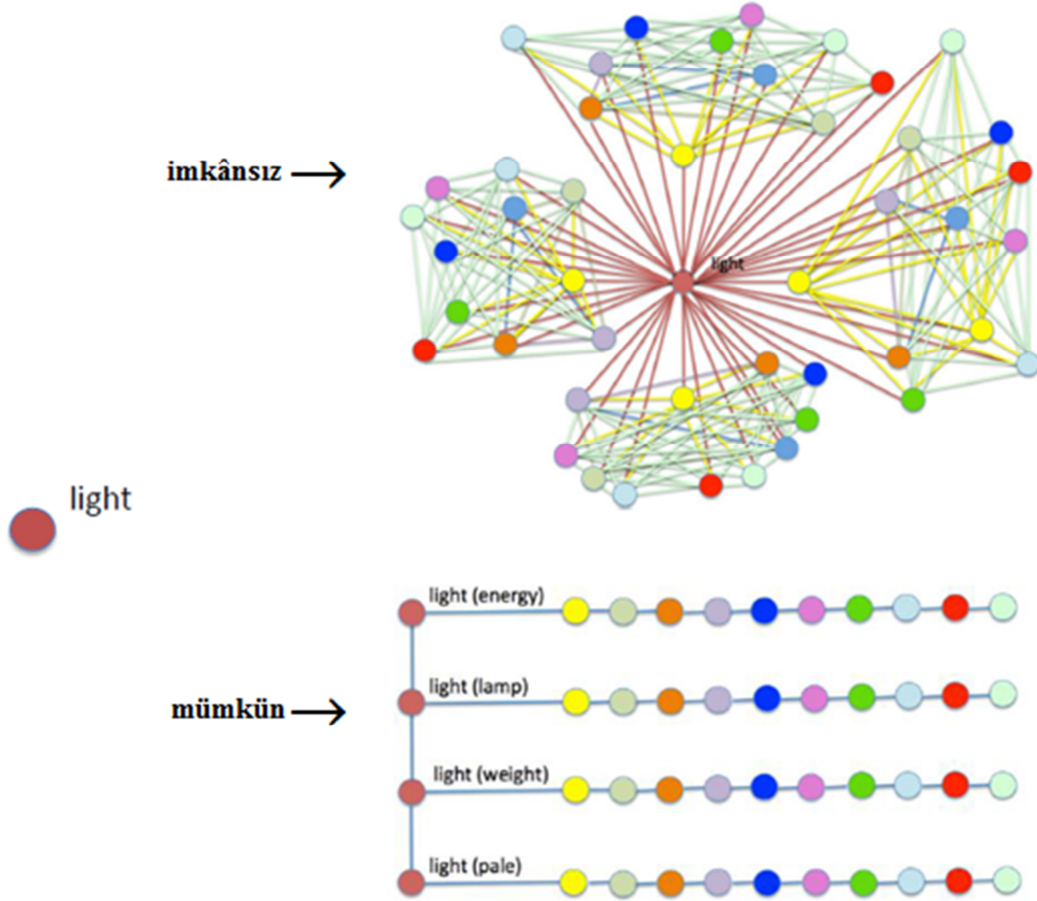
Bu çalışma daha önceki yapılan elektronik sözlük tipolojilerinin uzun uzun ayrıntısına girmeyecektir. Kamusi GOLD'un bu tipolojilerdeki yerini vermeye çalışacaktır.

3. KAMUS GOLD (KÜRESEL ÇEVRE MİÇ GÜNCEL SÖZLÜK)

Kamusi GOLD (The Global Online Living Dictionary) Projesi, Martin Benjamin tarafından 1994 yılında başlatılmıştır. Yale Üniversitesi'nde başlatan proje günümüzde İsviçre'nin Cenevre kentinde kar amacı gütmeyen bir dernek tarafından devam ettirilmektedir. Proje, başta Swahili-İngilizce çevrim içi sözlük olarak başlatıldı daha sonra bütün dilleri kapsamayı amaçlamıştır. Bütün dillerin sözlükünü ve diğer dil kaynaklarını üretmek için çok katılımcılı bir projeye dönüşmüştür.

Kamusi GOLD, yeryüzündeki bütün dillere ait sözcükleri makine yardımıyla çevirmeyi amaçlayan, basit bir çevirmenden öte küresel bir sözlük projesidir. Bu proje, yeryüzündeki dilleri tek bir sözlükte toplayarak "dünyanın sözlükünü" yapmayı amaçlamaktadır. Başlangıçta Google Çeviri (Google Translate) gibi düşünülebilir. Google gibi algoritma tabanlı yazılımlar bir dilin sözcüklerini başka bir dile kolayca çevirebilmektedir, ancak anlamı çoğu kez birebir yakalamaması mümkün olmamaktadır.

Kamusi GOLD ise, yeryüzündeki dillerden bütün sözcükleri derleyerek bu sorunu çözmeyi amaçlamaktadır. Bunu da Google Çeviri'deki algoritmik yaklaşımı değil, bireysel madde girişleriyle yapıp özellikle eş sesli sözcüklerde yabancı çeviri sıkıntılarını amaçlamaktadır. Martin Benjamin, eş sesli sözcüklerde yabancı çeviri sorunu "imkânsız" olarak ilk çizimde gösterirken, bu sorunun çözümünün bireysel madde girişleriyle ikinci çizimdeki gibi "mümkün" olabileceğini iddia etmektedir:

ekil 1. Martin Benjamin'in Evrensel Sözlük için Mümkün Olduğunu Gösteren Çizimi²

Bu sözlük projesinin öncelikli odak noktası Swahili ve diğer 2000 civarındaki Afrika dilini, daha sonra yeryüzündeki 7000 civarındaki dili kapsamaktadır. Bu projenin amaçlarından birisi de sadece yeryüzündeki bütün dillerin sözcüklerini derlemek değil bunun yanında dilbilgisel özelliklerini de ortaya koymaktır.

bu ana kadar projede 120'nin üzerinde dile ait madde girişleri yapılmıştır. Madde girişleri tamamlanıp kontrolleri yapılan diller sözlüğe dâhil edilip kullanıma açılmaktadır. Madde girişleri yapılan diller: *Afrikaanca, Akanca, Arnavutça, Amharca, Eski Mısırca, Arapça, Ermenice, Assamca, Azerbaycan Türkçesi, Bambaraca, Baskça, Bengalce, Berberice, Bodo dili, Brohice, Bretonca, Bulgarca, Burmaca (Birmanca), Katalanca, Çince, Hırvatça, Çekçe, Danca, Fas Arapçası, Flemenkçe, İngilizce, Estonca, Filipince, Fince, Fransızca, Frizce, Fulaca, Galiçyaca (Galiççe), Gürcüce, Almanca, Gonjaca, Grönlandca, Yunanca, Gujaraticce, Hausa, Havaice, İbranice, Hintçe, Macarca, Zılandaca, Kızılderililer dili, Endonezyaca, İrlandaca, İtalyanca, Japonca, Kannadaca, Kanurice, Keşmirce, Kazak Türkçesi, Ruandaca, Kipsigis dili, Kmerce, Konanki dili, Korece, Krache dili, Kürtçe, Kırgızca, Laoca, Latince, Letonca, Litvanca, Lombardca, Makedonca, Malayalamca, Malayca, Mampruli dili, Manipuri dili, Marathice, Maya dili, Moğolca, Nawuri dili, Nepalce, Norveççe (Bokmal), Norveççe (Nynorsk), Eski İngilizce, Oriyaca, Oromca, Papiamento dili, Farsça, Lehçe, Portekizce, Pencapça, Keçuva, Romence, Kirundice, Rusça, Sanskritçe, Şkoç Galcesi, Sırpça, Sereerce, Sinhalesece, Slovakça, Slovence, Somalice, Songhay dili, Kuzey Sothoca, İspanyolca,*

² https://kamusi.org/info/theory_info (erişim tarihi 15.10.2015)

Sranantongoca, Svahili, sveççe, Tama ekçe, Tamilce, Teleguca, Tayca, Tigrince, Tsvanaca, Türkçe, Ukraynaca, Urduca, Özbekçe, Vendaca, Vietnamca, Galce, Volofça, Hosaca, Zarmaca, Zuluca.

Kamusi GOLD Projesi uluslararası katılımcıların (gönüllülerin) çabasıyla gerçekleştirilmektedir. Katılımcılar projeye dâhil olduktan sonra girdikleri maddeler, dil uzmanları tarafından kontrolleri yapıldıktan sonra sözlüğe eklenmektedir. Katılımcılar maddelerin girdilerini geliştirebilir ve sözlükbilimsel yöntemlerden hareketle yapmaktadırlar.

Katılımcılar (gönüllüler) maddeleri oluştururken Tablo 1'deki yöntemden hareketle; *dil, madde, sözcük türü, anlam, tanım, notlar, sesletim, ses, köken, terim, etiketler, resim, e anlam, zıt anlam, çok anlamlılık* vb. gibi birçok bilgiyi vermektedir. Bunların yanında dillere ait; *biçimbirimler ve çekimleri, niteleyiciler, sözcük grupları ve sıralanmaları, birleşim ve ayrışma, dilbilgisel köprüler, akrabalık ilişkileri, etimoloji ve coğrafya* gibi bilgileri girmeleri gerekmektedir.

ANAHTAR BİLGİ	SÖZCÜK BİÇİM VE KÖKEN	ÇEVRELER VE KAVRAMLAR	DİL ÇELİKLER	KULLANILAN ÖRNEKLER
Dil	Sesletim	Açıklama	E Anlamlılar	Örnek Tümce
Madde	Alternatif Yazım	Aranılan Dil	Zıt Anlamlılar	Kaynak
Madde Başlığı	Ton Yazımı	Başlık Türü	Çok Anlamlılık	Ses
Sözcük Türü	Alternatif El Yazısı	Bilimsel Sınıflama	Tür	Çeviri
Anlambilim	Ses	Terim	Yazım Hatası	Çevrilen Dil
Tanım	Lehçe	Etiketler		
Tanımın Çevrildiği Dil	Sözcükün Tarihçesi	Resim		
Kullanım Notu	Terim Kökeni	Kavram ilişkileri		
Kültürel Not	Dil Kökeni			
Özel Not	Etimolojik Not			

Tablo 1. Kamusi GOLD Projesinde Madde Oluşturulurken Girilmesi Gereken Bilgiler³

4. KAMUS GOLD'UN SÖZLÜK TİPOLOJİLERİNDEKİ YERİ

Sözlükbilimciler, elektronik ortamların gelişmesi ve elektronik sözlüklerin çoğalması sonucunda bu sözlüklerin benzer ve farklı özelliklerini betimlemeye ve sınıflandırmaya çalışmaktadırlar. Elektronik sözlüklerin özelliklerinden hareketle elektronik sözlük tipleri öne sürülmüştür.

Kamusi GOLD sözlük projesinin birçok özelliği elektronik sözlük tiplerinde yer almaktadır. Bununla birlikte bu tiplerde yer almayan ve onları diğer sözlüklerden ayıran özelliklere de sahiptir.

Kamusi GOLD'un İmkiye Kadar Yapılmış Olan Bazı Elektronik Sözlük Tipolojilerindeki Yeri

Ide'nin (1993) tipolojisinde: *Elektronik sözlük yazılımı (ED software)*.

Lehr'in (1996) tipolojisinde: *Çevrim içi (Online); Yeni gelişmeler (New development); Yenilikçi görünüm (Innovative appearance)*.

Nesi'nin (2000) tipolojisinde: *Tür (Type): İnternet sözlüğü (Internet dictionary); Kazanç (Profit): Ücretsiz (Free)*.

Storrer'in (2001) tipolojisinde: *İlk yayınlanma : Çevrim içi sözlük (First published as online dictionary); Tamamlanma durumu (Completeness): Yapım aşamasında sözlük (Dictionary under construction); Yardımlı metin (Hypertextualized dictionary); Etkileşimsiz (Dictionary without interaction); Metin, resim, çizelge, ekrana, ses dosyası içeren (Dictionary with text, illustrations, charts,*

³ <http://kamusi.org/priority-list> (erişim tarihi 13.10.2015)

diagrams, and audio files); *Sözcük eri imi (Dictionary access)*; *Arama seçene iyle sözlü e eri im (Dictionary with access via search options)*.

De Schyver’in (2003) tipolojisinde: *A a ba lı bilgisayar sözlü ü (Dictionary on a network computer)*, *Çevrim içi sözlük (Online dictionary)*.

Atkins ve Rundell’in (2008) tipolojisinde: *A -tabanlı (web-based)*.

Lew’in (2011) tipolojilere katkı kısmında: *Toplu/mü terek (collective)*, *Ücretsiz (free)*.

Kamusi GOLD’u Di er Elektronik Sözlüklerden Ayrılan Özellikleri

i. Küresel bir sözlük olması yani yeryüzündeki tüm dillerin söz varlı mını bir araya getirmeyi amaçlaması,

ii. Sözlük temelli bir çevirici olması,

iii. Çok katılımcılı olması (gönüllülerden olu ması),

iv. Sürekli söz varlı mını artırması,

v. Sadece sözlükbilimsel de il dilbilimsel içerikleri de barındırmasıdır.

5. SONUÇ VE ÖNER LER

Kamusi GOLD adlı elektronik sözlük projesini ele aldı mız çalı mada, bu sözlü ün elektronik sözlük tipolojilerinden hareketle benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymaya çalı tık.

Elektronik sözlük tipolojileri temelinde de erlendirdi imiz Kamusi GOLD projesinin bazı özellikleri tipolojilerde yer almamaktadır. Küresel bir sözlük olması, çok katılımcılı olması (gönüllülerden olu ması), sadece sözlükbilimsel de il dilbilimsel içerikleri barındırması, sözlük temelli bir çevirici gibi bazı özelliklerinin mevcut elektronik sözlük tipolojilerindeki bo luklar olarak göze çarpmaktadır. Kamusi Gold’un di er sözlüklerde yer almayan özelliklerinin yeni tipolojilerde de erlendirilmesi ve bu bo lukların doldurulması sözlükbilimi çalı malarına katkı sa layacaktır.

Tipolojilerde a ırlıklı olarak sözlüklerin yer aldı ı ortam göz önünde bulundurulmu tur. Tipolojiler yapılırken öncelikle ortam ve içerik olarak ayrılmasını; sözlüklerin bilimselli i, amacı, kapsamı ve bulundu u hizmet açısından içerik kısmının altına eklenmesi gerekti ini dü ünüyoruz.

KAYNAKLAR

Aksan, Do an (1982) *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*, Ankara: Türk Dil Kurumu.

Atkins, Beryl T. Sue ve Rundell, Michael (2008) *The Oxford Guide to Practical Lexicography*, New York: Oxford University Press.

Benjamin, Martin (2014) “Collaboration in the Production of a Massively Multilingual Lexicon”, *9th edition of the Language Resources and Evaluation Conference, Reykjavik, Iceland, 26-31 May, 2014*.

Bozkurt, Ferdi (2017) *Sözlükselle me: Genel Sözlükler için Sözlük Birim Seçimi*, stanbul: Kesit Yayınları.

De Schryver, Gilles-Maurice (2003) “Lexicographer’s Dreams in the Electronic-Dictionary Age”, *International Journal of Lexicography*, 16(2): 143–199.

Fuertes-Olivera, Pedro Antonio (2010) “Lexicography for the Third Millennium: Free Institutional Internet Terminological Dictionaries for Learners”, *Specialised Dictionaries for Learners*, Berlin: De Gruyter.

- Granger, Sylviane ve Paquot, Magali (2012) (ed.) *Electronic Lexicography*, Oxford: Oxford University Press.
- Ide, K. (1993) "A Catalogue of Electronic Dictionaries." *Language* 22.5: 42-49.
- Kamusi GOLD Project: <https://kamusi.org/> (15.09.2020).
- Kocaman, Ahmet (1998) Dilbilim, Sözlük, Sözlükçülük, *Kebikeç İnsan Bilimleri için Kaynak Ara tirmaları Dergisi*, 6, 11-113. Ankara: Kebikeç Yayınları.
- Lehr, Andrea (1996) "Zur neuen Lexicographica-Rubrik, Electronic Dictionaries." *Lexicographica*, 12: 310-7.
- Lew, Robert (2011) "Online dictionaries of English", In P. A. Fuertes-Olivera ve H. Bergenholtz (eds), *e-Lexicography. The Internet, Digital Initiatives and Lexicography*, 230-250. London and New York: Continuum.
- Nesi, Hilary (2000) "Electronic Dictionaries in Second Language Vocabulary Comprehension and Acquisition: the State of the Art", *Proceedings of EURALEX 2000*, Stuttgart.
- Nesi, Hilary (2009) "Dictionaries In Electronic Form", in Cowie, A.P. (Ed.), *The Oxford History of English Lexicography*, Oxford: Oxford University Press.
- Ölker, Gökhan (2011) Sözlük Türleri ve Kelime Sıklığı Üzerine, *Dil Ara tirmaları*, 9, 45-60.
- Pastor, Verónica ve Alcina, Amparo (2010) "Search Techniques in Electronic Dictionaries: A Classification for Translators", *International Journal of Lexicography*, 23(3), 307-354.
- Sert, Göksel (2019) "Elektronik Sözlük Tipolojileri ve Lexica Örneği", *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Ara tirmaları Dergisi*, 8/18, s. 58-70.
- Sharpe, Peter (1995) "Electronic Dictionaries with Particular Reference to the Design of an Electronic Bilingual Dictionary for English-Speaking Learners of Japanese", *International Journal of Lexicography*, 8(1): 39-54.
- Storrer, Angelika (2001) "Digitale Wörterbücher als Hypertexte: Zur Nutzung des Hypertextkonzepts in der Lexikographie", *Chancen und Perspektiven Computergestützter Lexikographie*, s. 54-70, Tübingen: De Gruyter.
- Swanepoel, Piet (2003) "Dictionary Typologies: A Pragmatic Approach", *A Practical Guide to Lexicography* (ed. Piet van Sterkenburg), Amsterdam: John Benjamins.
- Van Sterkenburg, Piet (Ed.) (2003) *A Practical Guide to Lexicography*. Amsterdam: John Benjamins.
- Zgusta, Ladislav (1971) *Manual of Lexicography*, The Hague: Mouton.

EXTENDED SUMMARY

Habits change with the needs in line with the development of technology. Lexicography is affected by this. Dictionaries which we meet the first samples in the East thousands years ago experience a great change due to the technological developments in the West today. In ancient times volume type of dictionaries which last almost as much as a human life span replace with the electronic dictionaries which are renewed and developed by a teamwork.

In 1980s electronic dictionaries entered our life with computer's becoming widespread. The process which was started before with the offline dictionaries (electronic pocket dictionaries, CD-roms, portable discs etc.) is becoming popular with the online dictionaries today. A typology can be defined as a system for the classification and description of items (Swanepoel, 2003: 45). Dictionary typology, the classification of dictionaries on the basis of shared properties (van Sterkenburg, 2003: 396). These developments required the new typologies of dictionary. Ide (1993), Sharpe (1995), Lehr (1996), Nesi (2000), de Schryver (2003), Fuertes-Olivera (2010), Pastor & Alcina (2010) and some other researchers studied on the typology of dictionary.

We are going to inform you about the electronic dictionary "Kamusi GOLD (The Global Online Living Dictionary)" and determine where this dictionary locates in the typology of dictionary which was studied before.

It is possible to meet innovator online dictionaries in internet. One of them is the "Kamusi" online dictionary project. The project was started by Martin Benjamin in 1994. This project is a dictionary project which consists of international participants and tries to demonstrate the vocabulary of all languages. Kamusi GOLD is non-governmental, not-for-profit organization. Beyond being a simple translator, Kamusi GOLD is an actual global dictionary, providing definitions, contextual examples and synonyms for words in all of the world's 7,000 languages. This dictionary has been designed to contribute the scientific studies of Africa and education of eastern Africa. The importance of the project is to produce a dictionary which is permanent and updated by means of a computer connected to network from everywhere in the World.

In this dictionary which has been prepared by the voluntary participants all the rules and processes about (key information: language, lemma, headword, part of speech, morphemes, definition, definition translations, definition translations language, usage note, cultural note, special note; word forms and origins: phonetic IPA - international phonetic alphabet-, alternate spelling, tone spelling, alternate script, pronunciations, pronunciation geographical tag, dialect, word geographical tag, etymological term, etymological language, etymological note; translation and concepts: gloss, gloss language, relation type, science taxon, term set, tags, semantic sets, image, concept links; related intralanguage, synonyms, antonyms, spawn, family, misspellings; usage examples; example 1, source, audio, translation, translation language, example x, source, audio, translation, translation language) how the entry is given are available. This project which has been designed by the support of voluntary participants has surprises to its members.

Lexicographers have tried to describe and classify the increasing number of studies with the development of electronic lexicography (applied lexicography). And they put forward some electronic dictionary typologies based on the similarities and differences in the results of these studies. Kamusi GOLD has many common features compared to other electronic dictionaries, but also has features that distinguish it from others.

The features that distinguish Kamusi GOLD from other electronic dictionaries are as follows:

1. It is a global dictionary, that is, it aims to bring together vocabulary of all languages in the world.

2. Having a dictionary based translator.
3. Being multi-participant (consisting of volunteers).
4. Increasing continuous vocabulary.
5. Containing not only lexicographic but also linguistic content.

In typologies, the environment in which dictionaries take place is taken into consideration. While making typologies, it should be distinguished primarily as medium and content; We think that dictionaries should be added under the content part in terms of their scientific purpose, scope and service.

Anahtar Kelimeler

Sözlükbilimi, elektronik sözlük, tipoloji, Kamusi GOLD

UYGUR ATASÖZLERİNDE ÇOCUK*

Özgür AY**

Özge EMİROĞLU***

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 15.11.2020

Kabul Tarihi 24.12.2020

Yayın Tarihi 25.12.2020

* Bu makale Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde yürütülen "Yeni Uygur Atasözleri Üzerine Bir İnceleme" adlı tezden üretilmiştir.

DOI: 10.48147/dada.10

Yazar Bilgisi

**Doç. Dr.

<https://orcid.org/0000-0002-5630-4033>

ozgur.ay@usak.edu.tr

Uşak Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, UŞAK / TÜRKİYE

***Yüksek Lisans Öğrencisi

<https://orcid.org/0000-0002-1630-0353>

ozge.emiroglu@hotmail.com

***Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uşak / TÜRKİYE

ÖZ

Atasözleri, milletlerin duygularını, dü üncelerini, hayat görü lerini ve de er yargılarını yansıtır; toplumun mayasında olan özü verir. Bu nedenle kendimizi anlamamız ve anlamlandırmanın yolları bu sözlerden geçer. Atasözleri halkın tecrübesini ve hafızasını yansıtan bir ayna gibidir ve sözlü edebiyatın en özel ve nadide ürünü sayılırlar. Atasözleri insanların hayal gücünün ürünü olan kısa ve orijinal anlatımlardır. Kültürüne ba lı, gelenek ve görenekleri üzerine ya ayan ve ilelebet varlı nı devam ettirmek isteyen Türk toplulukları da bugüne kadar toplumsal özelliklerini yansıtan pek çok atasözü meydana getirmi ler ve bunları birbirlerinden küçük farklılıklarla adlandırmı lardır.

Türkiye Türkçesinde kullanılan atasözleri bugüne kadar pek çok çalı mada ele alınmı ve de i ik açılardan de erlendirilmi tir. Sadece Türkiye Türkçesinde de il, Türkçenin bütün lehçelerinde de bugünlere ula mı pek çok atasözü bulunmaktadır. Binlerce yıllık bir tarihi derinli e sahip olan Uygur Türkleri için de atasözleri hem kültürel aktarımın gerçekle mesinde hem de bilgi ve deneyimlerin payla ılmasında önemli bir yere sahiptir. Bu ba lamda çocuk da Uygur atasözlerinde kendine yer bulmu tur.

Bu makalede, Uygur atasözlerinde çocuk konusu ele alınmı ve belirli bir çerçeveye göre sınıflandırılarak on ana ba lı a ayrılmı tir. Daha sonra bunlar kendi içerisinde de alt temalara göre sınıflandırılmı tir. Aynı zamanda Türkiye Türkçesi ile ortak olanlar tespit edilmeye çalı ılmı tir. Uygur atasözlerinde çocuk ile ilgili pek çok sözcük kullanılmı tir. Bu sözcükler, çocu un aile için ne kadar büyük önem ta ıdı nın yanı sıra Uygur toplumunda ne kadar yer edindi ini de göstermekte ve onların çocuk ile ilgili dünya görü lerini yansıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Uygurlar, Yeni Uygur Türkçesi, atasözü, çocuk.

Atıf Bilgisi

Ay Özgür, Emiro lu Özge (2020). "Uygur Atasözlerinde Çocuk". *Uluslararası Disiplinler Arası Dil Ara tırmaları (DADA) Dergisi*, Sayı: 2020/1, Aralık, s. 33-52.

CHILD IN UYGHUR PROVERBS*

Özgür AY**

Özge EM RO LU***

Article info

Submitted 15.11.2020

Accepted 24.12.2020

Published 25.12.2020

* This article was produced from the thesis titled "A Study on New Uyghur Proverbs" conducted at the Graduate Education Institute of Usak University.

DOI: 10.48147/dada.10

Authors info

** Associate Professor

<https://orcid.org/0000-0002-5630-4033>

ozgur.ay@usak.edu.tr

Usak University, Department of
Contemporary Turkish Dialects and
Literatures, Usak / TÜRKİYE

*** Graduate Student

<https://orcid.org/0000-0002-1630-0353>

ozge.emiroglu@hotmail.com

Usak University, Graduate Education
Institute, Usak / TURKEY

Keywords

Cite this article as

ABSTRACT

Proverbs reflect the feelings, thoughts, life views and value judgments of the nations; It gives the essence that is in the yeast of society. Therefore, the ways to understand and make sense of ourselves are through these words. Proverbs are like a mirror reflecting people's experiences and memories. Proverbs are considered to be the most special and rare products of oral literature. Proverbs are short and original narratives that are the product of people's imagination. Turkish communities that are devoted to their culture, living on their traditions and customs and wanting to continue their existence forever have created many proverbs that reflect their social characteristics and named them with little differences from each other.

Proverbs used in Turkey Turkish, have been examined in many studies to date and evaluated from different perspectives. Not only in Turkey Turkish but also in all Turkish dialects, there are many proverbs that have reached today. Proverbs for Uyghur Turks, who have a history of thousands of years, have an important place in both realizing cultural transfer and sharing knowledge and experience. In this context, the child also found a place in Uyghur proverbs.

In this article, the subject of children in Uyghur proverbs is discussed and classified according to a certain framework and divided into ten main titles. Later, they were also classified according to sub-themes. Same time, the same ones with Turkey Turkish tried to be determined. Many words about the child are used in Uyghur proverbs. These words show not only how important the child is to the family, but also how much a place the child has in Uyghur society, and reflect their worldview of the child.

Uyghurs, New Uyghur Turkish, proverb, child.

Ay Özgür, Emiro lu Özge (2020). "Child in Uyghur Proverbs". *International Journal of Interdisciplinary Language [JILS] Studies*, Number: 2020/1, December, p. 33-52.

1. G R

Toplumların bir belle i varsa, bu en güzel ekilde atasözlerinde kendisini bulur. Bu toplumsal bellek aynı zamanda o toplumun kültürünün, ya anmı lıklarının, de erlerinin, tarihlerinin de birer ana fikri konumundadır. Ku kusuz atasözleri, toplumların tarihi kadar eski, zekâlarının elverdi i ölçüde yaratıcı, dillerinin geli mi li i derecesinde de vecizdir.

Bir toplum kültürünü, ya anmı lıklarını, de erlerini, tecrübelerini dillerinin tüm imkânlarını kullanarak niçin bir öz haline getirir? Niçin hem sözlü hem de yazılı olarak bunları dile getirir? Tabi ki bunları yeni ku aklara aktararak kültürünü ya atmak, toplumsal süreklili i sa lamak için. Çünkü atasözleri, toplumların geleceklerinin sigortası, yarınlarına bıraktıkları en büyük miraslarıdır. Bu mirasa sahip çıkmak sonraki ku a ın atadan dededen gelen do al görevidir. Ancak bu mirasa sadece sahip çıkmak yetmez; onu yeni ya anmı lıklar ve tecrübelerle güncelleyerek sonraki ku aklara aktarmak da gerekir. Bu açıdan bakıldı ında atasözlerini nesilden nesile aktarılan toplumsal genomlar olarak da niteleyebiliriz. Nasıl ki, genomlar bir organizmanın kalıtım materyalinde bulunan genetik ifrelerinin tamamını simgeliyorsa, atasözleri de toplumların kültürlerinin ve de er yargılarının binlerce yıldır ku aktan ku a a aktarılarak damıtılmı özerleridir.

Kültürüne ba lı, gelenek ve göreneklere üzerine ya ayan ve ilelebet varlı mını devam ettirmek isteyen Türk toplulukları da bugüne kadar toplumsal özelliklerini yansıtan pek çok atasözü meydana getirmi ler ve bunları birbirlerinden küçük farklılıklarla adlandırmı lardır. Orhun Yazıtları'nda *sab*, Eski Uygur Türkçesinde *sab* veya *saw*, Karahanlı Türkçesinde *saw* veya *sav*, Osmanlı Türkçesinde *mesel*, *darb-ı mesel* veya *tabir* olarak adlandırılan atasözlerine Azerbaycan ve Kumuk Türkçelerinde *atalar sözü*, Türkmen Türkçesinde *atalar sözi* veya *nakıl*, Ba kurt Türkçesinde *makal*, *eytim* veya *atalar hüzi*, Tatar Türkçesinde *atalar süzi*, *makal* veya *eytim*, Kazak Türkçesinde *makal*, *metel* veya *nakıl*, Kırgız Türkçesinde *makal-lakap*, Özbek ve Uygur Türkçelerinde *makal*, Çuva Türkçesinde *vattisin semahi* ‘ya lılar sözü’ gibi adlar verilmektedir. (Alkaya, 2001: 58)

Türkiye Türkçesinde kullanılan atasözleri bugüne kadar pek çok çalı mada ele alınmı ve de i ik açılardan de erlendirilmı tir. Bunlar içerisinde en eski çalı malardan biri Aksoy'a aittir. Aksoy'un 1993 yılında yayınladı ı “*Atasözü ve Deyimler Sözlü ü*” adlı eserinin birinci cildi Türkiye Türkçesinde kullanılan atasözlerine ayrılmı tır (Aksoy, 1993). Par'ın stanbul'da 1993 yılında yayınladı ı “*Örnekle Açıklamalı Atasözleri*” adlı eseri de bu alandaki önemli çalı malardandır (Par, 1993). çinde barındırdı ı atasözlerinin sayısı bakımından Türkiye Türkçesindeki en kapsamlı atasözü kitabı olarak kabul edilebilecek eser, Yurtba ı tarafından hazırlanan “*Sınıflandırılmı Türk Atasözleri*” adlı çalı madır. 1994 yılında yayımlanan ve 105 farklı kaynak taranarak olu turulan eser 30.000 atasözünü barındırmaktadır. Bu çalı mada Türkiye Türkçesinde kullanılan atasözleri 172 ba lık altında sınıflandırılmı tır. (Yurtba ı, 1994). Albayrak tarafından 2009 yılında hazırlanan “*Türkiye Türkçesinde Atasözleri*” adlı eser de içerisinde barındırdı ı 18.838 atasözü ile Türkiye Türkçesindeki atasözleri üzerine hazırlanmı kapsamlı çalı malardan biri olarak dikkat çekmektedir. (Albayrak, 2009). Bu çalı malar dı ında Türkiye Türkçesindeki atasözlerini farklı açılardan ele alan çalı malar da yapılmı tır. Bunlar arasında Kurt'un “*Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yakla m*” (1991) ve “*Atasözlerinde Aile*” (1992) adlı çalı maları; Küçük'ün “*Cinsiyet Ayrımlı Atasözlerinde Kadın ve Erkek Kimli i*” (2003) adlı makalesi; Batur'un “*Atasözü ve Deyimlerde Kadın ve Kadının Sosyo-Psikolojik Özellikleri*” (2011) adlı çalı ması; Onan'ın “*Türk Atasözlerinde Dil Farkındalı ı ve levsel Dil Kullanımı*” (2011) adlı çalı ması; Özkan ve Gündo du'nun “*Toplumsal Cinsiyet Ba lamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler*” (2011) adlı makaleleri; Ba 'ın “*Atasözlerimizde Dü ünçeyi Geli tirme Yolları*” (2012) adlı bildirisi; Duman'ın “*Türk Atasözlerinde Ölüm*” (2012) adlı çalı ması ve Avcı'nın “*Türk Atasözlerinde Borç ve Borçluluk*” (2014) adlı makalesi sayılabilir.

Sadece Türkiye Türkçesinde de il, bugün Türkçenin bütün lehçelerinde en eski Türk topluluklarından beri o lehçenin dil özellikleriyle i lenerek ekillenmi ve bugünlere ula mı pek çok atasözü bulunmaktadır. Bu atasözleri o lehçe ile u ra anların dikkatlerini çekmi ve bunlar üzerine de

pek çok çalı ma yapılmı tır. Bu çalı malar bu makalenin sınırlarını a aca ı için burada ele alınmayacaktır.

Geni bir co rafyaya yayılmı olan Türk boylarının atasözlerinde de önemli benzerlikler kendini gösterir. Birçok atasözü, bazen bir iki sözcük de i mesi, bazen de bir iki ses de i mesi ile öteki Türk lehçelerinde görülmektedir (Alkaya 2001: 58). Bu ortaklıklar Çobano lu tarafından tespit edilmi ve 2004 yılında “*Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlü ü*” adlı kitapta bir araya getirilmı tir. Türkiye Türkçesinde kullanılan atasözlerinin tarihî ve ça da Türk lehçelerindeki kullanı larının gösterildi i eserde, Türk dünyasında kullanılan be yüz civarındaki atasözünün son bin yıl içindeki varolu çizgileri tespit edilmeye çalı ılmı tır (Çobano lu, 2004). Türk lehçelerinde bu kadar çok ortak atasözünün bulunması, bize Türkün ortak bakı mı, duygusunu ve algısını da göstermesi bakımından önemlidir.

Türklerin en eski boylarından biri olan Uygur Türkleri, bugün hâlâ ata yurtları olan Do u Türkistan’da Çin’in tüm baskılarına ra men varlıklarını devam ettirmeye çalı maktadırlar. Günümüzde Uygur Türklerinin kullandıkları dile Eski Uygur Türkçesinden ayırmak için genellikle Yeni Uygur Türkçesi denilmektedir. “Do u Türkçesi” olarak da adlandırılan Yeni Uygur Türkçesi, Özbek Türkçesi gibi Ça atay Türkçesinin devamı niteli indedir. Binlerce yıllık bir tarihi derinli e sahip olan Uygur Türkleri için de atasözleri hem kültürel aktarımın gerçekle mesinde hem de bilgi ve deneyimlerin payla ılmasında önemli bir yere sahiptir. Toplumsal kültürü aktarmak ve böylece kültürün yenilenerek devam etmesini sa lamak gibi temel bir i levi olan atasözleri için, hedef kitle hiç ku kusuz yeni ku aklar, yani çocuklardır. Kültürün aktarıldı ı hedef kitle olan çocuklar da, kültür aktarım araçlarından biri olan atasözlerinde önemle üzerinde durulan temalardandır. Bu çalı manın temel amacı da, çocuk temalı bu Uygur atasözlerini bir araya getirmek ve bu atasözlerinde çocuk kavramının nasıl ele alındı nı belirleyerek Uygur kültüründe çocu un yerini ve çocu a bakı ı ortaya koymaktır.

Çalı manın asıl ara tırma deseni nitel ara tırma desenlerinden “kültür analizi”dir. Bunun yanında yer yer nicel ara tırma desenlerine de yer verilmi tir. Çalı mada kullanılan veriler nitel ara tırma tekniklerinden “doküman incelemesi” yolu ile elde edilmi tir.

Bu çalı ma Yeni Uygur atasözleri üzerine yapılmı daha ayrıntılı bir ba ka çalı manın çıktıklarından biri olarak hazırlanmı tır. Bu kapsamda öncelikle, Do u Türkistan’da ve ülkemizde Yeni Uygur atasözleri ile ilgili olarak yapılmı bütün yayınlar taranmı ve mükerrer olanlar ayıklandıktan sonra Yeni Uygur atasözü olarak 3832 atasözü tespit edilmi tir. Bu atasözlerinin taranmasıyla bunlar içerisinden çocuk temalı oldu u dü ünülen 228 atasözü belirlenmi tir. Daha sonra çocuk temalı atasözleri alt konularına göre sınıflandırılmı ve Yeni Uygur atasözlerinde çocuk kavramının ele alımı ı yorumlanmaya çalı ılmı tir. Yine çalı mada bu atasözleri Türkiye Türkçesinde kullanılan atasözleri ile de kar ıla tırılmı ve iki lehçe atasözleri arasındaki ortaklıklar ve farklılıklar da tespit edilmeye çalı ılmı tir.

1.1. Uygur Atasözleri ve Bunlarla İgili Çalı malar

Öztopçu, Uygur atasözleri ile ilgili ilk verilerin VIII. yüzyıla ait Orhun Abideleri’ne kadar götürülebilece ini belirtmekte ve yazıtlar dı nda Ka garlı Mahmut’un “*Divan-ı Lugati’t Türk*”, Yusuf Has Hacip’in “*Kutadgu Bilig*”, Edip Ahmet Yükneci’nin “*Atabetü’l Hakayık*” adlı eserlerinin Uygur atasözlerinin tarihî kaynakları oldu unu söylemektedir. Öztopçu’ya göre, bu kaynaklarda geçen pek çok atasözü bugün Uygur Türkleri arasında hâlâ canlılı mı korumaktadır. (Öztopçu, 1992: 39-44).

Uygur Türkçesinde atasözlerine “*maqal-temsil*”, deyimlere “*turaqlıq ibare*” denmektedir. Uygur Türkleri arasında binlerce atasözü ve deyim örne i söz konusudur (nayet, 2018: 196-197). Bunlardan “*maqal*”, halkın deneyimler sonucunda yarattı ı kalıpla mı , yaygınla mı ve e itici bir nitelik kazanmı hikmetli sözlerken, “*temsil*” hayvan ya da nesnelerin özellikleri üzerinden ya amın, olayların, insan davranı larının iyi ya da kötü yönlerinin örtülü bir ekilde anlatıldı ı sözlerdir.

Bugüne kadar Do u Türkistan’da Uygur atasözlerinin büyük bir bölümü derlenmi ve yayımlanmı tır. Bunlar arasında; Muhemmet Rehim tarafından hazırlanıp 1979 yılında yayımlanmı olan “*Uy ur Xelq Maqal-Temsilliri*” adlı eser (Rehim, 1979), Memtili Sayit tarafından 2000 yılında yayınlanan “*Uy ur Xelq Maqal-Temsilliri*” adlı eser (Sayit 2000), Abliz Emet tarafından 2001 yılında yayınlanan “*Uy ur Xelq Maqal-Temsilliri zahliq Lu iti*” adlı eser (Emet 2001) ve A. Hezbakiyev, S. Nadiriyy ve . avayev tarafından 2003 yılında yayınlanan “*Uy ur Xelqiniñ Maqal ve Temsilliri*” adlı eser (Hezbakiyev vd., 2003) sayılabilir.

Ayrıca, Uygur bilim adamlarından Eziz Atavulla Sartekin son elli yılda kitap ve dergilerde yayımlanmı 48.000’den fazla atasözünü bir araya getirmi , tekrarlanmı atasözlerini ayıklayarak 20.000 atasözünü içeren “*Uy ur el -ma al Temsilliri*” adlı kitabını yayına hazırlamı tır (nayet, 2018: 196-197; Sartekin: 2013: 1).

Do u Türkistan’da yayımlanan bu çalı malar, Türkiye’de yapılan Uygur atasözleri ile ilgili çalı malara da kaynaklık etmi tir. Bu çalı malar arasında en eskisi 1992 yılında Kurtulu Öztöpcü tarafından yayınlanan “*Uygur Atasözleri ve Deyimleri*” adlı kitaptır. Bu kitapta, çe itli ara tırmacıların 1850 yılından o yıla kadar Do u Türkistan’da ya ayan Uygurlar arasından derledikleri 2000’den fazla atasözü bir araya getirilmi ve alfabetik olarak sıralanmı tır (Öztöpcü, 1992). Levent Do an tarafından 2011 yılında yayımlanan “*Uygur Atasözleri-Uygur Maqalliri*” adlı eser ise Uygur atasözleri ile ilgili olarak Türkiye’de yapılmı en son kitap yayımıdır (Do an, 2011). Bu çalı madan ba ka Türkiye’deki üniversitelerde Uygur atasözleri ile ilgili iki tez de yapılmı tır. Bunlardan birincisi Saidula Yasen tarafından 2006 yılında hazırlanan “*Uygur Atasözleri A, E Maddeleri (Metin-Çeviri-Açıklama)*” adlı tezdır (Yasen, 2006). “*Uygur Atasözleri ve Deyimler B, P, T, C Maddeleri (Metin-Çeviri-Açıklama)*” adlı tez ise, Saimaiti Beilikezi tarafından 2011 yılında hazırlanmı tır (Beilikezi, 2011). Son olarak 2017 yılında Muhammet Yasin Çakır tarafından “*Uygur Atasözlerinin Sentaksı*” adında bir tez çalı ması yapılmı tır (Çakır, 2017).

Uygur atasözleri kitap ve tez dı nda Türkiye’de pek çok makaleye de konu olmu tur. Bunlar arasında; Levent Do an’ın (2009) “*Uygur Atasözlerinde Yüceltilen De erler*”, Mevlüt Gültekin’in (2014) “*Uygur Atasözlerinin Sentaksı Üzerine Bir Ara tırma*”, Ahmet Karaman’ın (2016) “*Uygur Atasözlerinde Kadın*”, Ne e Harbalio lu’nun (2018) “*Uygur Atasözlerinde Ölüm le lgili Sözcükler Üzerine*”, Levent Do an ve Ceyda Erdin’in (2018) “*Uygur Türkçesi Atasözlerinde Akrabalık Adları Üzerine Bir nceleme*”, Alimcan nayet’in (2018) “*Uygur Atasözleri ve Deyimlerinde Geçen Çince Alıntılar Üzerine*” ve Sevgi Dal’ın (2019) “*Uygurların At Konulu Atasözleri*” adlı eserleri Uygur atasözlerinin çe itli açılardan ele alındı ı makalelerdendir.

1.2. Atasözlerinde Çocuk Teması Üzerine Yapılan Çalı malar

Türkiye Türkçesi atasözlerinde çocuk teması da sık sık ara tırmacılar tarafından incelenen konular arasındadır. Recep Ercan tarafından 2014 yılında yayımlanan “*Gündelik Ya amda levsel Olarak Kullanılan Türk Atasözlerinde Çocuk mgeleri*” adlı makalede anne babaların çocukları anlatmak için gündelik ya amda kullandıkları atasözlerinde çocuk ve çocukluk kavramlarının nasıl ele alındı ı ara tırılmı tır. Anne ve babaların gündelik ya amda en çok kullandıkları çocuk temalı atasözleri belirlendikten sonra Türkiye’nin farklı bölgelerini temsil edecek ekilde mail, telefon ya da görü me yoluyla 454 adet atasözü derlenmi tir. Ardından çocuk temalı atasözlerinin kelime sıklıkları belirlenmi tir. Sonraki a amada, çocuk temalı atasözleri alt temalara göre sınıflanarak çocuk ve çocukluk kavramlarının ele alınımı çözümlenmi tir. (Ercan, 2014)

Yıldız Yenen Avcı tarafından 2014 yılında yayımlanan “*Türk Atasözlerinde Çocu a Bakı*” adlı makalede ise çocu un Türk toplumundaki yerini ve önemi incelenmeye çalı mı tır. Tarama modeli kullanılarak elde edilen veriler “Çocukların Genel Özellikleri, Kız Çocukları, Erkek Çocukları, Anne-Baba ile Çocuk Arasındaki li ki, yi ve Kötü Evlat, Çocuk Terbiyesi, Çocuk Sahibi Olmanın

Olumlu ve Olumsuz Yanları, Çocuk ve Toplumsal Ya antı” ba lıkları altında sıralanmı tır (Yenen Avcı, 2014).

Özay Karada tarafından 2013 yılında yayımlanan “*Türkiye Türkçesi Atasözlerinde Çocuk ve Çocukluk*” adlı makalede Türkiye Türkçesi atasözlerinde çocuk ve çocuklu a bakı ı ele alan 785 tane atasözü derlemi tir. Bu atasözleri kendi içerisinde alt temalara göre sınıflandırılmı ve çalı manın bulguları bu atasözlerinden elde edilmi tir (Karada 2013).

Metin Yurtba ı tarafından 2014 yılında yayımlanan “*Özbekistan’dan ve Anadolu’dan Çocuk Atasözleri*” adlı makalede ise Özbekistan’dan ve Anadolu’dan derlenmi atasözlerinde çocuk teması 13 ba lık altında sınıflandırılmı tır. Makalede, çocuk atasözlerindeki ortak dil ve anlam özelliklerinin binlerce kilometre uzakta bulunan Türk halklarını birbirine nasıl ba ladı ı gösterilmi tir. (Yurtba ı, 2014)

srafil Uçar ve Nazım Do ruer de 2016 yılında yayımladıkları “*Kazak Türkçesinde Aile Bireyleri ile İlgili Atasözleri Üzerine Bir Çalı ma*” adlı makalelerinde Kazak Türkçesindeki aile bireyleri ile ilgili atasözlerini incelemi ve Kazak atasözlerinde anne ve babayı birbirine ba layarak aralarındaki ili kiyi peki tiren en önemli unsur olan çocu a büyük ölçüde yer verildi ini belirtmi tir. (Uçar-Do ruer, 2016)

Gül ah Yılmaz, “*Kazan-Tatar Türkçesindeki Aile ve Akrabalık Konulu Atasözleri (Metin-Çeviri-Sözlük)*” adlı tez çalı masında Kazan Tatar Türklerine ait 2040 atasözünde aile ve akrabalık üzerine bir ara tırma yapmı , ailenin bir ferdi olarak çocu un konu alındı ı atasözlerini de çalı masına dâhil etmi tir. (Yılmaz, 2013)

2. UYGUR ATASÖZLER NDE ÇOCUK

Türkiye Türkçesi atasözlerinde çocuk temasını çe itli ekillerde ele alan pek çok çalı ma olmasına ra men Uygur Türkçesi atasözlerinde çocuk teması ile ilgili yeterli çalı malar henüz yapılmamı tır. Bu bo lu un doldurulması bu çalı manın yapılma nedenleri arasındadır. Türkiye Türkçesi atasözlerindeki çocuk teması ile Uygur atasözlerindeki çocuk temasının daha rahat kar ıla tırılabilmesi amacıyla bu çalı mada, Karada (2013) tarafından daha önce Türkiye Türkçesi atasözlerinde çocuk temasının incelenmesi sırasında kullanılan sınıflandırma yöntemi tercih edilmi tir.

Do u Türkistan’da ve ülkemizde Yeni Uygur atasözleri ile ilgili olarak yapılmı yayımların taranması ve mükerrer olan atasözlerinin ayıklanması sonucunda 3832 Yeni Uygur atasözü tespit edilmi tir. Bunlar içerisinde çocuk temalı oldu u dü ünülen 228 atasözü belirlenmi tir. Çalı mamız belirlenen bu 228 atasözü ile sınırlandırılmı tır.

2.1. Çocu un Ne’li ini Ortaya Koyan Atasözleri

“*Çocuk nedir?*” sorusuna cevap niteli inde olan atasözleri, kültürün çocu a bakı ını açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye Türkçesi atasözlerinde çocu un özelliklerini bildiren bu kategorideki atasözlerinin sayısı 101 iken (Karada , 2013: 116) Uygur atasözlerinden 29 tanesinde çocu un ne oldu u tarif edilmi tir. Bunlardan 8 tanesi Türkiye Türkçesi ile ortaktır.

Karada , Türkiye Türkçesinde çocu un ne’li ini ortaya koyan atasözlerinde savunulan fikirleri 11 alt ba lı a ayrılarak incelenmi tir. (Karada , 2013: 116-117) Bunlardan “*çocuk oyun oynamaktan usanmayan bir varlıktır*”, “*çocuk yok’tan anlamaz*”, “*insan çocukken ne ise büyüdü ünde de odur*”, “*çocuk ihtiyaçlarını a lama ile gösterir*”, “*çocuk sır tutmaz*”, “*çocu a güven olmaz*”, “*çocuk, kendinden beklenmedik özellikler gösterebilir*” ve “*çocukların büyümesi her dönemde farklı özellikler gösterir*” fikirleri aynı veya benzer ekilde Yeni Uygur Türkçesi atasözlerinde de i lenmektedir. Ancak, Türkiye Türkçesi atasözlerinde görülen “*çocuklar için toplumsal statülerin önemi yoktur*”, “*geli im sürecinde çocuklar birbirlerinden etkilenir*”, “*çocu un aklına ve hatırına güvenerek çocu a uyulmaz*” fikirlerine ise incelenen Yeni Uygur atasözlerinde rastlanılmamı tır.

Çocu un ne’li ini ortaya koyan Yeni Uygur atasözlerini u alt fikirler etrafında sınıflandırabiliriz:

a) Çocuk, kendinden beklenmedik özellikler gösterebilir: Çocu un kendinden beklenmedik bir davranı sergilemesi, hem Türkiye Türkçesi atasözlerinde hem de Yeni Uygur atasözlerinde üzerinde durulan ortak fikirlerdendir. Türkiye Türkçesinde bu fikri i leyen “*Bacak / bıçak kadar boyu var, türlü türlü huyu var.*”, “*Büyümü de küçülmü .*” vb. 5 atasözü tespit edilmi ken (Karada , 2013: 117) Yeni Uygur atasözlerinden 4 tanesinde aynı fikrin i lendi i görülmektedir:

- ❖ *Atisi atalmi an qoñ uzni, balisi étiptu toñ uzni.* “Babası böcek bile avlayamamı , ama çocu u yaban domuz avlamı .” (Boynuz kulaktan sonra çıkar, ama kula ı geçer.)
- ❖ *Atisi körelmigenni balisi körer.* “Babasının göremedi ini çocu u görür.”
- ❖ *Bala bizniñ, eqli öziniñ.* “Çocuk bizim, akli kendisinin.”
- ❖ *Köp qériniñ içide bir bala dana bolidu, köp baliniñ içide bir qéri bala bolidu.* “Birçok ya lının arasında bir çocuk bilge olur, birçok çocu un arasında bir ya lı çocuk olur.”

b) Çocu a güven olmaz: Çocukların kendilerine emanet edilen i leri yerine getiremeyecekleri için güvenilmeyecek varlıklar oldu u ve çocu un sözünün gerçe i yansıtmayaca ı fikri, hem Türkiye Türkçesi atasözlerinde hem de Yeni Uygur atasözlerinde üzerinde durulan ortak fikirlerdendir. Türkiye Türkçesinde bu fikri i leyen “*Çocu a güven / inan olmaz.*”, “*Çocu u yolla i e, sen de git pe ine.*”, “*Çocuk a zıyla yılan tut, onu da yalan tut.*” vb. 20 atasözü tespit edilmi ken (Karada , 2013: 117) Yeni Uygur atasözlerinden 3 tanesinde aynı fikrin i lendi i görülmektedir. Bu atasözlerinden iki tanesi Türkiye Türkçesi ile birebir aynıdır.

- ❖ *Bala, qil an i i çala.* “Çocu un yaptı ı i eksiktir.”
- ❖ *Balini i qa buyru, keynidin özüñ yügür.* “Çocu a i buyur, ardından kendin git.” (Çocu u yolla i e, sen de git pe ine.)
- ❖ *Kiçik balini i ke buyruma, arqisidin özeñ yügerme.* “Küçük çocu a i buyurma, arkasından kendin gitme.” (Çocu u yolla i e, sen de git pe ine.)

c) nşan çocukken ne ise büyüdü ünde de odur: Hem Türkiye Türkçesi atasözlerinde hem de Yeni Uygur atasözlerinde çocuklara ili kin gözlemlerin sonucunda gelece e yönelik birtakım kestirmelerin yapıldı ı görülür. Türkiye Türkçesinde çocu un çocukluk dönemindeki karakterinin yeti kinlikte de aynı kalaca mı anlatan “*Adam olacak çocuk bakı ndan (bokundan) bellidir.*”, “*Çocuk dokuzunda ne ise doksanda da odur.*” vb. 9 atasözü tespit edilmi ken (Karada , 2013: 116) Yeni Uygur atasözlerinden 3 tanesinde aynı fikrin küçük farklılıklarla i lendi i görülmektedir:

- ❖ *Bala bala bol içe, anisi moma bolar.* “Çocuk adam olana kadar, anası kocakarı olur.”
- ❖ *Bala zakisidin melum.* “Çocuk bezinden belli olur.”
- ❖ *Kence bala çoñ bolsimu bala.* “En küçük çocuk büyüse de çocuktur.”

ç) Çocuk yok’tan anlamaz: Çocukların olayları ya da durumları yeti kinler gibi de erlendiremeyece i bu yüzden de “yok”tan anlamayaca ı fikri, hem Türkiye Türkçesi atasözlerinde hem de Yeni Uygur atasözlerinde üzerinde durulan ortak fikirlerdendir. Türkiye Türkçesinde bu fikri i leyen “*Vardan yoktan anlamaz, adeta çocuk.*”, “*Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez.*” vb. 5 atasözü tespit edilmi ken (Karada , 2013: 116) Yeni Uygur atasözlerinden 3 tanesinde aynı fikrin i lendi i görülmektedir:

- ❖ *Bala be nan töt, birdin berse yetmeydu, yérimdin berse toymaydu.* “Çocuk be ekmek dört, birer tane verilse yetmez, yarım ar verilse doymazlar.”
- ❖ *Ezrail can dése, be bala nan deydu.* “Ezrail can derse, be çocuk ekmek der.”

- ❖ *Toy a barsañ toyup bar, u aq baliliriñni koyup bar.* "Dü üne gitsen doyup git, küçük çocuklarını eve bırakıp git."

d) Çocuk ihtiyaçlarını a lama ile gösterir: Bebeklik döneminde ya amsal ihtiyaçların dı a vurumunun do al bir refleks olan a lama yoluyla gerçekleşen ece i fikri, hem Türkiye Türkçesi atasözlerinde hem de Yeni Uygur atasözlerinde üzerinde durulan ortak fikirlerdendir. Türkiye Türkçesinde bu fikri i leyen "A lamayan çocu a meme (süt) vermezler.", "Çocuk a lar, derdi çörek." vb. 9 atasözü tespit edilmi ken (Karada , 2013: 116) Yeni Uygur atasözlerinden 2 tanesinde aynı fikrin i lendi i görülmektedir. Bunların ikisi de Türkiye Türkçesindeki atasözleri ile birebir aynıdır:

- ❖ *Bala yi limi uçe ana emçek salmas.* "Çocuk a lamadıkça anne meme vermez." (A lamayan çocu a meme (süt) vermezler.)
- ❖ *Yi limi an bala a emçek imetmeñ.* "A lamayan çocu a meme vermezler." (A lamayan çocu a meme (süt) vermezler.)

e) Çocukların büyümesi her dönemde farklı özellikler gösterir: Çocukların büyümesi de Türkiye Türkçesi atasözlerinde ve Yeni Uygur atasözlerinde üzerinde durulan konulardandır. Türkiye Türkçesinde çocu un büyümesi ile ilgili "Dokuz ayda bir tutam, bir ayda dokuz tutam.", "Çocuk yıkıla yıkıla büyür." vb. 15 atasözü tespit edilmi ken (Karada , 2013: 117) Yeni Uygur atasözlerinden 2 tanesinde çocuk büyüdükçe derdinin de büyüyece i fikri i lenmi tir:

- ❖ *Bala quçaqta ça da söydürer, ösken ça da köydürer.* "Çocuk kucaktayken sevdire, büyüyünce de yakar."
- ❖ *Bala öskensiri derdimu ösidu.* "Çocuk büyüyünce derdi de büyür."

f) Çocuk sır tutmaz: Çocukların sır tutamayacakları da Türkiye Türkçesi atasözlerinde ve Yeni Uygur atasözlerinde üzerinde durulan konulardandır. Türkiye Türkçesinde çocu un sır tutmadıkları anlamını aktaran "Büyükler evde söyler, çocuklar damda beyan eder.", "Çocuktan al haberi." vb. 12 atasözü tespit edilmi ken (Karada , 2013: 116-117) Yeni Uygur atasözlerinden 1 tanesinde aynı fikrin aynı ekilde i lendi i görülmektedir:

- ❖ *Xeverni balalardin sorañ.* "Çocuktan al haberi."

g) Çocuk oyun oynamaktan usanmayan bir varlıktır: Çocuk ve oyun hem Türkiye Türkçesi atasözlerinde hem de Yeni Uygur atasözlerinde birbirlerinden ayrılmayan iki kavramdır. Türkiye Türkçesinde çocu un oyun ile ili kisini konu edinen "Abdal dü ünden, çocuk oyundan usanmaz.", "Çocuk hanekten (oyundan), köpek ekmekten ho lanır." vb. 9 atasözü tespit edilmi ken (Karada , 2013: 116) Yeni Uygur atasözlerinden 3 tanesinde aynı fikrin i lendi i görülmektedir. Bunların iki tanesi aynı atasözünün de i ik söyleyi leridir:

- ❖ *Balañniñ oyni i a baq, qaziniñniñ qayni i a (baq).* "Çocu unun oyna ina bak, kazanın kaynayı ina bak."
- ❖ *Qazanniñ qayni i a baq, baliniñ oyni i a baq.* "Kazanın kaynayı ina (kaynadı ı zaman) bak, çocu un oynayı ina (oynadı ı zaman) bak."
- ❖ *Anisi oylap yürüdi, balisi oynap.* "Anası dü ünerek yürür, çocu u oynayarak."

2.2. Çocu un Soya Çekim Özelliklerini rdeleyen Atasözleri

Çocuklar anne ve babalarına sadece biyolojik olarak benzemezler. Çocuklar iyi bir gözlemcidirler. Ba ta anne babaları olmak üzere aile bireylerini gözlemleyerek toplumsal statülerine ve cinsiyetlerine yönelik davranı ları kazanırlar. Bu kapsamda de erlendirilen atasözleri çocu un soya çekim özelliklerinin hem biyolojik hem de gözleme dayalı olarak irdelendi i atasözleridir. Çocukların soya çekim özelliklerinin irdelenmesi Türkiye Türkçesi atasözlerinde ve Yeni Uygur atasözlerinde

üzerinde yo un bir ekilde durulan konulardandır. Türkiye Türkçesinde çocu un soya çekim özellikleri ile ilgili “Anası so an, babası sarımsak, kendi gülbe eker çıktı.”, “Âlimden zalim, zalimden âlim do ar.”, “Kurdun eni i kurt olur.”, “Karganın yavrusu ahin olmaz.”, “Kedi o lu miyavlayarak do ar.”, “Sıçandan do an kese en olur.” vb. 71 atasözü tespit edilmi ken (Karada , 2013: 118) Yeni Uygur atasözlerinden 12 tanesinde de çocu un soya çekim özelliklerinin irdelendi i görülür. Bunlardan 5 tanesi Türkiye Türkçesi ile ortaktır. Bu atasözlerinden bazıları unlardır:

- ❖ *Aq qoydin qara qozimu tu ulidu.* “Ak koyun kara kuzu da do urur.” (Ak koyunun kara kuzusu da olur.)
- ❖ *Alma (amut) ya içidin yıraq çü mes.* “Armut a acından uzak dü mez. (Armut dibine dü er.)
- ❖ *Böriniñ balisi böre.* “Kurdun yavrusu kurttur.” (Kurt eni i yine kurt olur.)
- ❖ *Böre balisi tülke bolmas.* “Kurt yavrusu tilki olmaz.”
- ❖ *Qiz ani a tartidu, o ul bala dadi a.* “Kız anaya çeker, o lan babaya.” (O ul babaya, kız anaya çeker/yar olur/yardır.)
- ❖ *Dadañ a qilsañ, balañdin tartisen.* “Babana ne yaparsan, çocu undan onu görürsün.”

2.3. Toplumsal Cinsiyet Farkını Ortaya Koyan Atasözleri

Türk atasözlerinde erkek ya da kız çocuk sahibi olmanın anlamı erkek çocuk lehine belirgin biçimde ayrı maktadır. Bu konuda atasözleri üzerine yapılan pek çok ara tırmada toplumsal cinsiyet farkı bakımından, geleneksel Türk kültürünün erkek çocu a kız çocu undan daha çok de er verdi i sonucuna ula ılmı tır (Örnek 1979: 4; Karada , 2013: 118-119; Kurt, 1992: 638, 644; Özkan ve Gündo du, 2011: 1145). Toplumsal cinsiyet farkının i lendi i atasözlerinin sayısı hem Türkiye Türkçesinde hem de Yeni Uygur Türkçesinde oldukça fazladır.

Türkiye Türkçesinde toplumsal cinsiyet farkını ortaya koyan “O lan evin dire idir.”, “O lan oktur, her evde yoktur.”, “O lan olsun da keçeden olsun.”, “O lan olsun deli olsun, ekmek olsun kuru olsun.”, “O lan do uran övünsün, kız do uran dövünsün.”, “O lan büyür koç olur, kız büyür hiç olur.” vb. 110 atasözü tespit edilmi ken (Karada , 2013: 118-119) Yeni Uygur atasözlerinden 22 tanesinde toplumsal cinsiyet farkının irdelendi i görülür.

- ❖ *Qiz bala erde bol ini yax i, bolmisa yerde bol ini yax i.* “Kız çocu unun evlenmesi iyi, evlenmezse ölmesi iyi.”
- ❖ *Qiz bala yoq bala, o ul bala qo bala.* “Kız çocuk yok çocuk, erkek çocuk çift çocuk.”
- ❖ *Qiz tu ulsa nime deydu? O ul tu ulsa hebbelli!* “Kız do sa ne denir? O lan do sa ma allah!”
- ❖ *Qiziñni nomuşçan qil o luñni tiri çan (qil).* “Kızını namuslu yeti tir o lunu çalı kan (yeti tir).”
- ❖ *O li barniñ özi bar, qizi barniñ izi bar.* “O lu olanın kendisi var, kızın olanın izi var.”
- ❖ *Qiz bala öy zinniti.* “Kız çocuk ev ziyneti.”
- ❖ *Qiz bala töge gö i.* “Kız çocu u deve eti.”

2.4. Çocu un E itimi le İgili Atasözleri

Türk atasözlerinde çocu un küçük ya lardan e itilmesi gerekti i sürekli olarak vurgulanan bir konudur. Bu kapsamda dü ünebilece imiz “A aç ya iken e ilir.” atasözü tüm Türk lehçelerinde yaygın bir kullanıma sahiptir. Çocu un e itimini ele alan atasözlerinin sayısı hem Türkiye Türkçesinde hem de Yeni Uygur Türkçesinde oldukça fazladır. Türkiye Türkçesinde bu konu ile ilgili

"Kız, anasından görmeyince sofrayı kaldırmaz.", "O ul, atadan görmeyince sofraya salmaz.", "Anadan gören, sergen düzer; babadan gören, saban düzer.", "O lan atadan ö renir sofraya açmayı, kız anadan ö renir biçki biçmeyi.", "Kıza kıskı, sabana baskı olmalı.", "O lunu dövmeyen kesesini, kızını dövmeyen dizini döver." vb. 44 atasözü tespit edilmiş ken (Karada , 2013: 119-120) Yeni Uygur atasözlerinden 44 tanesinde çocu un e itimi konusunun i lendi i görülür.

Çocu a küçük ya tan itibaren e itim verilmesi ile ilgili atasözlerinden bazıları unlardır:

- ❖ *Balini ba tin öget.* "Çocu a ba tan (küçükken) ö ret."
- ❖ *Balini ya tin, xotunni ba tin öget.* "Çocu a küçükken, kadına ba ından ö ret."

Anne-babanın, çocuk e itimindeki rolüne de inen atasözlerinden bazıları unlardır:

- ❖ *Ata-ana qandaq bolsa, bala undaq.* "Ana baba nasılsa, çocuk da öyle olur."
- ❖ *Ata-aniniñ hayati balisida.* "Ana babanın hayatı, çocu unda."
- ❖ *Atisi bolu qaqnıñ o li uru qaq, anisi bolu qaqnıñ qızı yi lañ u.* "Kı kırtıcı babanın o lu kavgacı olur, kı kırtıcı annenin kızı mız mız olur."
- ❖ *Atisi tikken derex neslige saye bérer.* "Atanın dikti i a aç evladına gölge verir."
- ❖ *Bala tapqan ata-ana emes, qatar a qatqan ata-ana.* "Çocuk sahibi olan ana baba de il, onu yeti tirip ortaya çıkaran ana babadır."
- ❖ *Balini tu maq oñay, béqip çoñ qilmaq tes.* "Çocu u do urmak kolay, bakıp büyütmeğe zor."
- ❖ *Béngini balam dime, buqini kalam dime.* "Esrarke e o lum deme, bo aya ine im deme."
- ❖ *Sen teriysen, baliliriñ oruydu.* "Sen ekersen, çocukların biçer."

Çocu un e itimini farklı boyutları ile ortaya koyan atasözlerinden bazıları unlardır:

- ❖ *Bala bolsa ox bolsa, bolmisa yoq bolsa.* "Çocuk olsun yaramaz olsun, olmazsa yok olsun."
- ❖ *Balañni mektepke ber, bolmisa me repke.* "Çocu unu okula ver, olmazsa (okuyamazsa) me rebe."
- ❖ *Balañni molla a ber, molladin élip orda a ber.* "Çocu unu mollaya ver (okuması için) ondan alıp saraya ver (hizmet için)."
- ❖ *Oqu an o ul atisidin ulu .* "Okumu o ul atasından ulu."
- ❖ *Özi yiqil an bala yi limas.* "Kendi dü en çocuk a lamaz." (Kendi dü en a lamaz.)

2.5. Çocu u Toplumsal Hayatın Bir Parçası Olarak Ele Alan Atasözleri

Çocuk, toplumsal ya amın olmazsa olmaz bir parçası olarak atasözlerinde kendisine yer bulmu tur. Toplumsal yapının devamı ve toplumdaki statünün belirleyicisi olarak görülen çocuk ile ilgili atasözlerinin sayısı hem Türkiye Türkçesinde hem de Yeni Uygur Türkçesinde oldukça fazladır. Türkiye Türkçesinde bu konu ile ilgili "Çocuk evin dire idir.", "Körpe kuzu, evinin tuzu.", "Çocuksuz ev mezara benzer.", "Çocuksuz ev, susuz de irmene benzer.", "Ulu a acın gürlütsü dal ile mutlu evin yakı a ı döl ile.", "Çocuk dü man kilididir.", "Korusuz orman olmaz." "A aç dalıyla gürlür.", "Ulu a acın gürlütsü dal ile/dalıyladır.", "Dal buda ıyla gürlür." vb. 102 atasözü tespit edilmiş ken (Karada , 2013: 120-121) Yeni Uygur atasözlerinden 28 tanesinde çocu un toplumsal hayatın bir parçası olarak ele alındı ı görülür. Bunlardan 3 tanesi Türkiye Türkçesi ile ortaktır.

Çocu un aile için büyük önem ta ıdı nı anlatan atasözlerinden bazıları unlardır:

- ❖ *Bala tapmi içe baliniñ mehrini bilmes.* "Çocuk sahibi olmadan çocuk sevgisi bilinmez."
- ❖ *Baliliq öy bazar, balisiz öy mazar.* "Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar." (Çocuksuz ev mezara benzer.)
- ❖ *Baliliq öyde o riliiq yatmaydu.* "Çocuklu evde hırsızlık olmaz."
- ❖ *Balisi bar öy, çiri i bar öy.* "Çocu u olan evin ı ı ı var."
- ❖ *Balisiz öyde béht yoq.* "Çocuksuz evde saadet yok."
- ❖ *Balisizniñ balisi yi limas.* "Çocu u olmayanın çocu u a lamaz."
- ❖ *Herkimge öz balisi eziz.* "Herkes kendi çocu u de erlidir."
- ❖ *Qa a 'balam appaq', kirpe 'balam yum aq' deydu.* "Karga 'yavrum bembeyaz', kirpi 'yavrum yumu ak' dermi ." (Karga yavrusunu "pamu um" (kardan ak yavrum) diye severmi .)

Çocu un zenginlik ve fakirlik ba lamında ele alındı ı atasözleri mevcuttur. Bunlardan bazıları unlardır:

- ❖ *Bayniñ balisi on be ke kirse, ba boptu, kembe elniñ ottuzdimu ya boptu.* "Zenginin çocu u on be e girince ba olur, fakirinki otuzda bile genç olur."
- ❖ *Bayniñ balisimu erke, kalisimu erke.* "Zenginin çocu u da ımarık, ine i de."
- ❖ *Bayniñ kalisi erke, gadayniñ balisi.* "Zenginin ine i ımarık, yoksulun çocu u."
- ❖ *Bö ük balisi beg balisi.* "Be ik bebesi bey çocu u."
- ❖ *Gadayniñ balisi, bayniñ kalisi.* "Fukaranın çocu u, zenginin ine i."
- ❖ *Kékeç bolsimu, bayniñ balisi sözlisun.* "Kekeme olsa da zenginin çocu u konu sun."
- ❖ *Kembe el balisini oylaydu, bay mélini.* "Yoksul çocu unu dü ünür, zengin malını."
- ❖ *Kembe elniñ bayli i bala.* "Yoksulun zenginli i çocuktur."

Çocuk üzerinden toplumsal mesaj veren atasözlerinden bazıları unlardır:

- ❖ *Aldimaqqa kiçik bala yax i, Xuda ursun qa qba ni.* "Kandırmaya küçük ya ta çocuk iyi, kandıranın cezasını Allah versin."
- ❖ *Ata balisi bol uçe, yurt balisi bol.* "Baba o lu olaca ına, vatan o lu ol."
- ❖ *Atañniñ balisi bol içe élniñ balisi bol.* "Babanın çocu u olaca ına, elin (halkın) çocu u ol."
- ❖ *Bala tu ulsa, zamanisi a ox ar.* "Çocuk do sa, zamanına benzer."
- ❖ *Baliliqniñ balisini baqqiçe, i ini qil.* "Çocuklu insanın çocu una bakaca ına, i ini yap."
- ❖ *Égiz bala tu maydu, ba qa hemmini tu idu.* "A ız çocuk do urmaz, (ama) ba ka her eyi do urur."
- ❖ *Hayvan balisini baqsañ, a iz-burnuñdin ya öter, adem balisini baqsañ, a iz-burnuñdin qan öter.* "Hayvan yavrusuna baksan, a zından burnundan ya gelir, insan evladına baksan, a zından burnundan kan gelir."
- ❖ *Ki iniñ balisi sarañ bolsa, külgüñ kélidu, öz balañ sarañ bolsa, ölgüñ kélidu.* "Ba kasının çocu u aptalsa gülesin gelir, kendi çocu un aptalsa ölesin gelir."
- ❖ *Tu mi an bala a çapan piçilmes.* "Do mamı çocu a palto biçilmez." (Do madık çocu a don biçilmez.)

2.6. Anne, Baba, Karde ve Çocuk li kileri le İlgili Atasözleri

Türk toplumunun temel ta mı olu turan aile ve bu kurumun üyeleri arasındaki ili kileri de atasözlerimizde yer bulmu tur. Çocukların anneleriyle, babalarıyla ve karde leriyle olan ili kilerini anlatan atasözlerinin sayısı hem Türkiye Türkçesinde hem de Yeni Uygur Türkçesinde oldukça fazladır.

Türkiye Türkçesinde bu konu ile ilgili "Yavru ku un dilinden anası anlar.", "Ana usta, yufka yapar; çocuk usta, çift çift kapar.", "Anası söyleme(z)den, kızı tamamlar.", "Tat kızın dilinden anası anlar.", "Ekmek bezeden, kız anadan (çıkart).", "Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al.", "O lanı ben do urdum amma, gönlünü ben do urmadım.", "O lan do ur kız do ur, hamurunu sen yo ur.", "Baba yanar o ula, o ul da yanar o ula.", "Babası (acı) elma yese, o lunun di i kama ır." vb. 214 atasözü tespit edilmi ken (Karada , 2013: 121-122) Yeni Uygur atasözlerinden 77 tanesinde çocu un toplumsal hayatın bir parçası olarak ele alındı ı görülür. Bunlardan 10 tanesi Türkiye Türkçesi ile ortaktır.

Anne, baba ve çocuk ili kilerini anlatan atasözlerinden bazıları unlardır:

- ❖ *At atadin bala anadin.* "At babadan, çocuk anneden."
- ❖ *Bala tapmi içe ata-aniniñ qedrini bilmes.* "Çocuk sahibi olmayınca ana babanın kıymeti bilinmez."
- ❖ *Balañ ölse erge baq, ériñ ölse yerge (baq.)* "Çocu un ölürse kocana bak, kocan ölürse yere bak."
- ❖ *Batur oq yer, balasi boq yer.* "Yi it ok yer, çocu u bok yer."
- ❖ *Bir çoñniñ gépini añla (sözige kir), bir kiçikniñ.* "Bir büyü ün sözünü dinle, bir küçü ün."
- ❖ *Çoñ izzet qilsa, kiçik xizmet qilar.* "Büyük izzet kılsa, küçük hizmet kılar."
- ❖ *O ul atini doraydu, qiz anini.* "O ul babayı taklit eder, kız anayı."
- ❖ *Seniñdin köp bilse, kiçiktinmu ögen.* "Senden çok biliyorsa, küçükten de ö ren."
- ❖ *Toxumu öz balisini yax i köridu.* "Tavuk bile kendi yavrusunu güzel görür."

Anne ve çocuk ili kilerini anlatan atasözlerinden bazıları unlardır:

- ❖ *Anisi oylap yürüdi, balisi oynap.* "Anası dü ünerek yürür, çocu u oynayarak."
- ❖ *Bala anisini yaman dimes, it égisini gaday dimes.* "Çocuk anası için kötü demez, köpek sahibi için dilenci (yoksul) demez."
- ❖ *Balilirim u aq putum a çü ek.* "Çocuklarım küçük aya ıma ba (köstek)."
- ❖ *Kékeç baliniñ tilini anisi uqar.* "Kekeme çocu un dilini annesi anlar."

Baba ve çocuk ili kilerini anlatan atasözlerinden bazıları unlardır:

- ❖ *Ata kespi bali a miras.* "Baba mesle i o ula miras." (Babanın sanatı o ula mirastır.)
- ❖ *Atañ a nime qilsañ, balañdin uni körisen.* (Babana ne yaparsan, o lundan onu görürsün.)
- ❖ *Atiniñ köñli balida, baliniñ köñli dalida.* "Babanın gönlü çocukta, çocu un gönlü dı arıda."
- ❖ *Atisi ora yése, balisiniñ çi i qamaptu.* "Babası koruk yer, o lunun di i kama ır." (Baba eder, o ul öder.)

- ❖ *Atisi turup o li sözligendin bez.* “Babasının yerinde konu andan kaç”
- ❖ *Bir ata on balini baqar, on bala bir atini baqalmas.* “Bir baba on çocu u besler, on çocuk bir babayı besleyemez.”
- ❖ *Bir ata toqquz balini béqidu, toqquz bala bir atini baqmaydu.* “Bir baba dokuz çocu u besler, dokuz çocuk bir babayı beslemez.”

Karde ili kilerini anlatan atasözlerinden bazıları unlardır:

- ❖ *A a – ini yaman dep, tuqqanni nedin tapisen?* “Karde lere kötü deyip, akrabayı nereden bulacaksın?”
- ❖ *Aka bar yerde ini yoq.* “A abeyin oldu u yerde karde yok.”

2.7. Çocukluk le Igili Atasözleri

Çocukluk kavramı da atasözlerinde az da olsa yer verilen konulardandır. Türkiye Türkçesinde bu konu ile ilgili “Çocukluk gibi sultanlık olmaz.”, “Çocuklu unu bilmeyen, çocu u ile düzenlik edemez.”, “Çocuk çocuklu unu, büyük büyüklü ünü bilmeli.” vb. 3 atasözü tespit edilmi ken (Karada , 2013: 122) Yeni Uygur atasözlerinden 3 tanesinde de çocukluk döneminin ele alındı ı görülür. Bunlardan 1 tanesi Türkiye Türkçesi ile ortakdır.

- ❖ *Baliliq padi ahliq.* “Çocukluk padi ahlak.” (Çocukluk gibi sultanlık olmaz.)
- ❖ *Kali a étip bali a tekküzüptu.* “ ne e atıp çocu a isabet ettirmi .”
- ❖ *Qéri adem küçük bala.* “Ya lı insan küçük çocuk (gibidir).”

2.8. Çocu un Akrabalık li kileri le Igili Atasözleri

Çocuk sadece anne babası ve karde leriyle de il, akrabaları ile de ili ki içindedir. Türkiye Türkçesinde çocu un akrabalık ili kilerini ele alan “Kız halasına, o lan dayısına çeker.”, “Dayıya ye en gerek, gemiye yelken kürek.”, “Nane ana kokusu, torun cennet kokusu.” vb. 13 atasözü tespit edilmi ken (Karada , 2013: 122) Yeni Uygur atasözlerinden 3 tanesi çocu un akrabalık ili kilerini konu almaktadır.

- ❖ *Ata anam yançuqumda, uruq-tuqqan sanduqumda.* “Anne babam cebimde, dost akrabam sandı imda.”
- ❖ *Balañ öskiçe, nevreñ ölgıçe.* “Çocu un büyüyene kadar, torunun ölene kadar.”
- ❖ *Balidin nevre tatliq.* “Çocuktan torun tatlı.”

2.9. Do umu-Varlı ı stenmeyen Çocuk le Igili Atasözleri

Çocu un dünyaya gelmesinin istenmedi i durumlar da olabilir. Türkiye Türkçesinde do umu ya da varlı ı stenmeyen çocuk ile ilgili “Do du, bo maya (bo mak) yaramaz; geldi, kovmaya (kovmak) yaramaz.”, “Geldi kovulmaz, do du bo ulmaz/gitti tutulmaz.” vb. 5 atasözü tespit edilmi ken (Karada , 2013: 122) incelenen Yeni Uygur atasözlerinde böyle bir konuya de inilmedi i görülmü tür.

2.10. Öksüz-Yetim Üvey-Öz Çocuk le Igili Atasözleri

Anne veya babasını kaybeden çocu un yalnızlı ı ve toplum içindeki durumu da atasözlerimizde oldukça yo un bir ekilde ele alınan konulardandır. Türkiye Türkçesinde öksüz, yetim, üvey, öz çocuk ile ilgili olan “Atalara “Babam öldü” demi ler, “ ba a dü tü” demi ; “Anam öldü” demi ler, “Öksüz olmu sun” demi .”, “Baba öksüzü, öksüz de il; ana öksüzü, öksüz.”, “Öksüzün ba rı yanık olur.”, “Öksüzün boynu bükük olur.”, “Öksüz yemek bulsa, burnu kanar.”, “Öksüz hırsızlı a çıktı ında ay erkenden do ar.”, “Yetim büyür, felek utanır.”, “Atası olmayanın

sahibi zor çıkar.", "*Atasız u ak, yularsız e ek (gibidir).*" vb. 59 atasözü tespit edilmişken (Karada , 2013: 122-123) Yeni Uygur atasözlerinden 18 tanesi çocuğun öksüz, yetim, üvey, öz olma durumunu konu almaktadır. Bunlardan 2 tanesi Türkiye Türkçesi ile ortaktır.

Bu tür atasözlerinde genellikle öksüz, yetim ve üvey çocukların çektiği sıkıntılar dile getirilmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- ❖ *Anaň ögey bolsa ataň özeňniň bolmas.* "Annen üvey olsa baban senin olamaz."
- ❖ *Anaň ögey bolsa toyuň buzular.* "Annen üvey olsa, dü ünün bozulur."
- ❖ *Atisiz citim gül citim, anisiz citim kül citim.* "Baba öksüzü öksüz de il, ana öksüzü öksüz."
- ❖ *Atisiz yitim gül yitim, anisiz yitim kül yitim.* "Babasız yetim gül yetim, anasız yetim kül yetim."
- ❖ *Yaz yitimniň atisi.* "Yaz yetimin babasıdır. (Yaz garibindir.)"
- ❖ *Yitimniň a zi a qa tekkende, bé i ta qa tégidu.* "Yetimin a zı a a de ince ba ı ta a de er."
- ❖ *Yitim aq köynekiygende héyit bolar.* "Yetim ak gömlek giyince bayram eder."
- ❖ *Yitimniň atisi yette.* "Yetimin babası yedi."
- ❖ *Yitim baliniň qosaqni özi késidu.* "Yetim / öksüz çocuk göbeğini kendi keser."
- ❖ *Yitim buluňda tériq tulumda.* "Yetim köşeye bucakta, darı da torbada."

3. SONUÇ

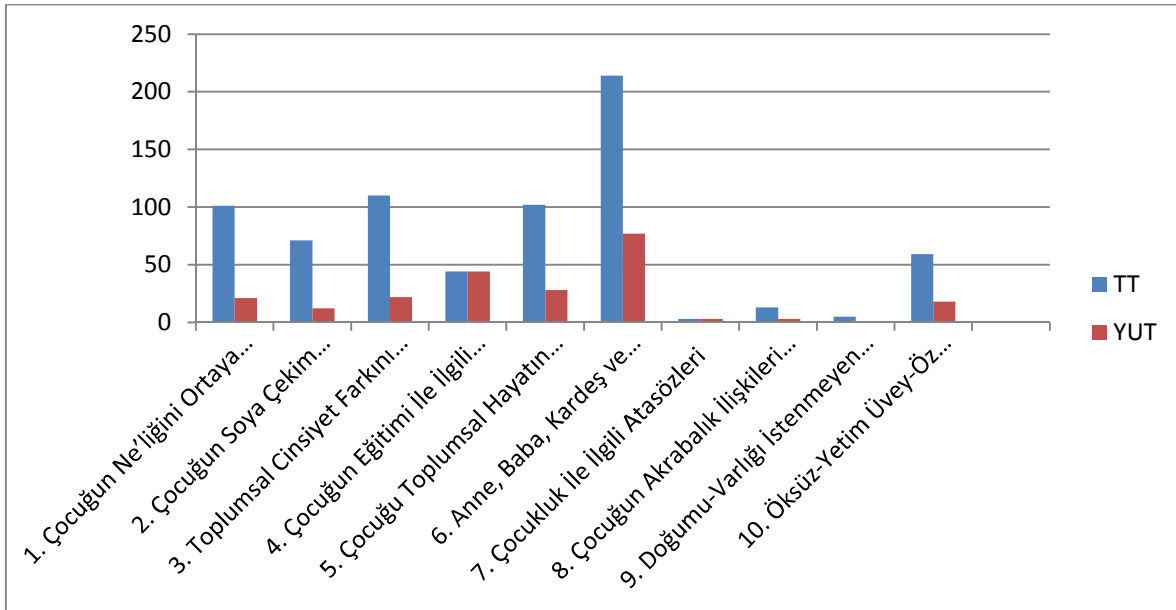
Bu çalışmada Yeni Uygur atasözleri üzerine yapılan daha geniş kapsamlı bir çalışmanın çıktılarında biri olarak hazırlanmıştır. Türkiye Türkçesi atasözlerinde çocuk temasını çeşitli şekillerde ele alan pek çok çalışma olmasına rağmen, Uygur Türkçesi atasözlerinde çocuk teması ile ilgili yeterli çalışmalar henüz yapılmamıştır. Bu bölümlerin doldurulması bu çalışmanın yapılma nedenleri arasındadır.

Bu kapsamda öncelikle, Doğu Türkistan'da ve ülkemizde Yeni Uygur atasözleri ile ilgili olarak yapılmış ve bu çalışmanın "*Uygur Atasözleri ve Bunlarla İlgili Çalışmalar*" başlığı altında tanıtılan yayınlar taranmış ve mükerrer olan atasözleri ayıklandıktan sonra Yeni Uygur atasözü olarak 3832 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin taranmasıyla bunlar içerisinde çocuk temalı olduğu düşünülen 228 atasözü belirlenmiştir. Daha sonra çocuk temalı atasözleri alt konularına göre sınıflandırılmış ve Yeni Uygur atasözlerinde çocuk kavramının ele alınışı yorumlanmaya çalışılmıştır. Türkiye Türkçesi atasözlerindeki çocuk teması ile Uygur atasözlerindeki çocuk temasının daha rahat karşılaştırılabilmesi amacıyla bu çalışmada, Karada (2013) tarafından daha önce Türkiye Türkçesi atasözlerinde çocuk temasının incelenmesi sırasında kullanılan sınıflandırma yöntemi tercih edilmiştir. Böylece çalışmada Yeni Uygur atasözleri ile Türkiye Türkçesinde kullanılan atasözleri karşılaştırılmış ve iki lehçenin çocuk temalı atasözleri arasındaki ortaklıklar ve farklılıklar da tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada elde edilen sonuçları şunlardır:

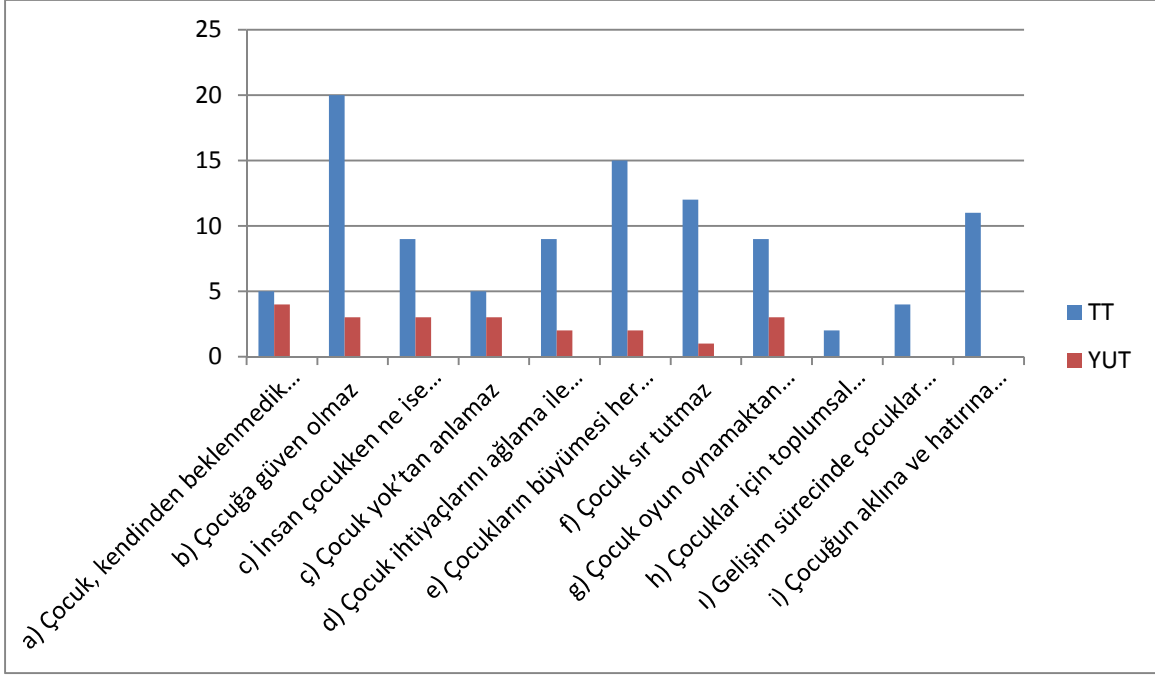
1. Yeni Uygur atasözleri ile ilgili yapılan yayınların taranmasıyla 3832 Uygur atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden de 228 tanesinin çocuk teması ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu sayının tespit edilen Yeni Uygur atasözlerine oranı %5,94'tür. Bu sayısal verilere bakıldığında zaman zaman çocuk temalı atasözlerinin Yeni Uygur atasözleri içerisinde önemli bir yer teşkil ettiği görülebilir.

2. Yeni Uygur Türkçesindeki çocuk temalı atasözleri, daha önce Karada (2013) tarafından Türkiye Türkçesindeki çocuk temalı atasözleri incelenirken kullanılan 10 alt temalı sınıflandırma yöntemi ile incelenmiş ve iki lehçenin çocuk temalı atasözleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar da tespit edilmiştir. Bunun sonucunda çocuk temalı atasözlerinin alt temalarının da (çocu un ne’li ini ortaya koyan atasözleri, çocu un soya çekim özelliklerini irdeleyen atasözleri, toplumsal cinsiyet farkını ortaya koyan atasözleri, çocu un e itimi ile ilgili atasözleri, çocu u toplumsal hayatın bir parçası olarak ele alan atasözleri, anne, baba, karde ve çocuk ili kileri ile ilgili atasözleri, çocukluk ile ilgili atasözleri, çocu un akrabalık ili kileri ile ilgili atasözleri, öksüz-yetim üvey-öz çocuk ile ilgili atasözleri) aynı olduğu, bu alt temalardan sadece “do umu-varlı ı istenmeyen çocuk ile ilgili atasözleri”nin Türkiye Türkçesi atasözleri içerisinde 5 örnekte rastlanırken Yeni Uygur Türkçesi atasözlerinde hiç örne ine rastlanmadığı tespit edilmiştir.

3. Çocuk temalı atasözlerinin iki lehçede de alt temalarda aynı oranlarının da aynı olduğu görülmüştür. Hem Türkiye Türkçesinde hem de Yeni Uygur Türkçesinde “çocu un ne’li ini ortaya koyan”, “çocu un soya çekim özelliklerini irdeleyen”, “toplumsal cinsiyet farkını ortaya koyan”, “çocu un e itimi ile ilgili olan”, “çocu u toplumsal hayatın bir parçası olarak ele alan”, “anne, baba, karde ve çocuk ili kileri ile ilgili olan” ve “öksüz-yetim üvey-öz çocuk ile ilgili olan” atasözlerinin örnekleri aynı olarak görülmektedir. Buna karşılık “çocukluk ile ilgili olan”, “çocu un akrabalık ili kileri ile ilgili olan” ve “do umu-varlı ı istenmeyen çocuk ile ilgili olan” atasözlerinin örneklerine ise daha az sayıda rastlandığı tespit edilmiştir.

4. Karada , Türkiye Türkçesinde çocu un ne’li ini ortaya koyan atasözlerinde savunulan fikirleri 11 alt başlıkta ayrılarak incelenmiştir. (Karada , 2013: 116-117) Bunlardan “çocuk oyun oynamaktan usanmayan bir varlıktır”, “çocuk yok’tan anlamaz”, “insan çocukken ne ise büyüdü ünde de odur”, “çocuk ihtiyaçlarını a lama ile gösterir”, “çocuk sır tutmaz”, “çocu a güven olmaz”, “çocuk, kendinden beklenmedik özellikler gösterebilir” ve “çocukların büyümesi her dönemde farklı özellikler gösterir” fikirleri aynı veya benzer şekilde Yeni Uygur Türkçesi atasözlerinde de incelenmektedir. Ancak, Türkiye Türkçesi atasözlerinde görülen “çocuklar için toplumsal statülerin önemi yoktur”, “gelişim sürecinde çocuklar birbirlerinden etkilenir”, “çocu un aklına ve hatırına güvenerek çocu a uyulmaz” fikirlerine ise incelenen Yeni Uygur atasözlerinde rastlanılmamıştır.

5. Türkiye Türkçesinde ve Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan çocuk temalı atasözleri arasındaki benzerliklerin çok olması, genel olarak Türklerin dünyaya bakışının ve değerlerinin aynı olmasıyla ilgilidir. Hem Türkiye Türkçesi hem de Yeni Uygur Türkçesi bin yıldır ayrı coğrafyalarda yaşayan insanların hayatlarına hâlâ benzer açılarından bakmaktadır. Diğer Türk lehçelerinde kullanılan atasözleri ile ilgili benzer çalışmaların yapılması bu durumu daha da net bir şekilde gösterecektir.

6. Atasözlerinin Türk dünyasında aynı temalarda olması ve aynı fikirleri savunması, bize özgü olduklarının da bir göstergesidir.

KAYNAKLAR

- Aksan, Do an (1995). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. Asım (1993). *Atasözü ve Deyimler Sözlü ü I*. stanbul: nkılâp Yayınevi.
- Albayrak, Nurettin (2009). *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*. stanbul: Kapı Yayınları.
- Alkaya, Ercan (2001). “Tatar Türkçesindeki Dil ve Söz ile İlgili Atasözleri Üzerine Bir De erlendirme”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 11/2, s. 55-76.
- Avcı, Cevdet (2014). “Türk Atasözlerinde Borç ve Borçluluk”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C: 11, S: 28, s. 61-68.
- Ba , Bayram (2012). “Atasözlerimizde Dü ünceyi Geli tirme Yolları”. *VII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*. Ankara: Uzerler Matbaacılık Ltd. ti.
- Batur, Zekerya (2011). “Atasözü ve Deyimlerde Kadın ve Kadının Sosyo-Psikolojik Özellikleri”. *Turkish Studies*, Sayı: 6/3, s. 577-584.
- Beilikezi, Saimaiti (2011). *Uygur Atasözleri ve Deyimler B, P, T, C Maddeleri (Metin-Çeviri-Açıklama)*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Çakır, Muhammet Yasin (2017). *Uygur Atasözlerinin Sentaksı*. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- Çobano lu, Özkul (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlü ü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Dal, Sevgi (2019). “Uygurların At Konulu Atasözleri”. *Uluslararası Uygur Ara tırmaları Dergisi*, Sayı: 2019/14, s. 99-110.
- Do an, Levent (2009). “Uygur Atasözlerinde Yüceltilen De erler”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2009, C. 11, S. 1, s. 87-104.
- Do an, Levent (2011). *Uy ur Atasözleri-Uy ur Maqalliri*, stanbul: Sembol Grup Baskı Yayın.
- Do an, Levent ve Erdin, Ceyda (2018) “Uygur Türkçesi Atasözlerinde Akrabalık Adları Üzerine Bir nceleme”, *Bilimsel Ara tırmalarda Yeni Yakla ımlar-1*, s. 161-192.
- Duman, Mustafa (2012). “Türk Atasözlerinde Ölüm”. *Prof. Dr. Fikret Türkmen Arma anı*. (Ed. Alimcan nayet-Zeki Kaymaz) zmir: Ege Üniversitesi Basımevi, s. 97- 108.
- Emet, Abliz (2001). *Uy ur Xelq Maqal-Temsilliri zahliq Lu iti*, Ka gar: Ka gar Uygur Ne riyatı.
- Ercan, Recep (2014). “Gündelik Ya amda levsel Olarak Kullanılan Türk Atasözlerinde Çocuk mgeleleri Türk Atasözlerinde Çocuk mgeleleri”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 11, S. 27, s. 15-31
- Gulcalı, Zeynep (2018). “Ça da Uygurcadaki Olumsuz çerikli Atasözleri”. *Türk Dili Ara tırmaları Yıllı ı-Bellekten*, S. 2, s. 351-362.
- Gültekin, Mevlüt (2014). “Uygur Atasözlerinin Sentaksı Üzerine Bir Ara tırma”. *TÜBAR*, S. XXXV / 2014-Bahar, s. 185-211.
- Harbalio lu, Ne e (2018). “Uygur Atasözlerinde Ölüm le İlgili Sözcükler Üzerine”, *Mavi Atlas*, S. 6(1)/2018, s. 48-66.

- Hezbakiyev A., Nadiriy S., avayev . (2003). *Uy ur Xelqiniñ Maqal ve Temsilliri*. Kazakparat Ne riyatı, Almatı, 2003.
- nayet, Alimcan (2018). “Uygur Atasözleri ve Deyimlerinde Geçen Çince Alıntılar Üzerine”. *Türk Dili Ara tırmaları Yıllı ı-Belleten*. S. 2, s. 195-214.
- Karada , Özey (2013). “Türkiye Türkçesi Atasözlerinde Çocuk ve Çocukluk”, *Milli Folklor*, S. 98, s. 109-124.
- Karaman, Ahmet (2016). “Uygur Atasözlerinde Kadın”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 41, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 93-111.
- Kurt, hsan (1991). *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yakla ım*. Ankara: Kültür Bakanlığı ı Yayınları.
- Kurt, hsan (1992). “Atasözlerinde Aile”. *Sosyo-Kültürel De i me Sürecinde Türk Ailesi*. Ankara: Ba bakanlık Aile Ara tırma Kurumu Yayınları.
- Küçük, Salim (2003). “Cinsiyet Ayrımlı Atasözlerinde Kadın ve Erkek Kimli i”. *AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 5/2, s. 213-224.
- Mehmut, Ababekri (2006). “Uy ur Xelq Maqal-Temsilliridiki Balılar Terbiyisi To risida”, *Xoten Pédagogika Aliy Téxnikomi lmiy Jurnili*, S. 3, s. 49-51.
- Necip, Emir Necipoviç (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlü ü*. (Çev.: klil Kurban). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Onan, Bilginer (2011). “Türk Atasözlerinde Dil Farkındalı ı ve levsel Dil Kullanımı”. *Millî Folklor*, Sayı: 91, s. 91-100.
- Özkan, Bülent, Gündo du, A. Eda (2011). “Toplumsal Cinsiyet Ba lamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler”. *Turkish Studies*, Sayı: 6/3, s. 1133-1147.
- Öztopçu, Kurtulu (1992). *Uygur Atasözleri ve Deyimleri*. stanbul: Do u Türkistan Vakfı Yayınları.
- Par, Arif Hikmet (1993). *Örnekli Açıklamalı Atasözleri*. stanbul: Serhat Yayınları.
- Rehim, Mehemmet (1979). *Uy ur Xelq Maqal-Temsilliri*, Ürümçi: incan Halk Ne riyatı.
- Sartekin, Eziz Atavulla (2013). *Uy ur Xelq Maqal-Temsilliri*. Ürümçi: incan Üniversitesi Ne riyati.
- Sayit, Memtili (2000). *Uy ur Xelq Maqal-Temsilliri*. Ürümçi: incang Helk Ne riyatı.
- Uçar, srafil - Do ruer, Nazım (2016). “Kazak Türkçesinde Aile Bireyleri ile lgili Atasözleri Üzerine Bir Çalı ma”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür E itim Dergisi (TEKE)*, S. 5(1), s. 94-107.
- Yasen, Saidula (2006). *Uygur Atasözleri A, E Maddeleri (Metin-Çeviri-Açıklama)*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yenen Avcı, Yıldız (2014). “Türk Atasözlerinde Çocu a Bakı ”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 6., S. 11, s. 203-226.
- Yılmaz, Gül ah (2013). “Kazan-Tatar Türkçesindeki Aile ve Akrabalık Konulu Atasözleri”, Ni de Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi, Ni de.
- Yurtba ı, Metin (1994). *Sınıflandırılmı Türk Atasözleri*. Ankara: Özdemir Yayıncılık.
- Yurtba ı, Metin (2014). “Özbekistan’dan ve Anadolu’dan Çocuk Atasözleri”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, s. 2014-2 (Temmuz–Aralık), s. 85-146.

EXTENDED SUMMARY

Proverbs reflect the feelings, thoughts, life views and value judgments of the nations; It gives the essence that is in the yeast of society. Therefore, the ways to understand and make sense of ourselves are through these words. Proverbs are like a mirror reflecting people's experiences and memories. Proverbs are considered to be the most special and rare products of oral literature. Although Turkish proverb sare carried in to inscriptive culture their main realm of existence is the spoken culture settings. Proverbs are short and original narratives that are the product of people's imagination.

Turkish communities that are devoted to their culture, living on their traditions and customs and wanting to continue their existence forever have created many proverbs that reflect their social characteristics and named them with little differences from each other. Proverbs used in Turkey Turkish, have been examined in many studies to date and evaluated from different perspectives. Not only in Turkey Turkish but also in all Turkish dialects, there are many proverbs that have reached today.

Uyghur Turks, one of the oldest tribes of Turks, still live in East Turkistan, which is their ancestral homeland, despite all the pressures of China. Today, the language used by Uyghur Turks is generally called New Uyghur Turkish in order to distinguish it from Old Uyghur Turkish. New Uyghur Turkish, also called "Eastern Turkish", is the continuation of Chagatay Turkish like Uzbek Turkish.

Proverbs for Uyghur Turks, who have a history of thousands of years, have an important place in both realizing cultural transfer and sharing knowledge and experience. Uyghur Turks, creating rich oral literature, has thousands of provebs on various subject and theme conveyed up to modern time with changings in the course of time. In this context, the child also found a place in Uyghur proverbs. Proverbs that reflect the views of Uyghur Turks with regard to children enable us to take lessons from profound observations and experiences of our ancestry and develop historical and cultural understandings.

The main purpose of this study is to reveal how the concept of child are used in the proverbs parents use to talk about children in Uyghur Turkish. Therefore in this article, the subject of children in Uyghur proverbs is discussed and classified according to a certain framework and divided into ten main titles. Later, they were also classified according to sub-themes. Same time, the same ones with Turkey Turkish tried to be determined.

3832 Uyghur proverbs were identified by scanning the publications on New Uyghur proverbs. It was seen that 228 of these proverbs were related to the theme of the child. The ratio of this number to the detected New Uyghur proverbs is 5.94%. Looking at these numerical data, it can be said that proverbs with children themes have an important place among New Uyghur proverbs.

Many words about the child are used in Uyghur proverbs. These words show not only how important the child is to the family, but also how much a place the child has in Uyghur society, and reflect their worldview of the child. In this study, it was determined that

child-themed proverbs in Uyghur Turkish were used rather commonly and it is concluded that Uyghur society attaches importance to children and but gender discrimination is also seen frequently.

There are many similarities between the child-themed proverbs used in Turkey Turkish and New Uyghur Turkish. In general, this is related to the same Turkish view of the world and values. Although Turkey Turks and Uyghur Turks have lived in different geographies for a thousand years, they still look at life from similar perspectives. Making similar studies on the proverbs used in other Turkish dialects will enable us to see this situation more clearly. Proverbs are about the same themes in the whole Turkish world and they defend the same ideas. This is also proof that they belong to us.

Keywords

Uyghurs, New Uyghur Turkish, proverb, child.

Araştırma Makalesi

TERM NOLOJ DE TANIM VE TANIM ÇÖZÜMLEME ÖLÇÜTLER *

Nilay G R EN**

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 13.12.2020
Kabul Tarihi 18.12.2020
Yayın Tarihi 25.12.2020

* Bu makale, yazarın Prof. Dr. Erdoğan BOZ danışmanlığında hazırladığı "Terminolojide Tanım Tipolojisi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

DOI: 10.48147/dada.9

Yazar Bilgisi

**Öğr. Gör. Dr.

<https://orcid.org/0000-0003-1514-3824>

ngirisen@anadolu.edu.tr

Anadolu Üniversitesi, Türk Dili Bölümü,
Eskişehir / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler

Terim, terminoloji, tanım, çözümleme, ölçüt

Atf Bilgisi

Giri en, Nilay (2020). "Terminolojide Tanım ve Tanım Çözümleme Ölçütleri". *Uluslararası Disiplinler Arası Dil Ara tirmaları (DADA) Dergisi*, Sayı: 2020/1, Aralık, s. 53-73.

Research Article

DEFINITION AND A SET OF DEFINITION ANALYSIS CRITERIA IN TERMINOLOGY*

Nilay G R EN**

Article info

Submitted 13.12.2020
Accepted 18.12.2020
Published 25.12.2020

* This article was produced from his doctoral dissertation titled "Definition Typology in Terminology" prepared under the supervision of Prof. Dr. Erdogan BOZ.

DOI: 10.48147/dada.9

Authors info

** Dr.

<https://orcid.org/0000-0003-1514-3824>

ngirisen@anadolu.edu.tr

Anadolu University, Department of
Turkish Language, Eskisehir / TURKEY

Keywords

Term, terminology, definition, criteria, analysis

Cite this article as

Giri en, Nilay (2020). "Definition and A Set of Definition Analysis Criteria in Terminology". *International Journal of Interdisciplinary Language [JILS] Studies*, Number: 2020/1, December, p. 53-73.

G R

Terimler, bilim dilini meydana getiren yapı taşlarıdır. Bilimin varlığını sürdürmesinde ve bilgi aktarımının gerçekleştirilmesinde terimlerin yanı sıra onların tanımları da etkin rol almaktadır. Terminolojide terim ve tanım ile ilgili yapılacak her çalışmada, bilim dünyasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Batı alanyazınında hem kuramsal hem de uygulamalı çalışmalarda ele alınan terminolojide tanım konusu, Türkiye’de daha çok uygulamaya dönük çalışmalarda yer almıştır. Tanımın amaçlarının, özelliklerinin, biçimsel yapısının ve kurallarının sistemli biçimde incelenmesi için kuramsal çalışmaların yapılmasının önemi büyüktür. Kuramsal çalışmalar yoluyla altyapının oluşturulması, terim sözlüklerinde kullanılacak tanımlama ölçütlerinin bilimsel bir biçimde ortaya konulabilmesine elverişli ortamı sağlayacaktır.

Kuramsal altyapının oluşturulmaması ve sistematik bütünlüğün sağlanmaması sözlüklerde yer alan tanımlarda bazı kusurların, eksikliklerin ve/veya tutum farklılıklarının görülmesine yol açmaktadır. Bu farklılıklar, standartla uyumsuz engellemektedir. Ancak standartla uyumlu, bilimsel çalışmaların kilit noktasıdır. Dolayısıyla sözlüklerde tanım konusunda araştırmacılar tarafından uyulması ve uygulanması gereken ilkeler ortaya konulmalı, tanımın içerik ve biçim özellikleri belirlenmelidir. Bu çalışmada sözlüğün en önemli bilgi ulamı olan tanım konusunun kuramsal altyapısının oluşturulmasına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Belirtilen amaç doğrultusunda öncelikle terim ve terminoloji ile ilgili bazı temel konular hakkında alanyazın taraması yapılarak bilgi verilmiştir. Tanım ile ilgili bölümde özellikle Felber (1984), Picht ve Draskau (1985), Sager (1990), De Bessé (1997), Cabre (1999), Pavel ve Nolet (2001), COTSOES (2002)’in olmak üzere terminolojinin temel kaynaklarından yararlanılarak kuramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Svensen (1993) ve Landau (2001) gibi önemli sözlükbilimcilerin eserlerine de başvurulmuştur. Standartla uyumlu ve sistemle uyumlu ilgili her türlü çalışmada yer alması gereken ISO (Uluslararası Standardizasyon Teşkilatı “International Organization for Standardization”) ise tanımın biçimsel özelliklerinin belirtilmesinde kullanılmıştır. Çalışmada belirlenen kuramsal bilgiler esas alınarak içerik ve biçim çözümleme ölçütleri meydana getirilmiştir.

1. TERİM

Terim; kavramın dilsel temsilidir, böylece nesnelerin insan zihnindeki tasarımı olan kavramların dil ile ifade edilmesini mümkün kılmaktadır. Bu durumda kavram soyut ve genel olanı ifade ederken terim özel anlamı ifade etmektedir. Dolayısıyla dilden dile değişebilen bir terim ile karşılaşıldığında kavram, terime göre daha evrensel olarak değerlendirilmektedir.

Başlangıçta, kullanıldığı ortama veya duruma göre genel dildeki bir sözcük kimi zaman özel dile ait bir terim görünümünü sergileyebilmektedir. Genel dildeki sözcüklerin temel anlamı ile birlikte yan anlamı da bulunmaktadır. Ancak özel dilde yer alan terim bu noktada genel dildeki sözcükten ayrılmaktadır çünkü açık ve kesin bir anlama sahip olabilmesi için terimin yan anlam taşımaması gerekmektedir (Dilâçar, 1957: 209-210). Genel dildeki sözcüklerin mecaz anlamı da bulunabilmektedir. Ancak tıpkı yan anlam gibi mecaz anlam da terimler için söz konusu değildir.

Genel dilde yer alan sözcüklerin birçoğu çokanlamlıdır. Bu durum ise çokanlamlı olan herhangi bir sözcüğün sözlükte birden fazla tanıma sahip olmasına neden olmaktadır. E anlamlılık söz konusu olduğunda, çokanlamlılıktan farklı olarak, tek bir sözlük maddesinin incelenmesi kimi zaman yeterli değildir. Birkaç maddenin incelenmesi ile birlikte çapraz gönderimlere bakılması da durumun belirginleşmesine yardımcı olabilmektedir (Cabre, 1999: 108).

Genel dildeki sözcükler geniş halk kitlesi tarafından bilinip kullanılırken aynı durum terimler için söz konusu değildir. Terimler belirli bir bilim dalı ile ilgilenenler, araştırmacılar, uzmanlar veya uzmanla mak isteyenler tarafından kullanılır yani terimler genel dildeki sözcüklere oranla daha sınırlı

bir kullanıcı profiline sahiptir. Di er bir deyi le terim ile sözcük arasında hedef kitle farkı da bulunmaktadır.

Genel dildeki herhangi bir sözcü ün anlamını kimi zaman sözlü e ba vurmadan tahmin edebilmek veya yorumlayabilmek olası bir durumdur. Ancak terimler belli bir alana özgü ve çok daha dar bir anlama sahip olmaları sebebiyle genel dildeki bir sözcük gibi yorumlanmaya pek uygun de ildir. Zülfikar (1991: 23) terimlerin anlamlarının herkes tarafından bilinmesinin beklenmesinin yanlış bir tutum olca nı dile getirmektedir.

Biçimsel açıdan pek fark görülme de i levsel açıdan terim ile sözcük arasında fark bulunmaktadır. Zira bilim, sanat, kültür, ekonomi, spor vb. alanlarda bilginin aktarılmasını sa layan ifadeler olması bakımından terimler ö retici i leve sahiptir.

2. TERM NOLOJİ

Terminoloji; kavramları ve kavramların dildeki kar ılıkları olan terimleri içeren, bunlar arasındaki ili kileri inceleyen bilim dalıdır. Birçok disiplinle ili ki içerisinde olan terminoloji, tüm özel amaçlı dil (ÖAD) ve konu alanlarında çalı an uzmanları yakından ilgilendirmektedir (Sager, 1990: 2).

Terminolojinin bir uzmanlık alanındaki kavramları ifade eden terimlerin toplamı oldu unu belirten Felber (1984: 1) bu bilim dalının hem disiplinlerarası hem de disiplinler ötesi olabilece ini ifade etmektedir. Terminoloji bazen faaliyet gösterdi i konu alanları ve çalı ma alanlarından etkilenir, bu nedenle disiplinler arası olarak de erlendirilir (Sager, 1990: 3).

2.1. Terminoloji ve Sözcükbilim

Terminolojinin sözcükbilim (lexicology) ve sözlükbilim (lexicography) için önemine de inen Rey (1995: 93) terminoloji ve sözcükbilimin birbirini tamamlayan iki disiplin oldu una i aret etmektedir. Terminoloji ve sözcükbilim; terimlerin ve sözcüklerin anlamı ve ifadeleri nasıl güçlendirece ini, bilginin dil aracılı ıyla nasıl aktarılca nı göstererek birbirini beslemektedir. Bu ba lamda Cabré (1999: 34-35) terminoloji ve sözcükbilimin arasındaki yakın ili kiden söz ederken her iki disiplinde de bulunan üç ortak noktaya de inmektedir:

- i. ki disiplin de sözcüklerle u ra maktadır.
- ii. ki disiplininin de hem kuramsal hem de uygulamalı çalı ma sahaları vardır.
- iii. ki disiplin de sözlüklerle yakından ilgilenmektedir.

Sözcükbilim bir dilin bütün sözvarlı nı ele alarak çalı rken terminoloji dilbilgisi, sanat, felsefe gibi belirli bir uzmanlık alanına yani özel amaçlı dile ait sözvarlı ı üzerinde çalı maktadır. Bu nedenle sözcükbilimin çalı ma alanı daha geni olarak de erlendirilmi , dolayısıyla kimi ara tırmacılarda terminolojinin sözcükbilimin bir parçası oldu u görü ü olu mu tur. Bu yakla ıma göre sözcükbilim terminolojiyi kapsamaktadır (Cabré, 1999: 35). Bu görü ü savunmayan ara tırmacılara göre ise sözcükbilim ve terminoloji birbirinden ayrı konu alanlarıdır.

Önemli ba vuru kaynakları olan sözlükler ele alındı nda terminoloji ve sözcükbilim arasında farklılık bulunmaktadır. Sözcük türü, bu farklılıklardan biridir. Cabré (1999: 36)'nin de belirtti i gibi terim sözlüklerinin büyük ço unlu u isimlerden olu urken genel sözlüklerde çe itlilik görülmekte, farklı dilbilgisel ulamlar –örne in isimler, sıfatlar, zamirler, zarflar, fiiller, ünlemler, ba laçlar vb.– bulunmaktadır.

Sözcükbilim ve terminolojinin birbirinden farklıla tı ı bir ba ka özellik için her iki alan da edimbilimsel açıdan de erlendirilebilir. Kullanıcıların, hangi konuya dair ileti im kurdukları ve hangi sözcükleri kullandıkları farklılık göstermektedir. Cabré (1999: 36) edimbilimsel yakla ımın da sözcükbilim-terminoloji ayırımında belirleyici bir husus oldu unu ifade etmektedir.

Belli bir alanda çalıştıran uzmanlar veya uzmanlarla ilgili araştırmalar tarafından bilgiyi aktarmak ve iletişim kurmak için terimler kullanılmaktadır. Bu daha sınırlı kullanıcı sayısı, genel dildeki sözcüklerin kullanımı söz konusu olduğunda artmaktadır. Bu bağlamda kullanıcı sayısı ve profili, terminolojide ve sözcükbilimde farklılık göstermektedir.

2.2. Terminoloji ve Sözlükbilim

Sözlükbilim çalışmalarında kavrambilimsel olarak ilerlerken terminoloji adbilimsel olarak ilerler. Bu durumda terminoloji göstergeye ulaşmak için önce kavramdan başlanmaktadır (Rey, 1995: 118). Sözlükbilimdeki çalışmalarında -örneğin sözlük yazımında- ilerleme yönü sözlükbirimden anlamadadır. Terminoloji uzmanı öncelikle oluşturduğu kavram listesinden bir kavram sistemi elde etmektedir. Söz konusu çalışmada her kavram için bir terim kararlaştırılacak şekilde devam etmektedir. Dolayısıyla kavramdan anlamaya ve isme doğru yöneli söz konusudur. Terminoloji dilde kodlama, sözlükbilim ise kod çözme olarak ifade edilebilir. Terminoloji uzmanlık alanı metinleriyle, sözlükbilim ise uzmanlık alanı metinleriyle ilgili olarak yürütülen çalışmalarını içermektedir.

2.3. Terminolojinin Yararları

Terminoloji çalışmalarının yararlarından bazıları aşağıdaki şekilde listelenebilir¹:

- i. Çeviri sürecinin hızlanması
- ii. Çok anlamlılıkların ortaya çıkarılması
- iii. Ortak bir anlayışı geliştirilerek öğrenmenin kolaylaştırılması
- iv. Eldeki terimlerin korunması ve yeniden kullanılması
- v. Bir uzmanlık alanındaki sözcüklerin geliştirilmesi
- vi. Bir uzmanlık alanında iletişimin sağlanması
- vii. Bilgilerin birlikte kullanılması
- viii. Yeni kavramların isimlendirilmesinde zaman kaybının azaltılması/önlenmesi
- ix. Dilin doğru kullanılması
- x. İletimdeki belirsizliklerin giderilmesi/azaltılması/önlenmesi
- xi. Doğru terimi bulmak için harcanacak zaman kaybının azaltılması/önlenmesi
- xii. Terimlerin tutarlı ve kaliteli olması
- xiii. Standartla anlaşılabilirliği sağlanması
- xiv. İlgili konuya dair yapılacak yorum aralıklarının azaltılması/önlenmesi

Sayı artırılabilir olan bu maddeler, terminoloji çalışmalarının önemini ve gerekliliğini gözler önüne sermektedir.

3. ÇERDİKLER BİLGİ BAKIMINDAN SÖZLÜKLERİN ÖZELLİKLERİ VE TANIMIN YERİ

Sözlükler, bir sözcüğün veya terimin tanımı ve yazımı için kullanıcıların güvendikleri kaynaklardır. Hedef kitlesi, türü, içeriği ile amaçları bir sözlüğün hazırlanma aşamasında dikkate alınması gereken etmenlerdir. Yöntem ve teknikler de sözlüğün nasıl geliştirileceği bakımından önemli olan belirleyicilerdir.

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Ateşman, 2015: 20-26.

Dile dair özellikleri taşıyan sözlükler, dilbilimin alt dallarına ilişkin çeşitli bilgileri içerebilir. Bunlar; anlambilim (sözcüklerin ve öbeklerin anlamı), sesbilgisi (sözcüklerin sesletimi) ve sözdizimi (sözcüklerin ve e dizimliliklerin paylaşımları sözdizimsel bilim) eklindeki bilgilerden oluşmaktadır (Hoekstra, 2010: 1007).

Sözlükler birçok bilginin depolandığı kaynak olarak değerlendirilirken konusuna, kullanım alanına, hangi amaca yönelik olduğuna, hedef kitleye, maddebaşının anlamını verme biçimine, hatta maddebaşının anlamlılığını, kökenini ve/veya başka bir dildeki karşılığını verme durumu gibi niteliklere göre değerlendirilebilir. Hedef kitle açısından değerlendirildiğinde sözlükler, uzman olmayan genel kullanıcılar veya herhangi bir alandaki uzmanlar için çeşitli bilgiler sunabilir. Bu perspektiften bakıldığında kullanıcı profiline göre sözlükten temin edilmek istenen bilgi üzerindeki rolü dikkat çekmektedir. Boz (2015: 48), sözlük-kullanıcı ilişkisinin önemini belirtirken uzman olmayan çoğu genel kullanıcının yalnızca temel anlam gereksinimi olduğunu ifade etmektedir.

Kullanıcılar, sözlükte biçimle ilgili ve anlamla ilgili bilgiler olmak üzere iki tür bilgidен yararlanabilmektedir. Yazım, sesletim ve dilbilgisel bilgiler biçimle ilgili bilgiler arasında yer almaktadır. Tanım, köken bilgisi ve kullanım etiketi ise anlamla ilgili bilgiler içerisinde bulunmaktadır (Hartmann ve James, 1998: 94). Bu bağlamda tanım, sözlükün iç yapısına ait bir anlam ulamıdır.

Tanımı, kullanıcıların sözlüksel birimin anlamını tam olarak kavramalarını sağlayan ayrıcalıklı bir ortam olarak değerlendirilmek mümkündür (San Martín ve L'Homme, 2014: 3748). Özel bir amaçla hazırlanmış terim sözlüğü söz konusu olduğunda tanım, çoğu kullanıcı için akla gelen en temel ihtiyaçtır. Bir terim ile ilgili olarak "X ne demektir?" sorusunun yanıtı, tanıma karşılık gelmektedir. Bir kullanıcının hangi amaçta ve amaçla bir sözlüğe başvuracağı çeşitli nedenlere sahip olsa da bir sözlükbirimin ne anlama geldiğini öğrenme isteği öncelik arz etmektedir. Tanım, sözlük kullanıcısının bu isteğini karşılayan ulamıdır.

4. TANIM

Tanım, farklı disiplinlere ait araştırmaların gündemini meşgul eden bir konudur. Mantık, ontoloji, epistemoloji, felsefe, sözlükbilim, anlambilim ve terminoloji gibi alanlar tanım konusunu ele almaktadır. Mantıkta tanım, bir kavramın (termin) işlevini ve anlamını belirleme işlemi olup bu işlemle kavramın yerini açık bir şekilde belirtmek ve onu diğer kavramlardan bütünüyle ayırmak söz konusudur (Öner, 1982: 36; Özlem, 2004: 103-104).

COTSOES (2002: 27)'e göre kavram, kaplama ya da işleme göre tanımlanır ve bir kavramı diğer kavramlardan ayıran yine tanımdır. Kavramın hangi anlama geldiğini belirten karakteristiklerin sıralanması tanımlı vücuda getirmektedir (Sager, 1990: 39). Bir kavramın dilsel tanımı de onu diğer kavramlara bağlayan da yine tanımdır (Antia, 2000: 113-115).

Tanım, *tanımlanan* (definiendum) ile *tanımlayan* (definiens) oluşan bir yapıya sahiptir. Bu yapıyı bir denklem olarak adlandırarak denklemin iki bileşenden oluştuğunu söylemek mümkündür. "Bilinmeyen" kısmın "bilinen" kısım ile açıklanmış dile getiren Boz (2020) tanımın tek bilinmeyenli bir denklem olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda bir sözlükte maddebaşlı olan terim, tanımın bileşenlerinden tanımlanana karşılık gelmektedir. Tanımlayan ise bir sözlük maddesinin içeriğini oluşturan tanımın kendisidir.

4.1. Sözlük Hazırlayıcısı, Sözlük Kullanıcısı ve Tanım

Bir terim ile onun kurucu anlam bileşenlerinin toplamından oluşan denklem tanımı meydana getirmektedir (Sager, 1990: 39). Maddebaşının nasıl tanımlanacağı özen, dikkat ve tutarlılık gerektiren bir meseledir. Tanımlananın özellikleri, tanımlayanın içerisinde yer almalıdır. Ona ait olmayan özellikler ise tanımlayanın dışında tutulmalı yani tanımda yer almamalıdır. Burada kullanıcı profiline de göz önüne alınarak beklentinin karşılanması önemli bir husustur. Boz (2015: 50) tarafından belirtildiği gibi kullanıcı dostu sözlüklerin hazırlanmasını sağlamak, sözlük çalışmalarının temel

amaçlarındandır. Başvuru kaynakları olan sözlükler, arandığı bilgiyi doğru ve en basit yoldan sunarak kullanıcı odaklı olmayı hedefler. Bir bilinmeyeni, daha da bilinmeyen bilemlerle ve/veya anlamı olmayan biçimde "tanımlamak"; söz konusu beklentiyi karşılamayacak, kullanıcının sözlükten yararlanamamasına sebep olacaktır.

4.2. Tanımlama Ölçütleri

Sözlük hazırlarken madde başlığı seçimi kadar önemli bir amaç, madde başlığının tanımlanmasıdır. Sözlük hazırlayıcılarının üzerinde dikkatle durması yani tanımların sahip olması gereken ve alanyazında belirtilen bazı ölçütler şu şekilde sıralanabilir:

i. Tanımlar mümkün olduğunca anlaşılabilir, kısa ve öz olmalıdır. İyi bir tanım yapmak için hem terimin ne anlama geldiğini anlamak hem de onu gereğinden fazla uzatmadan ifade edebilmek gerekmektedir (Landau, 2001: 170). Başka bir ifadeyle tanımda gereğinden fazla ifade kullanılmamalıdır. Tanımı daha kısa biçimde kullanmak, daha rahat okunabilirlik ve anlaşılabilirlik açısından yarar sağlayacaktır. Tanımı kısaltırken ise olgusal hatalara sebep olmamaya dikkat edilmelidir. Bu işlem sırasında sözlük kullanıcısının ihtiyaçları göz ardı edilmemeli ve bilgiyi gereken ölçüde edinme imkânı azaltılmamalıdır (COTSOES, 2002: 28; Atkins ve Rundell, 2008: 451).

ii. Tanımda bulunan terimler daha önceden tanımlanmış olmalı veya genel olarak bilinen terimlerin kullanılması tercih edilmelidir yani tanımda, bilinmeyen herhangi bir sözcük yer almamalıdır. Hem genel sözlükler hem de terim sözlükleri için geçerli olan bu ölçüt Batı alanyazınında *The Word Not In* (WNI) kuralı ile izah edilmektedir. Bununla birlikte bilinmeyen bir terim kullanılacaksa durumu bu ölçüte uygun eklemek için ilgili terimin terminoloji derlemine de dâhil edilmesi gerekmektedir (COTSOES, 2002: 30; Landau, 2001: 160).

iii. Tanım, kavramın içinde bulunduğu kavramlar sistemindeki yerini belirtmelidir. Ayrıca, hangi tanım türünde yazılmış ise onun gerektirdiği içeriksel özellikleri taşımalıdır (COTSOES, 2002: 29).

iv. Bir tanımda mümkün olduğunca basit sözcükler kullanılmalı yani daha zor sözcüklere yer vermekten uzak durulmalıdır. Bununla beraber terim sözlüklerinde tanımın kesin olması, hedeflenen en önemli özelliklerden biridir. Bu durum dikkate alındığında sözlük hazırlayıcıları daha basit ifade kullanımı olmak yerine tanımın kesinliğine öncelik vermelidir. Dolayısıyla kimi zaman daha basit olmayan terimlerin kullanılmasının nedeni, tanımın kesinliğine gölge düşürmeme isteğidir (Landau, 2001: 166-170). Buradan anlaşılabilir ki basitlik; her zaman, her terim ve her sözlük için geçerli olabilecek bir kural değildir.

v. Terim, kendisine başvurularak tanımlanmamalıdır yani tanımlanan, tanımlayana dâhil edilerek kısır döngü yaratılmamalıdır (COTSOES, 2002: 31; Landau, 2001: 157).

vi. Kaydedilebilirlik, tanımın başlangıç içerisinde terimin yani tanımlananın yerine konulabilir olmasıdır (Landau, 2001: 164). Diğer bir deyişle bir metindeki terimin tanımının ilgili konu alanındaki bir terim sözlüğünden bulunması, metinden çıkarılan terimin yerine tanımın konulmasıdır. Bu durum bir ölçüt olarak belirtilse de uygulamada her zaman gerçeğe uymemektedir.

vii. Tanımın olumsuz olmasından yani ilgili terimin "ne olmadığı" ile tanımlanmasından uzak durulmalıdır. Bunun nedeni, olumsuzluğun kavramı diğer kavramlardan ayırt eden karakteristiklerinin tanımda kullanılmamasına sebep olmasıdır. Ancak tanımlanacak terimin olumsuz olması durumunda tanımda da olumsuz karakteristik kullanılabilir (COTSOES, 2002: 31).

viii. Tanım, tanımlananın sözcük türüne göre yapılmalıdır yani bir isim, isimle tanımlanırken bir fiil, fiil ile tanımlanmalıdır (Landau, 2001: 166).

ix. Terimler ortak bir öğeye sahiplerse bir arada bulunmalıdır ve tanımlama hiyerarşisi temel terimden başlanarak meydana getirilmelidir (Landau, 2001: 186).

4.3. Tanımın Yapısının ve Çerçevesinin Sunulması

Tanımlar bazı öğelerden oluşmaktadır. Cins, tür, ayırım, nitelik ve rastlantısallık olan bu öğeler, tanım öğeleri olarak adlandırılmaktadır (Strehlow, 1972: 76).

Genel bir sınıfa temsil eden cins bilgisi iken seçili alt sınıfı tür karılamaktadır yani cins bilgisi, tür bilgisinden daha kapsamlıdır. Bir terimi diğer terimlerden ayıran, onun farkını ortaya koyan öğe ayırımdır. Rastlantısallık ise bazı münferit durumlarda beliren özelliklere karşılık gelmektedir.

Terim	:	kaplan
Cins	:	memeli
Alt cins	:	
(Tür)	:	kedigiller
Bilimsel adı	:	<i>Panthera tigris</i>
Ayırım/farklılık	:	büyük etçil siyah çizgiler
Rastlantısal	:	genellikle sarımsı kahverengi (bazen beyaz)

ekil 1. "Kaplan" teriminin tanım öğeleri²

ekil 1'de *kaplan* terimi için tanım öğelerinin kullanıldığı görülmektedir. Bilimsel adı *panthera tigris* olan kaplanı "kedigiller türüne ait, genellikle sarımsı kahverengi ancak bazen beyaz olan, (üzeri) siyah çizgili, büyük, etçil bir memeli" olarak tanımlamak mümkündür. Kaplanın renginin genellikle sarımsı kahverengi ancak bazen beyaz olması; onun benzerlerinden ayırt edilmesini sağlayan yani özüne ait bir özellik de il, genele mal edilemeyecek bir özelliktir.

4.4. Tanım Türleri

Terminoloji çalışmaları söz konusu olduğunda akla gelen Viyana Okulu üç tanım türünden söz etmektedir: içlemsel tanım, kapsamsal tanım ve parça-bütün (Packer, 2009: 31). Tanım türleri ile ilgili çeşitlilik bulunduğunu ifade eden Picht ve Draskau (1985: 51) terminoloji alanında önem taşıyan çalışmaları tüm türlere değil, yerine ISO 1087'de yer alan üç tanım türünü incelemektedir: içlemsel tanım, kapsamsal tanım ve kapsamsal tanım.

Terminoloji, uygulama sırasında farklı seçenekler içerisinden hangi tanım türünü kullanacağını sorusuyla karşılaşmaktadır. Terimin söz konusu alandaki tüm anlamlarının ayırt edici özellikleriyle tanımlanması, sözlük hazırlayıcısının dolayısıyla da sözlüğün nihai hedefidir. Bu hedefi gerçekleştirmek için sözlük hazırlayıcısı farklı yöntemlere başvurabilir.

Uygulama çalışmalarında terimler tanımlanırken bilgi yapısı içerisindeki birlik, bütünlük ve tutarlılık korunmalıdır. Tanımlamaya dair bilinmesi gereken bir başka nokta ise terim türünün hem

² bk. Strehlow, 1972: 76

ihtiyacı hem de hangi tanım türünün kullanılacağını belirleyeceği gerçektir (Sager, 1990: 54). Dolayısıyla tanım türü, terim türüne bağlı olarak değerlendirilebilmektedir.

4.4.1. Çeşitli Tanım

Mantık biliminden doğan *içlem*, "kavramı oluşturan tüm özelliklerin kümesi, dizisi"dir (ISO1087; COTSOES, 2002: 89). Bir kavram sistemini düzenlemek için terminolojide en sık kullanılan ilki, genel-özel ilki kısıdır. Özel kavramlar, sahip oldukları tipik özellikler yani daha özel en az bir karakteristik de er ile genel kavramlardan farklılaşmaktadır (Meyer, Eck ve Skuce, 1997: 104). Kavramın bilinmesini sağlayan özellikler onun içlemi olduğu için "içlem ve tanım" bir tutulmaktadır³.

çeşitli tanım, alanyazında *analitik tanım*, *analiz ile tanım* olarak da ifade edilmektedir (Sager, 1990: 42). Terimin üyesi olduğu sınıfın verilmesi ve benzer diğer üyelerden onu farklı kılan yönlerinin söylenmesi bu tanımda uygulanan yöntemdir. Yaygın olarak kullanılan bu tanım türünde ayırt edici özellikler, tanımlanan ögenin üst kavramıyla beraber yer almaktadır (Sager, 1990: 45; Svensen, 1993: 122). Yani tanımlanan terim, üst kavramı veya genel kavramı olan cins bilgisi ile birlikte verilir. Tanımda bu bilgiye tanımlananı, aynı cinste bulunan diğer türlerden komu kavramlardan ayıran karakteristikler eklenmektedir (COTSOES, 2002: 27).

çeşitli tanımı "cins/sınıf/tür + ayırt edici karakteristikler" formülü ile oluşturmak mümkündür. Bu formül ile tanım yapılırken birtakım hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu hususlardan ilki, tanımlanacak terimin ait olduğu cins/sınıf/tür bilgisini doğru vermektir. İkinci ise terimi benzerlerinden ayırt edecek karakteristiklerin yani terimin tipik özelliklerinin doğru belirlenmesidir. Tanımlayan kısmında terimin hangi yönleriyle farklı olduğu açık bir şekilde anlaşılabiliyorsa bu durum tanımın başarılı olduğunu anlamına gelmektedir.

Genel sözlükler için "en geçerli" tanım türü (Gençer Gökter ve Yavuzarslan, 2020: 409) olarak ifade edilen çeşitli tanım, terminolojide de en çok başvurulan türdür. Hatta terimin çeşitli tanım ile açıklanmasını bir gereklilik olarak değerlendirilen görüşler mevcuttur⁴. De Bessé (1997: 69) terminolojide önceliği çeşitli tanıma verildiğini vurgulamaktadır.

4.4.1.1. Çeşitli Tanım ile İlgili Kurallar

Tanım oluşturulurken göz önünde bulundurulması gereken birtakım kurallar vardır (Löckinger, Kockaert ve Budin, 2015: 67-74):

- i. Kesinlik: Kavramı sınırlayan karakteristiklerin tümü çeşitli tanımda belirtilmelidir (Cabré, 1999: 106; Felber, 1984: 163; Pavel ve Nolet, 2001: 23-24, 27). Bu sırada tanımlar anlam belirsizliğine yol açacak biçimde, mecazlı, çok geniş veya çok dar olmamalıdır.
- ii. Kısalık: çeşitli tanım, olabildiğince kısa olmalıdır (COTSOES, 2002: 28; Pavel ve Nolet, 2001: 26).
- iii. Doğrudan üst kavram referansı: çeşitli tanım, üst yani genel kavramı içermelidir, bu durum mümkün olmadığında kendisinden daha genel bir kavramı içerebilir.
- iv. Bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması: çeşitli tanımdaki tüm terimler genel olarak bilinmeli, kaynak dilde tanımlı olmalı ya da başka bir dilde ulaşılabilmelidir (Cabré, 1999: 107; COTSOES, 2002: 30; Felber, 1984: 160).
- v. Nesnellik: çeşitli tanım, öznel olmamalıdır.
- vi. Kaynak güvenilirliği: Yazarın dilsel ve teknik yeterlikleri güvenilirliği sağlayabilir.

³ Bk. Filizok "Gösterge (İçerik / Signe) ve Anlam", <http://www.ege-edebiyat.org/docs/307.doc>, s. 6. (Erişim Tarihi: 02.12.2020)

⁴ bk. Fernández, Flórez de la Colina ve Peters (2011: 17).

- vii. Hedef kitle: çlemsel tanım, hedef kitlenin beklentilerine ve ihtiyaçlarına yanıt verebilmelidir (Cabré, 1999: 106).
- viii. İlgili alana referans: çlemsel tanım, söz konusu alanın bakı açısını yansıtan karakteristikleri barındırmalıdır (Cabré, 1999: 106; COTSOES, 2002: 29).
- ix. Bir kavram sistemine referans: çlemsel tanım, kavramın, verilen kavram sisteminin di er kavramları ile tanımlanacak kavram ili kilerini ifade etmelidir (Cabré, 1999: 106; COTSOES, 2002: 29; Pavel ve Nolet, 2001: 26-27).
- x. Dilin do ru kullanımı: çlemsel tanım; ilgili dildeki yazım, dilbilgisi ve tanım yazma kurallarına göre olmalıdır (Cabré, 1999: 106).
- xi. Kısır döngüden/totolojiden kaçınılmalıdır (Cabré, 1999: 107; COTSOES, 2002: 31; Pavel ve Nolet, 2001: 26).
- xii. Olumluluk: Kavramın ne olmadı ı de il, ne oldu u anlatılmalıdır (Cabré, 1999: 107; COTSOES, 2002: 31; Pavel ve Nolet, 2001: 26).
- xiii. Çeviriden kaçınma: Genellikle tanımları tercüme etmek veya tercüme olan tanımları kullanmak önerilmemektedir.
- xiv. Di er kavramların gizli tanımlarından kaçınma: Di er kavramların tanımları dâhil edilmemelidir, bu kavramlar ihtiyaç duyulursa ayrı olarak tanımlanmalıdır.
- xv. Üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yoklu u: Bir içlemsel tanım, "üst ya da alt kavramlara mantıken ait özellikleri içermemeli"dir (ISO 704:2009, 28).

4.4.2. Kaplamsal Tanım

Kaplam, "genel bir kavram içinde yer alan tüm kavramların kümesi"dir (ISO 1087; COTSOES, 2002: 88). Dolayısıyla kaplam; bir kavramın kapsamında bulunan, bir sınıfa ait tüm öğelerden oluşmaktadır. Kaplamsal tanım, kavram tarafından temsil edilen belirli nesnelere sıralanmaktadır (Cabré, 1999: 105). ISO 704:2009 (ng.)⁵da kaplamsal tanımın sınırlı -sonlu- sayıda alt kavram sıralandırılabilece i ifade edilmektedir. Dolayısıyla kaplamsal tanım her terim için her zaman uygun olabilen bir tanım türü de ildir. Alt kavram sayısının tanımda sıralandırılabilece k kadar çok olması, kaplamsal tanımın kullanılmasına engel olmaktadır. Ancak kaplamsal tanım ile kar ıla tırıldı nda içlemsel tanımda da eksik olan bazı hususlar vardır. çlemsel tanım, kaplamsal tanımdan daha soyut olarak de erlendirilmektedir (Löckinger, Kockaert ve Budin, 2015: 67).

Alanyazında sentetik tanım veya sentez yoluyla tanım olarak da adlandırıldı ı görülen kaplamsal tanımın Picht ve Draskau (1985: 52-53) tarafından üç farklı türde olabilece i ifade edilmektedir. Bu türlerden ilkinde, kavram dâhilinde bulunan tüm nesnelere sıralanarak belirtilmesi yer almaktadır. İkincisinde ise genel terime ait tüm alt terimler yer almaktadır. Üçüncüsünde kaplamsal tanım, okuyucunun belli bir bilgiye sahip oldu u yani konuya a ina oldu u dü ünülerek yazılır. Bununla birlikte içlemsel tanımdan uzak olmayan bir tür olarak da de erlendirilmektedir.

4.4.3. Di er Tanım Türleri⁶

Bazı uzmanlar tarafından terminolojide çe itli tanım türlerinin bulundu u ifade edilmi ⁷ olsa da alanyazında yer alan çalı malara bakıldı nda "tanım türleri" ba lı ı altında bütünlüklü bir

⁵ Kavramın en açık ve kesin olarak içlemsel tanım ile tanımlanaca ı savunulurken kaplamsal tanım, i ari/gösterimsel tanım, sözlüksel tanım ekindeki di er tanım türlerinin ek bilgi olarak yer verildi i belirtilmektedir (ISO 704:2009: 44).

⁶ ncelenen çalı malarda ço unlukla içlemsel tanım ele alınırken çalı maların bazılarında kaplamsal tanımın da yer aldı ı ancak di er türlere kısmen de inildi i veya hiç yer verilmedi i görülmektedir. Bu ba lamda ilgili türlere "di er tanım türleri" ba lı ı altında temas etmeyi uygun görmekteyiz.

sıralamaya ve incelemeye rastlamak mümkün de ildir. Bu durum, tanım türlerinin sınıflandırılmasında genel bir görü birli i bulunmaması⁸ ile ili kilendirilebilir.

4.4.3.1. ari/Gösterimsel Tanım

ari/gösterimsel tanım, nesneye i aret ederek "Bu, bir a aç." ekinde olabilece i gibi sözlüklerde resim, foto raf vb. kullanarak yani illüstrasyon yoluyla yapılabilir.

Bazı durumlarda tek ba ma kullanılan i ari/gösterimsel tanım genellikle ba ka tanım türleri - özellikle içlemsel tanım- ile birlikte kullanılmaktadır. Bu ba lamda tamamlayıcı bir i leve sahiptir (ISO 704:2009: 46). Zira sözlükte maddeba ı olan terimi, ba ka sözcükler/terimler aracılı ıyla tanımlamadan yalnızca bir görsel kullanarak okuyucuya sunmak, tanımlananın bütün türlerini kar ılamakta yetersiz kalabilecektir. Bu sebeple genellikle ek bilgi olarak tercih edilebilmektedir.

4.4.3.2. Ba lamsal Tanım

Ba lamsal tanım⁹ bazı terimlerin anlamı bilinen veya tahmin edilebilen bir cümlede kullanılması yoluyla olu turulmaktadır. *Dolaylı/ima yoluyla tanım* da denilen ba lamsal tanım -daha açık bir tanım yapmak yerine- cümle içinde kullanılan terimin tahmin edilerek anla ılması sa lamaktadır. Bu nedenle uygulamada -bazı terminoloji servisleri dı ında¹⁰- kullanılmamaktadır.

4.4.3.3. Sözlüksel Tanım

"Terminolojik kaynak; bir kavramın üst kavramı, uzmanlık alanına ait olmadı ında veya üst kavram a ırı genelle ti inde genel dile ait sözlükte yer alan *sözlüksel tanım* içerebilir." ekinde izah edilen bir tanım türüdür. Örne in bilgisayarda çalı rken kullandı ımız fare (mouse) için ihtiyaç duydu umuz fare altlı ı (mouse pad) kavramının üst kavramı olan "pad" oldukça genel bir kavramdır (ISO 704:2009: 49). Genel sözlük olan OED'de *pad*¹¹ u ekildedir: "Genellikle bir eyi korumak veya biçimlendirmek ya da sıvıyı emmek için kullanılan yumu ak bir malzemenin kalın parçası."

Sözlükbilim ile terminoloji bazı farklılıklar gösterse de tanım konusunda aralarında a ılamaz, keskin bir sınır bulunmamaktadır. Dolayısıyla terminoloji uzmanları ihtiyaç duyduklarında sözlükbilimden yararlanabilmektedir, sözlükbilim uzmanı da bazı durumlarda terminoloji ve terminografiye ba vurabilmektedir. Ayrıca bazen genel dile ait sözlüklerdeki maddeba ları genel kullanımları ile birlikte terim olarak da tanımlanabilmektedir. Bu ba lamda De Bessé (1997: 72) genel dile ait bir sözlük olan Collins İngilizce Sözlü ü (Collins English Dictionary) içerisinde yer alan "reaktör" maddeba ının tanımını örnek göstererek bu ekindeki tanımı *hibrit*¹² tanım olarak adlandırmaktadır.

4.5. Tanımdaki Yardımcı Unsurlar

4.5.1. E anlamlılar ve Çapraz Gönderim

Tanımlanmasında güçlük çekilen kimi maddeba ları için tanıma destek sa layabilen e anlamlılar -veya e de erliler- sözlüklerde özellikle içlemsel tanım ile birlikte verilebilmektedir.

⁷ bk. De Bessé, 1997: 68.

⁸ bk. Picht ve Draskau, 1985: 51.

⁹ Pitch ve Draskau (1985: 54-55) tarafından -tam bir tanım türü olarak kabul edilmese de- ISO 1087'de bulunması sebebiyle yer verilmi tir.

¹⁰ bk. Picht ve Draskau, 1985: 54.

¹¹ <https://www.lexico.com/definition/pad> adresinden eri ilmi tir. (Eri im tarihi: 04.12.2020)

¹² TDK GTS'de *hibrit* öyle tanımlanmaktadır: "1. Melez; 2. ki farklı güç kayna ının bir arada bulunması." http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c6ee482635759.25369063 adresinden eri ilmi tir. (Eri im tarihi: 04.12.2020)

Alanyazındaki çalı malarda bazen bir tanım türü ya da tanımlama yöntemi olarak ele alınan e anlamlılar; kısa olması sebebiyle sözlükte yerden tasarruf edildi i, ayrıca uygulamada kolaylık sa ladı ı için tanımda yer almaktadır (Svensen, 1993: 214-215; Atkins ve Rundell, 2008: 420). Bu ba lamda tanım, kimi zaman ilgili maddeba mın yakın anlamlısını veya e anlamlısını ya da e de erlisini içermektedir.

Sözlüklerde bazen genel dilde kullanılan bir maddeba mın teknik dildeki kar ılı ı ile tanımlandı ı görülmektedir. Ancak tanımda e anlamlı veya e de erli kullanımı söz konusu oldu unda dikkat edilmesi gereken husus, tanımlayan kısmının tanımlanandan daha iyi bilinen yani anla ılabilir ifadelerden meydana gelmesi gerekti idir (Svensen, 1993: 216). Dolayısıyla genel dile ait maddeba larının teknik dildeki e anlamlıları ile tanımlanması ço u zaman uygun görülmemektedir.

Bir terim sözlü ünde, ilgili maddeba mın yine terim olan e anlamlısı veya e de erlisi tanıma katkıda bulunabilir. Tanımda maddeba mın bir e anlamlılısı veya e de erlisi bulunabilece i gibi birden çok e anlamlısı veya e de erlisi de sıralanabilir.

Tanımın daha açık olmasını sa lamak için kullanılan e anlamlı veya e de erliler, tanımda çapraz gönderim olarak yer alabilmektedir. Çapraz gönderim; sözlük kullanıcıını yönlendiren, daha fazla bilginin ba ka bir yerde bulunaca ına i aret eden sözlükbilimsel bir terimdir (Bergenholtz ve Tarp, 1995: 16). Çapraz gönderim, kullanıcıyı bazen aynı maddeba ı içinde bir yere yönlendirirken bazen sözlükteki ba ka bir maddeye yönlendirebilir. Mevcut sözlü ün ba ka bir bölümüne gönderme yapılabilece i gibi ba ka bir sözlü e, konuyla ilgili çe itli kitaplara, farklı bir ba vuru kayna ına da gönderme yapılabilir (Svensen, 2009: 388-389).

Çapraz gönderim; *bakınız (bk.)* ifadesi ile birlikte verilebilir ya da ok () veya e itlik (=) gibi bazı i aretlerin ardından kullanılabilir. E itlik i areti (=) ile sözlük kullanıcıı maddeba mın e anlamlısına yönlendirilir. Ok () i areti ise kimi zaman e anlamlılı ı gösterirken kimi zaman da alt veya üst kavrama gönderimde bulunmaktadır. Bu ba lamda i aret(ler)in, mevcut sözlü ün kullanım kılavuzunda belirtilmesi gerekmektedir (Bergenholtz ve Tarp, 1995: 218).

4.5.2. Örneklendirme

Örneklendirme, ba vuru kaynakları olan sözlüklerde maddeba mın özel biçimini veya anlamını daha geni bir ba lam içerisinde -örne in cümlede- göstermek için kullanılır (Hartmann, James 2002: 53).

Sözlüklerde üç tür örneklendirme bulunmaktadır. Bunlardan ilki, birincil kaynaklardan do rudan alıntılar eklindedir yani orijinal metinlerden alıntılanan bu örneklerde sözlük yazarı tarafından herhangi bir uyarılama yapılmamı tır. kinci tür, do rudan alıntılanmı örneklerin uyarılması eklindedir. kinci türde, sözlük yazarının örneklere müdahalesi söz konusudur. Üçüncü ve son tür ise do rudan alıntı veya uyarılama olmayan, sözlük hazırlayıcısına ait yani onun olu turdu u örneklerdir. Üçüncü türdeki örnekler, uzmanlık alanı sözlüklerinde sık tercih edilmektedir (Bergenholtz ve Tarp, 1995: 139; Svensen 2009: 283).

4.5.3. Etiketleme

Etiketleme; sözlüklerin kullanıcı dostu olmasını sa layacak önemli bir i aretlemedir. Zira etiketler farklı sebeplerle herhangi bir sözcü ün anlamı için sözlü e ba vuran sözlük kullanıcıısına yol gösterir, yardımcı olur.

Alanyazında yer alan çalı malarda etiketlemelere ili kin çe itli adlandırmalara ve türlere rastlanırken¹³ genel sözlüklerde yaygın olarak kullanılan etiket türlerinden bazıları u ekildedir¹⁴: *arkaik, modası geçmiş , eskimi , alan etiketi* vb.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bk. Hausmann, 1989'dan akt. Bergenholtz ve Tarp, 1995: 132.

Uzmanlık alanı sözlüklerinin büyük çoğunluğunda etiketleme çok nadir olarak değerlendirilir (Bergenholtz ve Tarp, 1995: 133-134). Uzmanlık alanı sözlükleri incelendiğinde terimleri iaretleme için genellikle etiketlemeden ziyade birkaç araç kullanılmaktadır. Burada tercih edilen yol, madde başlığının tam tanım ile sözlükte yer almasıdır, daha az tercih edilen ise söz konusu madde başlığının anlamlıdır (Machová, 1995'ten akt. Nová ve Mžourková, 2017: 301).

4.6. Tanımlarda Görülen Kusurlar

Tanımlama ölçütleri temel alınarak hazırlanan sözlüklerde madde başlığı olan terimlerin kusursuz bir biçimde tanımlanması beklenmektedir. Ancak çeşitli uzmanlık alanlarına ait sözlükler incelendiğinde karışık sonuç, kimi zaman bu beklenti ile örtüşmemektedir. Zülfiyar (2011: 330) da terim sözlüklerinde madde başlığının tanımlanmasıyla ilgili bazı "düzensizlikler" bulunmasından dem vurmaktadır. Bu düzensizlikler genellikle tanımlarda görülen birtakım kusurlardan kaynaklanmaktadır.

4.6.1. Tamamlanmamı Tanım

Terimin ait olduğu türün genel özellikleri tanımda belirtilirken onu diğerlerinden farklı kılan özelliklere yer verilmemesi onun tamamlanmamı tanım olduğunu göstermektedir (Picht ve Draskau, 1985: 55). Zira bir terimin ayırt edici özellikleri verilmediğinde o tanım; benzer birkaç terim için de geçerli olabilecek, böylece açıklık sağlanmadığı için tanım kusurlu olacaktır.

4.6.2. Aırı Kısıtlayıcı Tanım

Sözlüklerde bazı terimler gereğinden fazla kısaltılarak yani aırı kısıtlayıcı tanım yapılarak yer almaktadır (Picht ve Draskau, 1985: 55). Bu durum, ilgili terimin kapsamlı şekilde tanımlanmasına engel teşkil ederek bütünüyle değil, yalnızca bazı yönleri ile yani gerektiğinden daha dar ele alınmasına yol açmaktadır.

4.6.3. Aırı Geni Kapsamlı Tanım

Terim sözlüklerinde bazı terimlerin aynı kategoriye girebilecek özellikler taşıması ve tanımın gereken ölçüde sınırlandırılmaması, aırı geni kapsamlı tanımlama kusuruna yol açmaktadır (Picht ve Draskau, 1985: 55).

4.6.4. Kısır Döngünün Bulundu u Tanım

Tanımda kısır döngü, terimin anlamlısının tanımlayan içerisinde yer almasından yani yanlış genel terimin kullanılmasından kaynaklanabilir (Picht ve Draskau, 1985: 56). Bu şekilde yapılmış bir tanımda sıkıntı yani kusur olacaktır özellik, kapsamı daha geniş birkaç kavramın altında yer alması gerekirken tanımın madde başlığı terimin anlamlısı ile yapılmaya çalışılmasıdır. Kavramları birbirlerinin anlamlısı ile tanımlamak yani A'yı B ile, B'yi de A ile tanımlamak kısır döngü olacaktır. Bununla birlikte terimin kendisi de tanımda kullanılmamalıdır çünkü bu durum totolojiye yol açar, dolayısıyla bu tanım totolojik tanım olarak adlandırılır (Robinson, 1972: 5-6; De Bessé, 1997: 71).

4.6.5. Açıklama ile Karıştırılan Tanım

Herhangi bir alandaki terim sözlüğünde bulunması gereken tanımın bilimsel kitaptaki ve ders kitabındaki açıklamalar olmadığını bilmek gerekir (Manuila, 1981'den akt. Landau, 2001: 187). Aksi durum kusur olacaktır zira açıklama, tanımdan daha geniş ve kapsamlıdır.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Landau, 2001: 217-218.

4.6.6. Belirli Bir Alandaki Tüm Anlamaların Çermeyen Tanım

Maddeba ı olan terimin yer aldı ı bilimsel ve teknik sözlükte ilgili alandaki bütün anlamlarının tanımda bulunmaması, kullanıcının ihtiyacına tam olarak cevap veremeyecek olması nedeniyle kusurdur (Manuila, 1981'den akt. Landau, 2001: 187).

4.7. ISO Temelinde Tanımların Biçimsel Özellikleri

Tanımın, farklı sözlüklerde biçimce benzer hatta aynı olabilmesi için birtakım incelemelerin ve çalı maların yapılarak alanyazına kazandırılması gerekmektedir. Terminoloji çalı malarında ISO ölçütleri standartla manın sa lanmasında önemli bir yere sahiptir. ISO tarafından belirtilen bazı standartların temel alınması, farklı yazarlar ve/veya yayınevlerince hazırlanıp yayımlanan terim sözlüklerindeki tanımların biçimsel özellikleri bakımından standartla masını sa layabilecektir. ISO tarafından hazırlanan kılavuzda terimler ve tanımlar için bir bölüm yer almaktadır. Bu bölümde tanımlama hakkında sözlük hazırlayıcılarına yarar sa layabilecek birtakım ipuçları bulunmaktadır.

ISO'nun *Standartlar Nasıl Yazılır*¹⁵ adlı kılavuzu temel alınarak tanımda dikkati çeken biçimsel özellikler u ekilde sıralanabilir:

- i. Maddeba ı olan terimin kalın (koyu) yazılması
- ii. Maddeba ının -ilk harfi dâhil- küçük harfle yazılması
- iii. Maddeba ının düz yazılması yani e ik (italik) yazılmaması
- iv. Maddeba ının ardından iki nokta (:) kullanılmaması
- v. Tanımın cümle olmaması
- vi. Tanımın -cümle olmadı ı için- büyük harfle ba lamaması
- vii. Tanımın -cümle olmadı ı için- sonunda nokta kullanılmaması

4.8. Tanım Çözümleme Ölçütleri

Kuramsal bilgiler esas alınarak tanımların içerik ve biçim çözümleme ölçütleri meydana getirilebilir. Bu ölçütleri tablola tırarak terim sözlüklerinden seçilen maddeba larının tanımlarını incelemek ve de erlendirmek üzere uygulamada kullanmak mümkündür. Tanımlardan elde edilen veriler, tablolara yatay ve dikey olarak yerle tirilebilir; kar ılıkları var ise “ + ”, yok ise “ – ” olarak i aretlenebilir.

4.8.1. Çerik Çözümleme Ölçütleri

Terminoloji alanındaki önemli kaynaklardan özellikle Felber (1984), Picht ve Draskau (1985), Sager (1990), De Bessé (1997), Cabre (1999), Pavel ve Nolet (2001), COTSOES (2002) ile Svensen (1993) ve Landau (2001) gibi sözlükbilimcilerin çalı maları temelinde tanımların içerik çözümlemesi için ölçüt olu turmak mümkündür. Bu ba lamda *tanım türü*, *tanım türü ölçütleri*, *çapraz gönderim*, *örneklendirme*, *etiketleme*, *tablo/görsel kullanımı* ve *ek bilgi* açısından terim sözlüklerinde yer alan tanımları inceleme ve de erlendirme imkânı olu turulabilir.

¹⁵ <https://www.iso.org/iso/how-to-write-standards.pdf> adresinden eri ilmi tir. (Eri im tarihi: 05.12.2020)

Tanım Türü	Sözlük Adı
çlemsel	+/-
Kaplamsal	+/-
ari/Gösterimsel	+/-
Ba lamsal	+/-
Sözlüksel	+/-

Tablo 1. Tanım Türü

Tanım Türü Ölçütleri	Sözlük Adı
Kesinlik	+/-
Kısalık	+/-
Do rudan üst kavram	+/-
Bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması	+/-
Nesnellik	+/-
Kaynak güvenilirliği	+/-
Hedef kitle	+/-
İgili alana referans	+/-
Bir kavram sistemine referans	+/-
Dilin do ru kullanımı	+/-
Kısır döngüden/totolojiden kaçınma	+/-
Olumluluk	+/-
Çeviriden kaçınma	+/-
Di er kavramların gizli tanımlarından kaçınma	+/-
Üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yokluğu	+/-

Tablo 2. Tanım Türü Ölçütleri

Tanımda Yardımcı Unsurlar

Çapraz Gönderim	Sözlük Adı
Metin içi	+/-
Metin dışı	+/-

Tablo 3. Çapraz Gönderim

	Sözlük Adı
Örneklendirme	+/-

Tablo 4. Örneklendirme

	Sözlük Adı
Etiketleme	+/-

Tablo 5. Etiketleme

	Sözlük Adı
Tablo/Görsel	+/-

Tablo 6. Tablo/Görsel

	Sözlük Adı
Ek Bilgi	+/-

Tablo 7. Ek Bilgi

4.8.2. Biçim Çözümleme Ölçütleri

Terimlerin tanımları ISO'da yer alan *maddeba ının koyu, küçük harflerle ve düz yazılması, maddeba ının ardından herhangi bir noktalama i areti kullanılmaması, tanımın cümle olmaması, tanımın büyük harfle ba lamaması ve tanımın sonunda nokta i areti kullanılmaması* gerekti i ekledeki ölçütler do rultusunda biçimsel olarak incelenip de erlendirilebilir.

	Sözlük Adı
Maddeba ı olan terim kalın (koyu) yazılmalı	+/-
Maddeba ı –ilk harfleri dâhil- küçük harflerle yazılmalı	+/-
Maddeba ı düz yazılmalı	+/-
Maddeba ının ardından noktalama i areti konulmamalı	+/-
Tanım, cümle olmamalı	+/-
Tanım büyük harfle ba lamamalı	+/-
Tanım cümle olmadı ı için sonunda nokta kullanılmamalı	+/-

Tablo 8. Biçim Çözümlemesi

SONUÇ

Kavramların dille ifade edilmesi terimleri meydana getirdi i için terminolojik çalı maların temeli kavramdır. Kavramların dilsel i areti terimlerdir. Terimlerle genel dile ait olan sözcükler arasında bazı farklar bulunmaktadır. Terimler, genel dildeki sözcüklere oranla daha sınırlı bir kullanıcı profiline sahip oldu u için aralarında hedef kitle bakımından farklılık bulunmaktadır. Genel dildeki sözcüklerin anlamı bazen sözlü e ihtiyaç duymadan tahmin edebilir veya yorumlanabilir. Ancak terimler belli alanlara özgüdür ve daha dar anlama sahip olmaları sebebiyle yorumlanmaya uygun de ildir. Terimi sözcükten ayıran en tipik özellikleri kesinli e sahip olmasıdır. Aralarında i levsel açıdan da fark bulunmaktadır zira terimler, ö retici i leve sahiptir.

Uzmanlık alanlarındaki terimlerle ilgili çalı maları kapsayan terminoloji; sözcüklerle u ra mak, hem kuramsal hem de uygulamalı çalı ma sahasına sahip olmak ve sözlüklerle yakından ilgilenmek bakımından sözcükbilimle ili ki i çerisindedir. Sözlükbilimle kar ıla trıldı ında terminoloji, dilde kodlama; sözlükbilim ise kod çözmedir.

Tanımlanan ve tanımlayan öğelerinden olu an tanım, sözlü ün iç yapısına ait bir anlam ulamıdır. Sözlü ün amacını gerçekle tirebilmesi ve ba arılı bir uygulama ortaya konulabilmesi için tanımda uyulması gereken bazı ölçütler bulunmaktadır. Tanımlar anla ılabilir, kısa ve öz olmalıdır. Tanımda, önceden tanımlanmı veya genel olarak bilinen terimler kullanılmalıdır. Tanım hangi türde yazıldıysa -örne in içlemsel- o türün içerik özelliklerine sahip olmalıdır. Terim, kendisine ba vurularak tanımlanmamalıdır. Tanım; ba lam içerisinde terimin yerine konulabilir yani "ikame edilebilir" olmalıdır, -terimin kendisi olumsuz olmadı ı sürece- olumlu olmalı ve tanımlananın sözcük türüne göre yazılmalıdır.

Tanım türü, terim türüne ba lı olarak de i iklik gösterebilmektedir. çlemsel tanım, terminolojide en çok tercih edilen tanım türüdür. Çünkü terminolojide kavramın açık ve kesin olarak tanımlanması gerekmektedir. çlemsel tanım yoluyla istenilen açıklık ve kesinlik sa lanabilmektedir.

çlemsel tanımda, terimin üyesi oldu u sınıf verilir ve benzer di er üyelerden onu farklı kılan yönleri belirtilmektedir. Dolayısıyla içlemsel tanımın formülü "cins/sınıf/tür + ayırt edici karakteristikler" eklindedir. çlemsel tanım ölçütleri u ekildedir: kesinlik, kısalık, do rudan üst kavram referansı, bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması, nesnellik, kaynak güvenilirli i, hedef kitle, uygulama kapsamı, ilgili alana referans, bir kavram sistemine referans, dilin do ru kullanımı, kısır döngüden/totolojiden kaçınma, olumluluk, çeviriden kaçınma, di er kavramların gizli tanımlarından kaçınma, üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yoklu u.

Bazı maddeba larının tanımında yardımcı unsurlar yer almaktadır. E anlamlılar -veya e de erliler- tanımlanmasında güçlük çekilen kimi maddeba ları için tanıma destek sa lamaktadır. Sözlüklerde özellikle içlemsel tanım ile birlikte verilmektedir. Tanımın daha açık olmasını sa lamak için kullanılan e anlamlılar, tanımda çapraz gönderim olarak yer alabilir. Çapraz gönderim; daha fazla bilginin ba ka bir yerde bulunaca mına i aret ederek sözlük kullanıcıasını yönlendirir. Bazen metin içi çapraz gönderim bazen de metin dı ı çapraz gönderim yapılır. Örneklendirme de tanıma yardımcı unsurlardandır. Etiketleme, sözlüklerin kullanıcı dostu olmasını sa layacak önemli bir i aretleme olsa da terim sözlüklerinin büyük ço unlu unda çok nadir olarak kullanılmaktadır. Belirtilen bu özellikleri, tanımın içerik çözümleme ölçütleri olarak kullanmak mümkündür. Sözlüklerde kimi zaman tanımlarda bazı kusurlara rastlanmaktadır. Terimi, di erlerinden farklı kılan özelliklere yer verilmemesi, onun tamamlanmamı oldu unu gösterdi i için bir kusurdur. Bazı terimlerin a ırkı kısıtlayıcı tanım yapılarak sözlükte yer alması, bazı terimlerin ise ba ka terimlerle aynı kategoriye girebilecek özellikleri ta ınması yani tanımda gereken ölçüde sınırlandırılmamasından kaynaklanan a ırkı geni kapsamlı tanımla tarif edilmesi de kusurdur. Kavramları birbirlerinin e anlamlısı ile tanımlamak yani A'yı B ile, B'yi de A ile tanımlamak kısır döngüye sebep olmaktadır. Bununla birlikte terimin kendisi de tanımda kullanılmamalıdır.

ISO ölçütleri, terminoloji çalı malarında standartla manın sa lanması bakımından önem ta ınmaktadır. ISO'da yer alan maddeba mın kalın, küçük harflerle ve düz yazılması, maddeba mın ardından herhangi bir noktalama i areti kullanılmaması, tanımın cümle olmaması, bu sebeple büyük harfle ba lamaması ve sonunda nokta i areti kullanılmaması gerekti i eklindeki kuralları, tanımın biçim çözümleme ölçütleri olarak kullanmak mümkündür. Uygulama çalı malarında kullanmak için bu içerik ve biçim çözümleme ölçütleri tablola tırılabilir, terim sözlüklerinden seçilen maddeba larının tanımları incelenebilir, tanım tipolojisi olu turulabilir, aynı maddeba mın farklı sözlüklerdeki tanımları kar ıla tırılabilir ve standartla ma çalı malarına katkı sa lanabilir.

KAYNAKLAR

- Antia, B. E. (2000). *Terminology and Language Planning: An Alternative Framework of Practice and Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Ate man, E. (Ed.) (2015). *Terminoloji Çalı mastı: En yi Uygulamalar 2.0*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Atkins, S. B. T. ve Rundell, M. (2008). *The Oxford Guide to Practical Lexicography*, New York: Oxford University Press.
- Bergenholtz, H. ve Tarp, S. (1995). *Manual of Specialised Lexicography. The Preparation of Specialised Dictionaries*. Amsterdam: Benjamins.
- Boz, E. (2015). "Kullanıcı ve Sözlük li kisi". *Erdem*. S. 69. s. 41-52.
- Boz, E. (2020). "Çevrimiçi Genel Sözlüklerde Tanım", *Dilbilim Dergisi - Journal of Linguistics*, 34, s. 1-14. <https://doi.org/10.26650/jol.2020.001>
- Cabré, M. T. (1999). *Terminology: Theory, Methods and Applications*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- "COTSOES Recommendations for Terminology Work" (2002). *Conference of Translation Services of West European States Working Party on Terminology and Documentation*, Berne: Federal Chancellery.
- De Bessé, B. (1997). "Terminological Definitions", Juan C. Sager (çev.). *Handbook of Terminology Management Vol. 1: Basic Aspects of Terminology Management*, Sue Ellen Wright ve Gerhard Budin (ed.), Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. s. 63-74.
- Dilâçar, A. (1957). "Terim Nedir", *Türk Dili*, Ankara: TDK Yay., Ocak, C: VI, S: 64, s. 207-210.
- Felber, H. (1984). *Terminology Manual*, Paris: UNESCO and Vienna: INFOTERM.
- Fernández T., M. A. Flórez de la Colina ve P. Peters. (2011). "Terminology and terminography for architecture and building construction". *Teaching and Learning Terminology New strategies and methods*, Amparo Alcina (ed.), Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin. s. 11-36.
- Giri en, N. (2019). *Terminolojide Tanım Tipolojisi*. Doktora Tezi. Eski ehir: Eski ehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hartmann, R.R.K ve James, G. (1998). *Dictionary of Lexicography*. London: Routledge.
- Hoekstra, E. (2010). "Grammatical Information in Dictionaries", *EURALEX*, s. 1007-1012.
- ISO 1087-1:2000 Terminology – Vocabulary
- ISO 704:2009 Terminology work — Principles and methods
- Landau, S. I. (2001). *Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography*. Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Löckinger, G., Hendrik J. Kockaert ve Gerhard Budin (2015). "Intensional Definitions" *Handbook of Terminology*, Hendrik J. Kockaert ve Frieda Steurs (ed.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. s 60-81.
- Meyer, I., K. Eck ve D. Skuce. (1997). "Systematic Concept Analysis within a Knowledge-Based Approach to Terminology". Juan C. Sager (çev.). *Handbook of Terminology Management Vol. 1: Basic Aspects of Terminology Management*, Sue Ellen Wright ve Gerhard Budin (ed.), Amsterdam: John Benjamins. s. 98-118.

- Nová, J. ve H. Mžourková. (2017). "Terminology and Labelling Words by Subject in Monolingual Dictionaries – What Do Domain Labels Say to Dictionary Users?" *Journal of Linguistics*, Vol. 68, No.2, s. 296 – 304.
- Öner, N. (1982). *Klasik Mantık*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Özlem, D. (2004). *Mantık: Klasik/Sembolik Mantık, Mantık Felsefesi*. İstanbul: nkılâp Kitabevi.
- Packeiser, K. (2009). *The General Theory of Terminology: A Literature Review and a Critical discussion* (Yüksek Lisans Tezi). Uluslararası letme leti imi, Copenhagen.
- Pavel, S. ve Diane N. (2001). *Handbook of Terminology*, Ottawa: Minister of Public Works and Government Services Canada.
- Picht, H. ve J. Draskau, (1985). *Terminology: An Introduction*. (vol. 2), University of Surrey, Department of Linguistic and International Studies.
- Rey, A. (1995). *Essays on Terminology*, ed. Juan C. Sager. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Robinson, R. (1972). *Definition*, London: Oxford University Press.
- Sager, J. C. (1990). *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin.
- San M., A. ve Marie-Claude L’Homme (2014). "Definition patterns for predicative terms in specialized lexical resources". Proceedings of the Ninth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC’14). 26-31 Mayıs 2014, Reykjavik, rlanda. s. 3748-3755.
- Strehlow, R. A. (1972). "Frames and the Display of Definitions", Juan C. Sager (çev.). *Handbook of Terminology Management Vol. 1: Basic Aspects of Terminology Management*, Sue Ellen Wright ve Gerhard Budin (ed.), Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. s. 75-79.
- Svensen, B. (2009). *A Handbook of Lexicography: The Theory and Practice of Dictionary-Making*, Cambridge: Cambridge University Press.
- TDK Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (Çevrimiçi) 04.12.2019.
- TSE Türk Standardı, TS 1198-1 ISO 1087 (2003). *Terminoloji Çalı ması - Terimler ve Tarifler/ Bölüm 1: Teori ve Uygulama*, ubat, Ankara.

EXTENDED SUMMARY

Terminology is related to different disciplines and is of particular concern to researchers of special subjects. It is an interdisciplinary and transdisciplinary field. Terminology has some benefits such as speeding up the translation process, finding out the polysemy, seeing the synonymy, facilitating learning process, preservation, storage and reuse of terms, processing the terms, using the time well, healthy communication, using the language correctly and standardization.

Dictionaries are reference sources used for definition and spelling of a word or term. These resources can change according to the aim, target group, subject field, the amount of information they provide, and how they present it etc. They give two types of information: form and meaning. Form includes spelling, pronunciation and grammar. Meaning includes definition, etymology, and usage label.

Definition is the answer of "What does X mean?". The formula of definition consists of definiendum and definiens. The structure of definitions has five elements: genus, species, differentia, property, and accident. Correct definition is crucial to make a good and useful dictionary, so there are some criteria that definitions should have. Firstly, definition needs to be brief. When it is shortened, definer must be sure about the conciseness that definition still contains the distinguishing characteristics. Secondly, definer needs to define every term used in the definition or use terms that are generally known. Thirdly, term must be defined according to the subject field, because it can be defined differently in different fields. Fourthly, definer needs to use as possible as simpler terms. But sometimes using harder term is necessary because harder term has more exact meaning than simpler one. It is clear that preciseness is more important than being simpler. Fifthly, definer needs to avoid using circular definitions because term should not be defined by itself. Sixthly, the definition needs to be substitutable for the term in context. Seventhly, definer needs to avoid using negative definitions. Negativeness can be used in definitions only if the term is negative. Eighthly, definition needs to be written in accord with the grammatical function of the term defined. Ninthly, definer needs to construct a hierarchy of definition that starts with the basic term.

There is no unanimity about types of definitions, but in terminology, definers mostly choose intensional definition for terms. An intensional definition is based on the relationship between generic-specific concept and it gives the characteristics that provide the concept to be defined. In other words, terms are defined by genus and differences. There are some rules that definers must be careful in intensional definition. The definition must include all the characteristics of the term. Preciseness, conciseness, objectivity, source reliability, target group are important for intensional definition. It should not be circular. Definer must avoid using translated intensional definitions, hidden definitions of other terms, and also negative definitions. There are some supplementary items used for definitions. Synonyms, equivalent and cross-reference sometimes help for better definition. Cross-reference vary with entry-internal cross-reference, entry-external cross-reference, component-internal cross-reference or dictionary-external cross-reference in dictionary. Example can show the meaning in a wider context, in that way definition can become clearer. Using example vary with authentic examples, adapted examples and invented examples/editorial examples. The third one is the most common example in terminological dictionaries. Labelling is used for marking entry like *old-fashioned*, *archaic* etc. It has some benefits for dictionary users but it is rarely used in terminological dictionaries.

It is known that there are some defective definitions in dictionaries. As it is said before, definitions need to contain all the distinguishing characteristics. If some distinguishing characteristics are missing, then it is called incomplete definition. Also it can be seen in dictionaries that there are some excessively restrictive definition. On the contrary there are also some excessively broad definitions, both of them are defective definitions.

Furthermore circular definition -and totological definition- is a type of defective definition. Definers need to be careful that a description is not a definition, otherwise defective definition can be seen in the dictionary.

The formal properties of definitions vary from dictionary to dictionary. As is known standardization is one of the most important point of terminological work. Because of that reason ISO standards are chosen as a reference work in this paper. Therefore, by examining the guide of ISO called "How to Write Standards", some rules are revealed. The term (entry) should be indicated in bold, all lowercase (not capitalize) and should not be written italic. A colon (:) should not be used between term and definition. Definition should not be a sentence, for this reason definer must define the term without starting capitalize and using dot (.) in the end.

Keywords

Term, terminology, definition, criteria, analysis

Kitap Tanıtımı

“DİL BİLİM (TEORİK VE UYGULAMALI ALANLAR)” ADLI ESER ÜZERİNE

Göksel SERT*

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 05.12.2020
Kabul Tarihi 12.12.2020
Yayın Tarihi 25.12.2020

Yazar Bilgisi

*Dr.

<https://orcid.org/0000-0002-8846-041X>

gokselert@gmail.com

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,
Eskişehir / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler

Atıf Bilgisi

COVER

DİLBİLİM

Teorik ve Uygulamalı Alanlar

Editör
Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Derlem dilbilim Prof. Dr. Bülent ÖZKAN	Biçimbilim Dr. Duygu KAMACI GENCER
Edimbilim Prof. Dr. Engin YILMAZ	Sözdizimi Dr. Bayram ÇETİNKAYA
Metin dilbilim Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ	Sözcükbilim Dr. Yasemin ÇÜRÜK
Toplum dilbilim Doç. Dr. Gülcan ÇOLAK	Sözlükbilim Dr. Ferdi BOZKURT
Anlam bilim Doç. Dr. Talat DİNAR	Terminoloji Dr. Nilay GİRİŞEN
Sesbilim Dr. Görül ERDEM NAS	

Dilbilim, Teorik ve Uygulamalı Alanlar, Erdoğan Boz, Kitap Tanıtımı

Sert, Göksel (2020). “Dilbilim (Teorik ve Uygulamalı Alanlar) Adlı Eser Üzerine”. *Uluslararası Disiplinler Arası Dil Araştırmaları (DADA) Dergisi*, Sayı: 2020/1, Aralık, s. 75-79.

Book Presentation

ON "LINGUISTICS (THEORETICAL AND APPLIED FIELDS)"

Göksel SERT*

Article info

Submitted 05.12.2020
Accepted 12.12.2020
Published 25.12.2020

Authors info

* Dr.

<https://orcid.org/0000-0002-8846-041X>

gokselert@gmail.com

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,
Eskişehir / TÜRKİYE

Keywords

Cite this article as

ABSTRACT

DİLBİLİM

Teorik ve Uygulamalı Alanlar

Editör:

Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Delemdilbilim Prof. Dr. Bülent ÖZKAN	Biçimbilim Dr. Duygu KAMACI GENCER
Edimbilim Prof. Dr. Engin YILMAZ	Sözdizimi Dr. Bayram ÇETİNKAYA
Metindilbilim Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ	Sözcükbilim Dr. Yasemin ÇÜRÜK
Toplumdilbilim Doç. Dr. Gülcan ÇOLAK	Sözlükbilim Dr. Ferdi BOZKURT
Anlamibilim Doç. Dr. Talat DİNAR	Terminoloji Dr. Nilay GİRİŞEN
Sesbilim Dr. Gönül ERDEM NAS	

*Linguistics, Theoretical and Applied Fields, Erdogan Boz,
Book Presentation*

Sert, Göksel (2020). "On Linguistics (Theoretical and Applied Fields)". *International Journal of Interdisciplinary Language [JILS] Studies*, Number: 2020/1, December, p. 75-79.

Bülent Özkan, Engin Yılmaz, Ahmet Akçata , Gülcan Çolak, Talat Dinar, Gönül Erdem Nas, Duygu Kamacı Gencer, Bayram Çetinkaya, Yasemin Çürük, Ferdi Bozkurt, Nilay Giri en (2020). *Dilbilim (Teorik ve Uygulamalı Alanlar)*. (Editör: Erdo an Boz), Ankara: Gazi Kitabevi, 469 s., ISBN: 978-625-7727-35-8

Editörlü ünü Prof. Dr. Erdo an Boz’un yaptı ı ve Gazi Kitabevi tarafından 2020 yılının Kasım ayında ilk baskısı yapılan kitap, adından da anla ıldı ı üzere, dilbilimin temelinde yer alan on bir alanı kapsıyor.

Önsöz’de eserin editörü Boz, kitabın hedef kitlesini “... ba ta dil ve edebiyat bölümleri olmak üzere dilbilim ve di er ilgili bölümlerin lisans ve lisansüstü ö rencileridir. Bununla birlikte bu alanlarda çalı an veya bu alanlara ilgi duyan akademisyenler ve di er okurlardır.” (2020: v) ekinde açıklıyor ve bu hedef kitle için gerekli olan dilbilim alanlarının kitabın bölümlerini olu turdu unu belirtiyor. Bu bölümler unlar: *derlem dilbilim, edimbilim, metin dilbilim, toplumdilbilim, anlambilim, sesbilim, biçimbilim, sözdizimi, sözcükbilim, sözlükbilim ve terminoloji*.

Daha önce farklı eserlerde, farklı hedef kitleler göz önüne alınarak i lenen bu konular, *Dilbilim (Teorik ve Uygulamalı Alanlar)* kitabında yukarıda belirtti imiz hedef kitle do rultusunda olu turulmu bir içeri e sahip. Hazırlık a aması bir yıl süren eser, içeri i açısından alı ık oldu umuz genel dilbilim kitaplarından farklı özelliklere sahip. Örne in kitabın bölümleri arasında dilbilim tarihçesi ve genel dilbilime giri gibi klasik bölümler yer almıyor. Bu açıdan kitap, hedef kitlesine gerekli bilgiyi do rudan aktarmakta.

Boz’un kitabın önsözünde de indi i bir di er önemli konu ise alan içinde sıkça tartı lan terim kullanımlarıyla ilgili. Boz, “Editörlük a amasında yazarların terim, tanım ve tasnif tercihlerine müdahale edilmemi tir.” (2020: vi) sözüyle yazarlara bu alanda bir özgürlük sa landı ını belirtiyor. Ayrıca her bölüm sonunda yer verilen “Türkçe- ngilizce Terim Dizini”, farklı terim kullanımları açısından olu abilecek sıkıntılar önüne geçiyor.

Kitabın “Derlem Dilbilim” (2020: 3- 51) adlı ilk bölümü, Prof. Dr. Bülent Özkan tarafından yazılmıştır. Özkan derlem dilbilim alanını, aynı zamanda kendisinin Tübitak projesi olan “Kendi Kendine Derlem Platformu Olu turma” ba lamında ele almı tir. Buna göre ara tırmacı “Derlem Nedir?”, “KKDP’de Modüller ve Uygulamalar” ve “Sonuç” ana ba lıklarıyla alanı teorik açıdan anlatırken platformdan örneklemeler ve görsellerle derlem dilbilimin uygulamalı yönüne de inmi tir.

Kitabın “Edim Bilimi” (2020: 55-88) adlı ikinci bölümü, Prof. Dr. Engin Yılmaz tarafından yazılmıştır. Yılmaz, “Giri ” kısmında geni bir alanyazın taramasıyla birlikte edimbilimin tanımından, tarihçesinden ve di er bilim dallarıyla ili kisinden söz etmi tir. “Kavramsal Çerçeve” ba lıklı kısımda alan ile ilgili kavramlar, geni bilgiler e li inde okuyucuya sunulurken “Kuramsal Çerçeve” kısmında edimbilim kuramlarının ayrıntılı incelemelerine yer verilmi tir. “Son Söz” ba lı ı altında ise ara tırmacı, edimbilim hakkındaki genel tespitlere yer vermi tir.

Üçüncü bölüm “Metin Dilbilim” (2020: 91-145), Prof. Dr. Ahmet Akçata tarafından kaleme alınmıştir. Akçata , giri kısmında öncelikle *metin* ve *metin dilbilim* kavramlarını açıklamı ve ardından tarihsel bir bakı açısıyla metin çalı maları ve Türkiye’de yapılmı metin dilbilim çalı maları hakkında bilgiler vermi tir. Bu teorik bilgilerin ardından ara tırmacı, metinle me ba lantılarının ilkeleri üzerinde durmu ve sırasıyla “Ba da ıklık”, “Tutarlılık”, “Amaçlılık”, “Kabul Edilebilirlik”, “Durumsallık”, “Bilgisellik”, “Metinler Arasılık” ba lıklarını geni bir biçimde ele almı tir. Bölüm sonunda ise, metin dilbilim tekni iyle incelenmi bir metin örne iyle metin dilbilimin uygulamalı yönüne yer vermi tir.

Dördüncü bölüm “Toplumdilbilimi” (2020: 149-206), Doç. Dr. Gülcan Çolak tarafından kaleme alınmıştir. Yazının ba langıç kısmını alanı tanıtan genel bilgilere ayıran ara tırmacı; “Dil ve Kültür” ba lı ında bu iki önemli kavrama, “Dilin De i kenli i” ba lı ı altında toplumsal etkilerle dilde ya anan de i imlere, “Dil Türleri” ba lı ında ise bir dil toplulu u içindeki *dil varyantlarına* ve

dilbilimsel özelliklere dayalı *dil türlerine* de inmi tir. "Sosyolektler" ba lıklı son kısımda ise, cinsiyet ve ya gibi toplumsal de i kenlere göre olu an dil kullanımları hakkındaki geni bilgilere yer verilmi tir.

Be inci bölüm "Anlambilim" (2020: 209-239), Doç. Dr. Talat Dinar tarafından kaleme alınmı tir. "Giri " kısmında alanla ilgili genel bilgilere yer veren ara tırmacı; "Anlambilim" ba lı ı altında "Anlambilim ve nceleme Alanları", "Anlambilim Sınıflandırmaları" ve "Anlambilimin Tarihsel Geli imi" konularına yer vermi tir. Yazının "Anlam" ana ba lı ına sahip di er bölümünde ise "Anlamın Olu umu Üzerine Görü ler" ile "Sözcük Anlamı ve Özellikleri" konuları geni bir alanyazın taramasını içerecek ekilde okura aktarılmı tir.

Altıncı bölüm "Sesbilim" (2020: 243-275), Dr. Gönül Erdem Nas tarafından kaleme alınmı tir. "Giri " kısmında sesbilimin beyindeki i lem sürecine de inen ara tırmacı; ikinci kısımda "Sesbilgisi ve Sesbilim" farkını, ardından da "Ses Üretim Yolu"nu ele almı tir. Ba langıç sayılabilecek bu konuların ardından; "Ses", "IPA", "Sesbirim", "Yazıbirim", "Türkçedeki Sesler", "Ayırt Edici Özellik Kuramı", "Türkçede Ses Uyumları", "Seslerin Sınıflandırılması", "Hece" ve "WALS'e Göre Türkçenin Sesbilimsel Verileri" gibi konuların içinde yer aldı ı geni bir ba lamlı bölümü noktalamı tir.

Yedinci bölüm "Biçimbilim" (2020: 279-308), Dr. Duygu Kamacı Gencer tarafından kaleme alınmı tir. "Kavram, Terim ve Tanım" kısmında çok yönlü bir bakı açısıyla alan hakkında genel bilgiler veren ara tırmacı, "Biçimbilimsel Ara tırmaların Amacı" ve "Biçimbilimin Tarihiçesi" ile giri bilgilerini sürdürmü tir. "Biçimbilimin Temel Kavramları"nın ve "Biçimbilimsel li kiler"in geni ba lıklar halinde sunuldu u yazıda "Biçimbilim ve Arakesitleri"; "Biçimbilim-Sözdizimi Arakesiti", "Biçimbilim-Sesbilim Arakesiti", "Biçimbilim-Anlambilim Arakesiti" ve "Biçimbilim-Edimbilim Arakesiti" ele alınmı tir. Bölüm, biçimbilim ile ilgili tespitlerin yer aldı ı "Sonuç" ile noktalanmı tir.

Sekizinci bölüm "Sözdizimi" (2020: 311-368), Dr. Bayram Çetinkaya tarafından kaleme alınmı tir. Sözdizimi kavramı ve sözdizimi çalı malarıyla ilgili tarihsel bir bakı açısını içine alan geni bir ba langıç kısmıyla ba layan yazı, *Chomsky ve arkada larının* kuramsal görüşleri do rultusunda ilerlemi tir. Ardından "Sözcükler" ba lı ı altında sözcük türleri hakkında örneklerle zenginle tirilmi bilgiler veren Çetinkaya, "Öbek Yapı" kısmında geni bir alanyazın taramasıyla öbek yapı kavramına, öbek yapının anlam ili kilerine ve yapısal özelliklerine, öbek türlerine yer vermi tir. Alanyazındaki farklı yakla ımları göz önüne alan bir bakı açısıyla "Tümce" ba lı ı altında tümce tanımına, tümcenin anlamsal ve yapısal özelliklerine, tümcedeki sözdizimsel ili kilere ve tümce türlerine de inmi tir.

Dokuzuncu bölüm "Sözcükbilim" (2020: 371-401), Dr. Yasemin Çürük tarafından kaleme alınmı tir. Yazıya "Sözcükbilim Nedir?" sorgulamasıyla ba layan yazar, alanyazındaki *sözcükbilim-sözlükbilim* arasındaki terim karma asını ele aldıktan sonra sözcükbilimini geni bir bakı açısıyla i lemi , ardından "Sözcük" ba lı ı altında sözcük kavramını sesbilgisel ve dilbilgisel açıdan ele almı tir. "Sözcükbilim ve Anlam" ise yazının hacim olarak en geni kısmını olu turmu tur. Çürük, sözcüksel anlam ili kilerini alt ba lıklar halinde incelerken *kaplam-içlem, üst anlamlılık-alt anlamlılık, metafor, çok anlamlılık, e anlamlılık, zıt anlamlılık, anlam çözümlemeleri, atasözü, deyim, ikileme* ve *terim* gibi pek çok kavrama yer vermi tir. Yazı, "Sözcükbilim ve Biçimbilim", "Sözcükbilim ve Kökenbilim" ili kilerine de inen son kısımla noktalanmı tir.

Onuncu bölüm "Sözlükbilim" (2020: 405-435), Dr. Ferdi Bozkurt tarafından kaleme alınmı tir. "Sözlükbilim Kavramlarına Genel Bir Bakı " ba lıklı ba langıç bölümünde *sözlükbilim* ve *sözlük* terimleri, geni bir alanyazın taraması e li inde açıklanmı tir. Bu giri in ardından ara tırmacı, "Sözlükbilimin Türleri"ni önce *genel sözlükbilim* ve *uzmanlık sözlükbilimi* ekinde ardından konu temelli bakı açısıyla *adli sözlükbilim*, *a ız sözlükbilimi* ve *ansiklopedik sözlükbilim* gibi on be ayrı alt ba lıkta incelemi tir. "Sözlükbilimin Çalı ma Alanı"nı kuramsal ve uygulamalı açılardan ele alan

Bozkurt, “Sözlükbilimin Farklı Alanlarla İlişkisi” kısmında alanın *sözcükbilim, anlambilim ve derlem dilbilimi* ile ilişkisini inceleyerek bölümü tamamlamıştır.

Ön bölüm ve son bölüm “Terminoloji” (2020: 439-469), Dr. Nilay Giri tarafından kaleme alınmıştır. Bölümün başlangıç kısmında terminolojinin “Tanımı ve Özellikleri”ne değinen araştırmacı, ardından tarihsel bir bakış açısıyla alanın “Başlangıcı”na; *Viyana, Prag ve Rus okulu* gibi “Kurucuları”na değinmiştir. “Nasıl Bir Disiplindir?”, “Diğer Disiplinlerle İlişkisi” ve “Önemi” başlıklarında terminoloji alanının kuramsal genel özelliklerine değinen Giri, “Hangi Alanlarda Kullanılır?”, “Terminoloji Biliminin Temel Unsurları”, “Terminoloji Çalışmaları ile İlgili Bazı Uluslararası Kuruluşlar”, “Terminoloji Çalışmaları ile İlgili Türkiye’deki Bazı Kuruluşlar”, “Kullanıcıları” ve “Terminografi” başlıklarında alanın uygulama temelli yönünü geniş bir alanyazın taraması ve görsellerle birlikte ele almıştır.

Dilbilim gibi son derece geniş ve bir kitap hacmine sığdırılması oldukça güçlü bir alanı ele alan *Dilbilim (Teorik ve Uygulamalı Alanlar)* adlı eser, kitapta ele alınan alanlarla ilgili temel bilgi edinimini bir kitapta toplamıştır. Bu açıdan kitabın, hedef kitlede yer alan dil ve edebiyat ile dilbilim bölümlerinde eğitimini sürdüren lisans ve lisansüstü öğrencileri ile alan hakkında bilgi edinmek isteyen ilgililer açısından temel bir kaynak işlevi göreceğini umuyoruz.

Bununla birlikte, her bölümün sonunda yer alan terim listeleri, kaynakça ve “Okuma Önerileri” alanla ilişkisini geliştirmek isteyenler için bir kılavuz mahiyetindedir. Ayrıca bu eseri yalnız öğrencilere hitap eden bir çalışma olarak görmek yanlış olacaktır. Akademik çalışma sürecinde kullanılan alan ile ilgili temel bilgileri ve kaynakları derli toplu bir şekilde bir araya getirmek çok kez hatırı sayılır bir emek ve zaman kaybını beraberinde getiriyor. *Dilbilim (Teorik ve Uygulamalı Alanlar)* kitabı, bu bakımdan da okur beklentisini büyük oranda karşılıyor ve akademik bir ihtiyaca cevap veriyor.